

บทที่ 4

ผีเทวดาและพิธีกรรมไหว้ผีเทวดาประจำปี

ผีเทวดาหรือของคุ้มหัวในความหมายของลาวครั้งก็คือผีปู่ตาชายที่ล่วงลับไปแล้วเชื่อว่าวิญญาณยังคงให้ค วามปกป้องคุ้มครองลูกหลานที่อยู่ในความดูแล ลูกหลานจะต้องแสดงความรัก ความกตัญญูเป็นการตอบแทนด้วยการประพฤติปฏิบัติตามคำสอน ข้อห้าม ด้วยการจัดเลี้ยงเช่น ไหว้ ปีละ 1 ครั้ง ให้ผีเทวดาเกิดความพึงพอใจ กรณีลูกหลานทำผิดกฎข้อห้ามจะต้องทำพิธีขอขมาเพื่อ ไล่โทษความผิดที่ได้กระทำลงไปด้วยความเกรงกลัวอำนาจของผีเทวดาที่มีทั้งคุณและโทษ

ผีเทวดาเป็นความเชื่อระดับเครือญาติของคนในชุมชนตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียง ยึดถือปฏิบัติจนเป็นประเพณีของชุมชนที่สืบทอดส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นผ่านแม่เจ้าเรือนในฐานะเป็น ผู้นำของคนในตระกูลที่ผีเทวดาเลือกขึ้นมาทำหน้าที่ติดต่อสื่อสารดูแลรักษาทั้งผีเทวดาเป็นบุคคล ที่มีความสำคัญมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสืบทอดส่งต่อมาจากฝ่ายผู้หญิงเท่านั้นเป็น ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมจัดเตรียมสิ่งของอุปกรณ์ให้กับเครือญาติโดยตรง ความเชื่อและ การแสดงออกดังกล่าวทำหน้าที่ควบคุมสมาชิกในวงเดียวกันให้ปฏิบัติตามความเชื่อที่ยึดถือกันมา เช่น ชายหนุ่มหญิงสาวจะต้องรักษานวลสงวนตัว ไม่ประพฤติตัวให้เสื่อมเสียชื่อเสียงวงศ์ตระกูล เข้าร่วมพิธีเลี้ยงผี การเสียผี การผัดผี การขึ้นผี เป็นต้น นอกเหนือจากควบคุมพฤติกรรมของสมาชิก แล้วยังเป็นเครื่องช่วยต่อยุ่ความเป็นเครือญาติเดียวกัน

ยุคเปลี่ยนผ่านความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยีความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมยังคงสืบทอดหล่อรวมพลังความเข้มแข็งของสมาชิกเพื่อร่วมรักษาไว้ซึ่งของรักษาที่คอยคุ้มหัวสมาชิก ทุกคน อย่างไรก็ตามความเป็นเครือญาติก็เชื่อว่าทำให้แต่ละครอบครัวปรองดอง ปัญหาที่เกิดจากการเจริญเติบโตของชุมชน การขยายตัวของแต่ละครอบครัว การทำมาหากิน การสร้างที่อยู่อาศัย ของกลุ่มบุคคลรุ่นลูกหลานที่มีพื้นที่ใช้สอยเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษที่อยู่อาณาบริเวณ เดียวกันทำให้เกิดการแย่งชิงความเป็นเจ้าของเป็นเหตุให้ความสัมพันธ์เครือญาติเจือจางลง ผีเทวดา ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมสร้างความเห็นอกเห็นใจแก้ปัญหาดังกล่าวให้เบาบางได้เช่นกัน

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผีเทวดานี้จำเป็นต้องศึกษาสถานภาพบทบาทความสำคัญของผู้หญิง การยอมรับที่นอกเหนือจากหน้าที่ความเป็นแม่บ้านแม่เรือนด้วยการนำเรื่องราวเหนือ ธรรมชาติมาเป็นเครื่องมือสร้างอำนาจความเสมอภาคและทัดเทียมเท่าเพศชาย โดยเฉพาะด้านความ เชื่อและพิธีกรรมที่ถือว่าเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมชุมชน (Cultural reproduction) โดยมีผู้หญิง ทำหน้าที่รับการถ่ายทอดสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ดังจะเห็นแล้วว่าบทบาทหน้าที่สำคัญใน

การควบคุมทางสังคมวัฒนธรรมต่าง โดยการใช้ความเชื่ออำนาจพลังของภูติ ผีมาเป็นกฎให้นำหนักไปทางผู้หญิงเสียเป็นส่วนใหญ่ ขณะที่สังคมไทยคุ้นเคยกับผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ทรงอำนาจในทางไสยศาสตร์มักจะเป็นฝ่ายชายเน้นให้เฉพาะผู้ชายเท่านั้นที่มีสิทธิเข้าถึง ดังจะเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมระดับชุมชนที่ต้องทำพิธีกรรมเลี้ยงผีที่คุ้มครองหมู่บ้าน ผีท้องถิ่นระดับต่าง ๆ และเหล่าเทพเทวดาที่ดูแลคุ้มครองหมู่บ้านบทบาทการทำพิธีกรรมล้วนแล้วแต่เป็นของผู้ชาย ผู้หญิงไม่สามารถเข้าถึงได้

สุริยา สมุทกุลดี และคณะ(2539, หน้า 45-46) กล่าวถึงผีตมผีเมืองว่าเป็นกระบวนการทางสังคมที่เชื่อมโยงและยึดเอาคนในตระกูลเดียวกันเข้าไว้ด้วยกันที่ชาวบ้านเรียกว่า “ผีเดียวกัน” ซึ่งสะท้อนให้เห็นอำนาจถึงอำนาจของพิธีกรรมที่สามารถบรรเทาความเจ็บปวด นำเอาโชคลาภและความอุดมสมบูรณ์มาสู่ปัจเจกบุคคลและชุมชน ขณะเดียวกันก็สะท้อนบทบาททางเพศของผู้หญิงในสังคมอีกด้วย เพราะร่างทรงเกือบทั้งหมดเป็นผู้หญิงและเพศหญิงก็มีสถานภาพที่สูงกว่าด้วย

จากข้อเท็จจริงดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่น่าศึกษาว่า ทำไมระบบความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษอีกด้านหนึ่งของลาวครั้งผู้ทำหน้าที่สืบต่อมรดกร่วมทางวัฒนธรรมจึงเป็นของผู้หญิงและมีบทบาทอย่างเด่นชัดในการประกอบพิธีกรรมทำให้อันมองเห็นความเท่าเทียมความเสมอภาคของชายหญิงในสังคม จากปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยคาดหวังต่อการศึกษานี้เบื้องต้นเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในการเป็นผู้นำทางความเชื่อว่าจะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการทำความเข้าใจความเหลื่อมล้ำและความไม่เสมอภาคทางเพศ (Gender inequality) ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะในสังคมของกลุ่มลาวครั้ง แม่นว่าบทบาทหน้าที่ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงคือตำแหน่งที่เรียกว่า “แม่เจ้าเรือน” แต่เมื่อถึงขั้นตอนและพิธีที่ถือว่าสำคัญที่สุดและมีบทบาทเพียงชั่วขณะเดียวของพิธีกรรมจึงต้องมีผู้ชาย ที่เรียกว่า “เจ้าต้น” เป็นผู้ประกอบพิธีที่สำคัญ เช่นการแปลงเรือน เสียผี ทั้งที่ผู้หญิงเป็นผู้สืบทอด ดูแลรักษา จัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ต่าง ๆ แต่กลับต้องกลายเป็นเพียง “ตัวประกอบในพิธี” ในฐานะ “หมอผี” ของวงศ์ตระกูลเท่านั้น จึงทำให้มีประเด็นคำถามที่เกิดขึ้นถึงบทบาทหน้าที่ของเพศชายเพศหญิงมีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไรหรือเป็นเพียงการสะท้อนให้เห็นถึงนัยสำคัญของการผลิตซ้ำอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่และผู้หญิงมีบทบาทในการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมอย่างไร มีปัจจัยอะไรที่ส่งผลให้ผู้หญิงมีบทบาทในการสืบทอดความเชื่อและทำไมจึงต้องเป็นผู้หญิง โดยผู้วิจัยจะได้กล่าวไว้ในบทนี้เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาองค์ความรู้ที่ซับซ้อนเรื่องผีเทวดา

การศึกษาเอกสารงานวิจัยของนักวิชาการเกี่ยวกับบทบาท หน้าที่ของผู้หญิงในสังคมนั้น (บุญยงค์ เกศเทศ. 2532, หน้า 7-8) กล่าวถึง บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในสมัยโบราณว่า รัชกาลที่ 5 ทรงสร้างโรงเรียนสำหรับสตรีขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ 2423 ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงมี

สิทธิในด้านการศึกษานำเทียบผู้ชาย ทำให้สถานภาพของผู้หญิงดีขึ้น อันเป็นการให้ความสำคัญ
 ผู้หญิงในด้านการเมืองการปกครอง สังคมและการศึกษา ในสังคมจะมีความเชื่อและพิธีกรรมที่
 คนยึดถือและร่วมปฏิบัติกันอย่างซำานส่วนใหญ่จะเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตใน
 ประจำวันของชุมชน เช่น ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องบาป-บุญ ความเชื่อในสิ่ง
 ศักดิ์สิทธิ์ไว้ตัวตน ความเชื่อดังกล่าวส่งผลให้เกิดพิธีกรรมที่แสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ความ
 เชื่อและพิธีกรรมดังกล่าวถือว่าเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่มีการถ่ายทอดเป็นช่วง ๆ และมีพิธีกรรม
 ไม่น้อยที่ผู้หญิงมักจะเป็นผู้ริบบทบาทอย่างมากในการเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมของชุมชน
 ทั้งที่เป็นส่วนตัวและพิธีส่วนรวม เพราะผู้หญิงมีความละเอียดอ่อน ในการจดจำและจัดเตรียมเครื่อง
 ประกอบในพิธีกรรมต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นบุคคลสำคัญที่เป็นตัวเชื่อมต่อให้เด็กรุ่นหลัง บุตรหลาน
 เข้าร่วมพิธีกรรมและอบรมสั่งสอนทั้งด้านความเชื่อ พิธีกรรมและแบบแผนการดำเนินชีวิตในสังคม
 โดยตรงเนื่องจากบุตรหลานสมาชิกเดียวกัน

ปราณี วงศ์เทศ (2539, หน้า 241) กล่าวถึง การบูชาผีบรรพบุรุษในภาคเหนือว่า สตรี
 เป็นฝ่ายที่สืบทอดมรดกด้านที่อยู่อาศัย มีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดกับลัทธิความเชื่อเรื่อง
 ผีบ้าน มักเรียกกันว่า ผีบรรพบุรุษหรือวิญญาณผู้อาวุโส ซึ่งสืบทอดทางฝ่ายหญิง เชื่อว่าเป็นวิญญาณ
 ของผู้หญิงที่แก่ที่สุดในครัวเรือน นั่นก็คือผีบ้านหรือผีประจำวงศ์ตระกูลนั่นเอง พิธีกรรมส่วนใหญ่
 มีจุดประสงค์เพื่อรวมผีตระกูลของฝ่ายแม่ทุกวงศ์ตระกูล จะมีหิ้งบูชา สำหรับสมาชิกที่ตายแล้วมา
 อยู่ร่วมกัน และมีพิธีแสดงความเคารพต่อผีบรรพบุรุษตามวาระต่าง ๆ พิธีที่สำคัญที่สุดจำทำกันปีละ
 ครั้ง หรือโดยทั่วไปจะทำ 3 ปีต่อครั้ง ผู้มาราบไหว้จะเป็นญาติตระกูลเดียวกันภายในหมู่บ้าน
 ใกล้เคียง นอกจากการประกอบพิธีประจำปีแล้วยังมีพิธีการเช่น ไหว้ที่ห้องบูชาอีกในกรณีที่มาชิกใน
 วงศ์ตระกูลแต่งงานหรือมีผู้เจ็บป่วยขึ้น เป็นการเน้นความสำคัญทางพิธีกรรม

จิราลักษณ์ จงสถิตมัน (2535, หน้า 67-70) กล่าวว่า ความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับผีในล้านนา
 มักจะเกี่ยวข้องกับผู้หญิง ในระดับครัวเรือนผู้หญิงจะมีบทบาทในการนับถือผีทั้งในความเชื่อ
 และการแสดงออกมาในรูปแบบของพิธีกรรม บทบาทที่สำคัญที่สุดเป็นการนับถือผีบรรพบุรุษซึ่ง
 เรียกว่า ผีปู่ย่า ผู้หญิงจะได้รับการสืบทอดความเชื่อผ่านมาโดยตรงตามระบบอาวุโส ผู้หญิงที่เป็น
 หัวหน้าถูกเรียกว่า “แก่ผี” นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่ายังมีความสำคัญในแง่ของพิธีกรรมและ
 กฎหมายประเพณีอีกทั้งยังเป็นการควบคุมแรงงานในระดับครอบครัว สรุปลงแล้วระบบความเชื่อ
 เรื่องผีปู่ย่าเป็นการสะท้อนให้เห็นบทบาทของผู้หญิงที่โดดเด่น มีคุณค่าต่อการดำรงอยู่ของ
 ครอบครัว และเป็นการรักษาไว้ซึ่งระบบเครือญาติทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งความสำคัญของสตรี
 ในพิธีกรรม ความเชื่อที่กล่าวถึงในที่นี้ทำให้มองเห็นสังคมดั้งเดิมของไทยก่อนการรับวัฒนธรรม
 หรือติดต่อกับต่างประเทศเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญและยกย่องเพศหญิง สืบทอดมาสู่ปัจจุบันดัง

จะเห็นได้จากโครงสร้างทางสังคมที่มีการสืบเชื้อสายทางฝ่ายหญิง และพิธีกรรมบางอย่างที่ยังปฏิบัติอยู่ในระดับหมู่บ้านที่ยังรักษาประเพณีดั้งเดิมของเผ่าพันธุ์ตนเองอยู่ตราบนานนับตั้งเช่น การสืบเชื้อสายการนับถือผีเทวดาในสังคมลาวครั้ง

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยข้างต้น จะเห็นว่าผู้หญิงในสังคมวัฒนธรรมจะมีสถานภาพและการยอมรับที่ต่ำกว่าเพศชาย โดยเฉพาะเรื่องของความเชื่อและพิธีกรรม แต่ในสังคมลาวครั้งผู้หญิงจะได้รับการยอมรับสูงกว่าผู้ชายจนกล่าวได้ว่าผู้หญิงเป็นใหญ่ด้านการเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม เพราะเป็นผู้สืบทอดผีต้นตระกูลดูแลรักษาและประกอบพิธีกรรมให้กับคนในตระกูล เจ้าต้นท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า ตนเองและเจ้าต้นตระกูลอื่น ๆ ก็มีความคิดเหมือน ๆ กัน ในด้านการเป็นผู้นำของผู้หญิงในตำแหน่งแม่เจ้าเรือน ก็ต้องให้การยอมรับและนับถือคนเป็นแม่เจ้าเรือน เพราะปฏิบัติตัวและประกอบพิธีกรรมที่เด่นชัดรับมิดชอบสูงกว่าเจ้าต้น ถึงแม้ผู้ชายจะเป็นผู้ยกของขึ้นตั้งบนหิ้งผีก็จริงแต่บทบาทนี้เท่านั้นและเป็นบางพิธีกรรมเท่านั้น บางตระกูลที่ไม่มีเจ้าต้นแม่เจ้าเรือนก็ยกขึ้นตั้งเองได้โดยไม่ถูกผีทำเอา (ทำโทษ) ขณะเดียวกันหากแม่เจ้าเรือนไม่ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตัวเองก็จะถูกผีทำเอา (บุตร พุ่มพยอม, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2555) อย่างไรก็ตามบทบาทอำนาจของผู้หญิงที่เด่นชัดก็ยังคงถูกผู้ชายครอบงำด้วยการสร้างกฎและข้อห้ามบางอย่างมาเป็นเครื่องลดทอนความสำคัญลง (จากการเข้าร่วมพิธีกรรมช่วงที่ผู้ชายหรือเจ้าต้นต้องปฏิบัติในแต่ละพิธีก็คือการหวัดเหล้าบอกกล่าวและยกเครื่องเช่นขึ้นตั้งบนหิ้งซึ่งใช้ระยะเวลาเพียงน้อยนิดเท่านั้น นอกเหนือที่กล่าวมาจะเป็นหน้าที่ของผู้หญิงหรือแม่เจ้าเรือน) ดังเช่น ห้ามมิให้ผู้หญิงที่เป็นแม่เจ้าเรือนยกของขึ้นตั้งบนหิ้งผีเทวดาในพิธีใหญ่ ๆ กรณีการผีผี เสียผีและพิธีเลี้ยงปี ส่วนพิธีอื่น ๆ แม่เจ้าเรือนสามารถประกอบพิธีกรรมเองได้ ความซับซ้อนดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่ต้องทำความเข้าใจในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทำความเข้าใจกับเพศสภาพที่ไม่เสมอภาคนี้ด้วยและประการสำคัญสำหรับการทำความเข้าใจถึงความเป็นเพศหญิงและชายในสังคมหนึ่ง ๆ นั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มชาติพันธุ์จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงรากเหง้าความในวัฒนธรรมเดิม

สรุปแล้วบทบาทหน้าที่ของสตรีมีมาแต่สมัยโบราณถึงแม้ว่าจะถูกลดบทบาทหน้าที่บางอย่างลงไปบ้างตามยุคสมัย แต่ถึงกระนั้นก็แต่ยังคงมีความโดดเด่นในอีกหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะบทบาทที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนที่ผู้หญิงยังมีสิทธิ์และมีส่วนในการเป็นผู้นำจัดระบบความคิดให้กับคนในครอบครัวตลอดจนในชุมชน แต่ทั้งนี้ก็ต้องอยู่ภายในกรอบแนวคิดที่ปฏิบัติมาจนเป็นวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ สืบมากระทั่งปัจจุบัน บทบาทหน้าที่ที่โดดเด่นของผู้หญิงที่สังคมชุมชนหนึ่ง ๆ ยอมรับ เช่น ผู้หญิงกับบทบาทหมอเหยาในภาคอีสาน ที่เรียกว่า นางเทียม (นางเทียม หมายถึง ผู้หญิงที่มีวิญญาณมาสิงหรือมาประทับ โดยมากเป็นวิญญาณผี

เพศชาย) นางแต่งหรือแม่เล่นบ้านเล่นเมือง (นางแต่งหมายถึงผู้หญิงที่ไม่มีวิญญูณประทับทรง สืบทอดการเป็นนางแต่งจากมารดาที่มีหน้าที่เป็นผู้ช่วยเฝ้าเจ้าจัดเตรียมข้าวของ เตรียมงาน) พิธีเลี้ยงปี ผีเจ้านายของชาวจังหวัดเลย รวมถึงบทบาทการเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมหลัก ๆ ของแม่เจ้า เรือนผู้นำทางพิธีกรรมฝ่ายผีเทวดาของชาวลาวครั้ง

การแบ่งบทบาทหน้าที่หรือตำแหน่งของเพศชายเพศหญิงเกี่ยวกับการสืบทอดความเชื่อ เรื่องผีเทวดาผีเทวดาของลาวครั้งนั้นมีการแบ่งและให้ความสำคัญตามลำดับไว้อย่างชัดเจนคือเพศ หญิงจะเป็นผู้สืบทอดรักษาหิ้งซึ่งเป็นที่อยู่ของเทวดาของวงศ์ตระกูลมาอย่างต่อเนื่องเป็นผู้ที่สำคัญ มากในการดำเนินพิธีกรรมเป็นทั้งผู้ประกอบพิธีกรรมดูแลรักษาหิ้งผีเทวดาตลอดจนจัดเตรียมจัดหา วัสดุอุปกรณ์ที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรม ขณะเดียวกันในบางช่วงบางตอนผู้หญิงก็ไม่สามารถ ที่จะเข้าถึงพิธีกรรมได้ทุกพิธีกรรม บางพิธีถูกจำกัดไว้เฉพาะผู้ชายเท่านั้นเช่นในพิธีแปลงผี เสียด ผี และผัดผี ของลาวครั้ง แม่เจ้าเรือนจะเป็นผู้จัดเตรียมทุกอย่างขณะที่ผู้ชายหรือเจ้าต้นมีหน้าที่เฉพาะ ยกของขึ้นตั้งบนหิ้งเท่านั้น ตำแหน่งหน้าที่ของผู้หญิงในฐานะที่สืบบรรพบุรุษต้องการมาอยู่ด้วยบาง พิธีก็ลดลำดับความสำคัญลง เช่น ในพิธีผัดผี เสียด ผี ซึ่งถือว่าการทำผัดขึ้นร้ายแรงแม่เจ้าเรือนไม่ สามารถยกเครื่องเช่นขึ้นตั้งบนหิ้งได้สลับบทบาทมาเป็นลำดับที่ 2 หยิบเครื่องเช่นส่งต่อให้เจ้าต้น เท่านั้น อย่างไรก็ตามหากมองในแง่ของความหมายขั้นตอนและกระบวนการในการดำเนินพิธีกรรม หน้าที่เด่นๆบทบาทการเป็นผู้นำจะเป็นของผู้หญิงอย่างชัดเจน แต่ในแง่ของกระบวนการผลิตซ้ำ เพศชายก็ยังคงมีอำนาจแข็งแกร่งและดำรงอยู่ในรูปของปฏิบัติการทางพิธีกรรมที่ส่งผลให้พิธีกรรม มีความน่าเชื่อถือศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น

บทบาทของผู้หญิงในด้านการสืบทอดความเชื่อเรื่องผีเทวดามีหลายประเด็น ได้แก่การ อบรมสั่งสอน ให้สมาชิกในครอบครัวเคารพนับถือผิอย่างสม่ำเสมอ บอกกล่าวถึงบทลงโทษในกรณี ประพฤติผิดล่วงละเมิดต่อผีเทวดาและการประพาศเช่นไรที่ถูกต้องตามแบบโบราณ โดยเฉพาะเด็ก วัยรุ่นที่มีอายุน้อยมักจะถูกพ่อแม่ผู้อาวุโสปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างพร่ำสอนให้รู้จักกตัญญูรู้คุณต่อผี เทวดาเคารพยำเกรงเชื่อฟัง ร่วมสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมการเลี้ยงผีทั้งในรอบปีและรอบชีวิต เป็นประจำอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ยังเป็นผู้นำในการจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีทั้งเครื่องเช่น ไห้ว เครื่องคาย เครื่องครวที่ใช้ในการประกอบพิธีซึ่งแต่ละตระกูลจะไม่เหมือนกัน บทบาทหน้าที่ ของผู้หญิงตำแหน่งแม่เจ้าเรือนที่ถือว่าสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ของ สมาชิกในเครือญาติเดียวกันไม่ให้ห่างหายหรือขาดจากการเป็นญาติพี่น้องที่นับถือผิเดียวกัน ด้วยการนัดหมายให้สมาชิกมาร่วมพิธีเลี้ยงผีเทวดาซึ่งถือว่าเป็นพิธีที่รวมญาติได้มากที่สุด

จากที่ได้กล่าวมาแล้วหากมองในแง่ของความหมายขั้นตอนและกระบวนการ ในการ ดำเนินพิธีกรรมฝ่ายผีเทวดาบทบาทหน้าที่เด่นๆเป็นฝ่ายแม่เจ้าเรือนมากกว่าเจ้าต้น การกล่าวถึงผี

เทวดาในบทนี้ผู้ศึกษาใช้คำเรียกขานว่า “ผีเทวดาหรือเทวดา” ซึ่งเป็นคำที่ชาวลาวครั้งเรียกของ เคารพบูชาและเรียกสมาชิกในที่อยู่ใต้อุตรภูมิต่างกันว่า “คาง” หรือ “พวง” “ซ้อยผู้คางเดียวคือเจ้า” (ฉันอยู่ตระกูลหรือโศครเดียวกับคุณ)

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพิธีกรรมการถือผีเทวดา

ความเชื่อเรื่องผีเทวดาหรือผีบรรพบุรุษของสัทธา

ลาวครั้ง ตำบลห้วยค่วนและพื้นที่ใกล้เคียงมีความเชื่อเกี่ยวกับผีเทวดาหรือของรักษา เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในสังคมอีสานที่มีลักษณะแนวคิดเป็นแนวเดียวกัน โดยเฉพาะคติความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี ซึ่งได้มีการสืบทอดและสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของชาวอีสานมาช้านาน ชวัช ปุณ โนทก ได้อธิบายเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณของชาวบ้านอีสานที่ปรากฏในนิทาน ขุนบรมไว้ว่า คติความเชื่อเรื่องภูติผี วิญญาณเป็นสิ่งที่ยุติชาวบ้านอีสานให้ความเคารพกราบไหว้บูชา และประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นเพื่อให้เกิดความเป็นปกติแก่ตนและสังคม (ชวัช ปุณ โนทก, 2524, หน้า 16) กลุ่มลาวที่อพยพมาตั้งถิ่นอยู่ในจังหวัดนครปฐมและจังหวัดใกล้เคียงมีความเชื่อในเรื่องผี แต่วิธีการปฏิบัติแตกต่างกันตามแต่ละกลุ่มและแต่ละท้องที่ ส่วนความเชื่อเรื่องผีเทวดาซึ่งเป็นผีผีบรรพบุรุษของแต่ละควงมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของกลุ่มลาวครั้งตำบลห้วยค่วนและพื้นที่ใกล้เคียงเพราะต่างเชื่อว่าผีเทวดาหรือของรักษาคืออำนาจเหนือธรรมชาติที่ช่วยคุ้มครองและรักษาชีวิตสมาชิกในครอบครัวให้มีความสุข ปราศจากโรคภัยและภัยพิบัติต่าง ๆ เชื่อว่าผีเทวดาคอยคุ้มครองรักษาดูแลทุกข์สุขและการประพฤติปฏิบัติของคนในบ้านให้มีความปลอดภัยทำกินไม่ตก อันผู้ใดประพฤติปฏิบัติผิดข้อห้ามจะต้องทำพิธีขอขมาด้วยการเลี้ยงเช่น ไหว้มีละนนั้นจะเกิดการเจ็บป่วยล้มตายได้ อำนาจนั้นจะแสดงอิทธิฤทธิ์มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปฏิบัติของบุคคลนั้น ๆ หากรักษาไม่ดีหรือมีอำนาจไม่เพียงพอ เช่น ลูกหลานไม่เช่น ไหว้ไม่ให้การนับถือปล่อยทิ้ง อาจนำพาให้สมาชิกในตระกูลประสบภัยพิบัติเจ็บไข้ได้ป่วยทำมาหากินไม่ขึ้น เชื่อว่าบรรพบุรุษได้สาปแช่งไว้ ชุมชนลาวครั้งจึงยังคงมีการสืบทอดประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเทวดามาอย่างต่อเนื่อง

ความเชื่อที่ว่าบ้านเรือนที่อาศัยอยู่มีผีเรือนคอยดูแลไม่ให้คนที่อยู่ในครัวเรือนหรือครอบครัวทำผิดผีผิดประเพณีหากผู้หนึ่งผู้ใดทำผิดประเพณีอาจบันดาลให้เกิดความเดือดร้อนขึ้นได้ เช่นเดียวกับผีบ้านผีเรือนของลาวครั้ง ผีเทวดา ของรักษาระดับตระกูล เป็นผีบรรพบุรุษ (Ancestral spirit) ซึ่งหมายถึงปู่ย่าตายายที่เสียชีวิตไปเป็นอีกคติความเชื่อหนึ่งที่ลาวครั้งตำบลห้วยค่วนและพื้นที่ใกล้เคียงให้ความเคารพยำเกรงนับถือมาตั้งแต่อดีตเชื่อและเข้าใจว่า ผีเทวดาเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ โชน แม่ โชน (พ่อ โชน แม่ โชน หมายถึง คำที่ใช้เรียก ตา ยาย โชนชาย โชนหญิง) ปัจจุบันพบว่ามีเพียงส่วนน้อยที่ยังใช้คำนี้อยู่ ส่วนใหญ่ใช้คำว่า พ่อคุณ แม่คุณ

ที่ล่วงลับไปแล้วแต่วิญญาณเหล่านั้นยังสถิตอยู่กับบ้านเรือนเพื่อคอยคุ้มครองดูแลทุกข์สุขและการประพฤติปฏิบัติของคนใน “พวงหรือควง” เดียวกัน ให้อยู่เย็นเป็นสุขเสมือนเทวดาหรือเทพารักษ์ที่คอยปกป้องรักษาบ้านเรือนลูกหลานไม่ให้มีภัยอันตราย ผู้นับถือจะต้องให้ความเคารพกราบไหว้ ไม่กระทำการอันใดอันถือว่าเป็นการข้ามหน้าข้ามตาหรือไม่ให้ความนับถือจะเดินทางไปไหนจัดงานอะไรต้องบอกกล่าวให้ผีเทวดาของแต่ละควงได้รับรู้ก่อนเสมอหากไม่บอกกล่าวอาจทำให้คนในบ้านเจ็บไข้ไม่สบายหรือเดือดร้อนอย่างหนึ่งอย่างใดได้

ผีเทวดามีชื่อเรียกอยู่ด้วยกันหลายชื่อ เช่น “ผีเฮือน” “ของฮักษา” “ของคุ้มหัว” ซึ่งตั้งอยู่มุมใดมุมหนึ่งของบ้าน (ผีเทวดาก็มีความหมายเกี่ยวกับการถือของรักษาของภาคอีสานอย่างเช่นที่บ้านบัว อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร เรียกผีเฮือนว่า “ผีเจ” ซึ่งคำว่า เจ นั้นหมายถึง มุมบ้าน มุมใดมุมหนึ่งของห้องนอน ซึ่งเมื่อพิจารณาในความหมายแล้วลักษณะการอยู่หรือสถานที่สถิตของผีเจคือสถานที่เกี่ยวกับการตั้งหิ้งผีเทวดาของชาวลาวครั้ง ตำบลห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม) ตามเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาว่าเป็นปู่ย่าตาทวดและเชื่อว่าสิ่งที่คนนับถือนั้นมีชีวิตอยู่จริงมีที่ให้อาศัยหรือสถิตอยู่อย่างชัดเจนเคารพนับถือสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษที่อพยพเคลื่อนย้ายมาจากเมืองลาวและได้นำติดตัวกันมาตลอด หากผู้ดูแลเสียชีวิตก็ต้องมีการมอบหรือหากคนมาดูแลต่อห้ามทิ้งขว้างหรือปล่อยปละละเลยนั้นเป็นคำสั่งสอนบอกกล่าวจากรุ่นสู่รุ่นและที่สำคัญคือต้องเลี้ยงต้องชานไหว้ต้องให้เขากินไม่ให้อดอยากมีฉะนั้นผีเทวดาจะกลายเป็น “ปอบ” ออกไปทำร้ายและทำอันตรายให้กับชาวบ้านหรือคนในควงเกิดความเดือดร้อนไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งได้เป็นปู่ย่าตาทวดและเชื่อว่าสิ่งที่คนนับถือนั้นมีชีวิตอยู่จริง (มี อินแสน, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2554)

ผีเทวดาจึงเป็นระบบความเชื่ออีกวิธีหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเป็นการรับรองความเป็นสมาชิกภาพของคนในควงนั้น ระหว่างความเชื่อเรื่องผีกับวิถีชีวิตของกลุ่มที่จะนำไปสู่ความเข้าใจในวิถีชีวิตวัฒนธรรมของสังคมกลุ่มนั้น ๆ จึงกล่าวได้ว่าความเชื่อเรื่องผีเทวดามีบทบาทในการสร้างให้คนมีความรักพวกพ้อง เห็นอกเห็นใจมีความเคารพซึ่งกันและกันทำให้เกิดความผูกพันกับสังคมระดับตระกูลหรือคนที่อยู่ควงเดียวกัน และเชื่อว่าการนับถือผีตาเดียวกันช่วยคลี่คลายปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น เรื่องเกี่ยวกับที่ดินมรดก เรื่องการสร้างความสุขให้กับคนในควงเดียวกัน โดยอาศัยความเชื่อเรื่องผีเป็นกลไกในการควบคุมกฎเกณฑ์และความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทั้งนี้เพราะบทบาทการนับถือผีบรรพบุรุษคือการรักษาไว้ซึ่งความเหนียวแน่นและความต่อเนื่องของเครือญาติที่อยู่ในที่ต่างๆตอกย้ำถึงความสัมพันธ์หรือภาระหน้าที่ของสมาชิกที่มีต่อเครือญาติด้วยการกล่าวอ้ออ่างเน้นถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของแต่ละคน ให้ยึดมั่นในสายสัมพันธ์ของตัวเองเช่น เช่นเมื่อถึงวาระเลี้ยงผีทุกคนต้องรู้บทบาทหน้าที่เข้าร่วมในพิธีถือว่าเป็นการระลึกถึง กตัญญูกตเวทที่ไม่ลืมบรรพบุรุษ ยังผลให้

การประกอบพิธีกรรมทางผีเทวดายังคงดำรงอยู่จนปัจจุบันผลพวงที่ได้จากการประกอบพิธีกรรมดังกล่าวมีความสอดคล้องกับคำสรุปที่ ศรีศักร วัลลิโภดม (2537, หน้า 31-32) กล่าวว่า ความหมายสำคัญของพิธีกรรมมี 3 อย่างด้วยกัน อย่างแรก ชักนำผู้คนที่อยู่รวมในกลุ่มเดียวกันหรือในสังคมเดียวกันมาพบปะก่อให้เกิดความรู้จักและสัมพันธ์กันขึ้น อย่างที่สอง สื่อความหมายให้เข้าใจกันในการอยู่ร่วมกันเพราะเรื่องของพิธีกรรมเป็นระบบสัญลักษณ์เพื่อการสื่อสารทั้งสิ้น อย่างที่สาม เป็นเรื่องทางด้านจิตใจที่เป็นผลมาจากทั้งความเชื่อและการกระทำในการประกอบพระราชพิธี คือ เมื่อกระทำถูกต้องตามพระราชประเพณีแล้วก็เชื่อว่าเป็นสิริมงคล ทำให้เกิดความสบายใจและมั่นใจจนเป็นการยอมรับอะไรต่าง ๆ ร่วมกันได้

จากการศึกษาพบว่าจำนวนผู้นับถือหิ้งผีเทวดาในตำบลห้วยด้วน ซึ่งมีจำนวนประชากรรวมทั้งหมดยุคประมาณ 3,500 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยด้วน ณ ปี 2554) แต่ละครอบครัวต่างมีของรักขาคู่ห้วทั้งฝ่ายผีเจ้านายและผีเทวดา หิ้งตำบลห้วยด้วนมีต้นตระกูลฝ่ายผีเทวดาทั้งสิ้น 11 ควง บนหิ้งเทวดาของแต่ละบ้านจะมีสิ่งของโบราณที่ไม่สามารถระบุได้ว่ามีมาแล้วกี่ปี ผู้ดูแลหรือแม่เจ้าเรือนมักกล่าวว่า มีมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายที่นำติดมาและอยู่คู่กับหิ้ง เช่น ถ้วย แก้ว ดาบ มีด ขันทองเหลือง พานทองเหลือง หนังสือโบราณ กระบอกไม้ไผ่ 2-3 กระบอกด้านในมีกระดาษเก่าเขียนชื่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับใส่ไว้ เมื่อเสียชีวิตลูกหลานเชิญให้มาอยู่หิ้งอยู่หอคอยคุ้มครองปกป้องรักษาเช่นไหว้ แม่เจ้าเรือน (คือผู้ดูแลและทำหน้าที่ติดต่อสื่อสารกับผีเทวดาเช่นเดียวกับตำแหน่ง “จุ่มผี” ของทางจังหวัดสกลนครส่วนเจ้าตัน (เจ้าตัน คือผู้อาวุโสในตระกูล บทบาทหน้าที่เช่นเดียวกับ เจ้าโศทรทางภาคอีสาน) เล่าว่าสมัยก่อนไม่มีกล่องหรืออุปกรณ์จึงใช้ไม้ไผ่ตัดเป็นกระบอกเขียนรายชื่อผู้ล่วงลับใส่ไว้ในกระบอก เชิญขึ้นตั้งบนหิ้งต่อ ๆ กันมา บางหิ้งแม่เจ้าเรือนก็ไม่ทราบว่าเป็นญาติผู้ใหญ่ลำดับที่เท่าไรหรือบางควงไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นลายมือของใครหรือใครเป็นผู้เขียนกระดาษบางแผ่นเขียนด้วยดินสอด่ตัวหนังสือเลือนรางก็นับถือปฏิบัติตามต่อ ๆ กันมา ตำแหน่งแม่เจ้าเรือนนั้นเมื่อว่างลงจะต้องมีการคัดเลือกใหม่ขึ้นมาแทนที่ทันทีเนื่องจากต้องทำการฝึกหัดและประกอบพิธีกรรมให้กับคนในตระกูลได้อย่างรวดเร็วและถูกต้องอยู่ที่ไหนก็จะต้องเอาติดไปด้วยมีประจำหิ้งมาตั้งแต่สมัยโบราณแม่ของนางเล่าว่าได้รับสืบทอดมาจากสายตระกูลฝ่ายหญิง ที่เป็นแม่เจ้าเรือนต่อ ๆ กันมา จึงไม่สามารถระบุปีที่แน่นอนได้ (นวล ปิ่นท้วม, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2555) ส่วนเจ้าตันจะเป็นผู้ชายในควง หรือ เหง้า ถือว่าเป็นผู้อาวุโสของตระกูล เป็นตัวแทนในการหวัดและยกเหล่าพร้อมบอกกล่าวเรื่องที่กำลังประกอบพิธีกรรมยกเครื่องเช่นไหว้ขึ้นตั้งบนหิ้งหากเปรียบเทียบถึงบทบาทหน้าที่แล้วเจ้าพบว่ามีบทบาทหน้าที่มากกว่าเจ้าตัน

การสืบทอดผีเทวดาของฮักษาหรือของคุ่มห้วจะสืบทอดผ่านสมาชิกในตระกูลมาสู่ลูกหลานติดต่อสืบสานเป็นลูกโซ่มาทางสายมารดาในสายตระกูลเท่านั้น โดยลูกหลานที่เป็นผู้หญิง

อยู่ในควงเดียวกันเป็นผู้รับสืบทอดต่อ ๆ กันมา ผีเทวดาหรือผีเฮือนจึงอยู่ที่เรือนฝ่ายหญิงเนื่องจากมีสมาชิกที่เป็นผู้หญิงมาก ผีเทวดาสามารถเลือกที่จะไปอยู่กับใครก็ได้ แต่จะไม่ติดตามหรือถือโทษกับลูกหลานผู้ชาย จากการศึกษาศาสตร์และสำรวจพบว่า การสืบทอดผีเทวดาจะไม่มี “ผีสุด” (คือ ผีที่ไม่มีใคร สืบทอดอีกต่อไป เช่น เมื่อมารดาหรือแม่เจ้าเรือนเสียชีวิตไม่มีผู้หญิงสืบทอดอาจมีสาเหตุมาจากควงนั้น ๆ ไม่มีลูกหลานผู้หญิง ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของเครือญาติ) เหมือนการนับถือผีอื่น ๆ อย่างเช่นการสืบทอด ผีปู่ย่าของกลุ่มภาคเหนือเมื่อไม่มีผู้สืบทอดก็ถือว่าสิ้นสุด ส่วนบทบาทที่สำคัญภายใต้ระบบผีเทวดา ซึ่งให้ความสำคัญกับผู้หญิงในฐานะผู้นำของวงศ์ตระกูลต้องเรียนรู้ขั้นตอนส่วนประกอบของเครื่องเช่น ไห้ว ดังนั้นเพื่อป้องกันการทำผิดนอกผิดในของลูกหลานแม่เจ้าเรือนจะต้องอบรมสั่งสอนชี้แนะให้ดูตัวอย่างการถูกทำโทษและเชื่อมโยงบอกกล่าวในยามที่ลูกหลานเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย หรือประพฤติดีจรวดได้รับรู้ขณะเดียวกันก็ต้องบอกกล่าวให้กับลูกหลานได้รับรู้ว่าควรปฏิบัติอย่างไร ไม่ให้เกิดความเดือดร้อนในการอยู่ร่วมกันของคนในตระกูลเพื่อแม่หรือผู้อาวุโส จึงมีบทบาทสำคัญจะต้องอบรมสั่งสอนบอกกล่าวถึงบทลงโทษในกรณีสมาชิกทำผิดและหากทำถูกก็จะได้ความคุ้มครองจากผีเทวดา สิ่งเหล่านี้ไม่มีตัวบทกฎหมายมาเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์หรือบทลงโทษจึงจำเป็นต้องอาศัยอ้างอิงถึงความเชื่อเรื่องผีเทวดามากกว่าเป็นบรรทัดฐานให้สมาชิกใช้เป็นแนวทางแนวปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันผู้อาวุโสแล้วหากลูกหลานคนใดไม่เคารพนับถือความเดือดร้อนก็จะเกิดขึ้นถือว่าเป็นต้นเหตุให้เกิดเรื่องยุ่งยากกับสมาชิกคนอื่น ๆ การไม่เคารพกฎกติกการอยู่ร่วมกันจึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้หลายครอบครัวเดือดร้อนจากการกระทำและมองว่าเป็นเรื่องยุ่งยากจึงละทิ้งหรือหัน ไปนับถือของคุ้มครองรักษาประเภทอื่นอย่างเช่นผีเจ้านายแทน (จุม ดามะกุล, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2554)

ดังนั้น หากสมาชิกคนใดไม่พึงพอใจ ก็สามารถเปลี่ยนไปนับถือผีอื่น ๆ หรือของคุ้มหัวอื่น ๆ ได้แต่ต้องทำพิธีสละผี (ในความหมายของลาวครั้งหมายถึงการจัดของเครื่องบูชาให้แม่เจ้าเรือนคอบออกบอกลาหรือเลิกจากการนับถือผีเทวดาที่นับถือร่วมกับครอบครัวพ่อแม่เดิมที่เคยทำพิธีเข้าผีไว้ด้วยการ ใช้ขัน 5 รูป เพาสมมา ดอกให้แม่เจ้าเรือนบอกกล่าวถึงเหตุผลในการลาออกจากการนับถืออยู่) เพื่อบอกกล่าวให้ผีเทวดาได้รับรู้รับทราบและยินยอมปล่อยคนที่ต้องการสละผีไปไปทำพิธีที่บ้านแม่เจ้าเรือน การสละผีดังกล่าวมีข้อแม้ว่าถ้าผู้ใดลาออกจากการนับถือผีเทวดาแล้วหากยังมาเที่ยวหาซ่องแะให้เห็นหน้าเห็นตาอยู่ก็จะถูกผีเทวดาทำให้เกิดอาเพศต่าง ๆ ดังนั้นหากใครจะสละผีหรือลาออก ก็สามารถทำได้แต่ต้องไม่มาเกี่ยวข้องกับผีบ้านนี้ควงนี้เห็นหน้ากันอีก แม่เจ้าเรือนกล่าวว่า ต้องไปให้พ้นอาณาเขตของบ้านเจ้าเรือนและไม่มาให้เขาเห็นแล้วเขาจะไม่ไปกวน (คือทำให้เจ็บป่วย) หากยังไปมาหาสู่ผ่านไปผ่านมาให้ผีเห็นเชื่อว่าจะมีอันเป็นไปบางรายถึงกับเสียชีวิตก็มี เนื่องจากทำให้ผีโกรธไม่นับถือแล้วยังมาให้เห็นอีก (มี อินแสน, สัมภาษณ์, 20

กุมภาพันธ์ 2555) ส่วนแม่เจ้าเรือนอีก พวงหนึ่ง เล่าว่า หากมีลูกหลานลาออกด้วยสาเหตุใดก็ตาม โดยไม่ได้ทำพิธีเช่นไหว้บอกกล่าว ผีเทวดาจะไปตามไปกว่นไปทำให้คน ๆ นั้นหรือคนในครอบครัวเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยทำมาหากินไม่ขึ้นในที่สุดต้องให้ร่างทรงมาทำพิธีเมื่อรู้แล้วว่าถูกผีเทวดาทำเอาก็จะต้องมาให้แม่เจ้าเรือนยกขัน 5 จุดรูป 1 ดอก บอกกล่าว ในทำนองที่ว่าลูกหลานคนนี้ได้รับรู้แล้วในเรื่องที่ทำผิด เช่น ไม่ลาออกจากผีแล้ว จะมาเข้าผีเป็นลูกหลานเหมือนเดิม หรืออาจทำผิดในเรื่องอื่น ๆ แม่เจ้าเรือนก็จะบอกกล่าวแล้วแจ้งให้ผีรับรู้ว่ามาทำให้แล้วคือมายกเครื่องเช่นไหว้มาขอมาในสิ่งที่ผิดขอให้ผีเทวดารับรู้รับทราบเมื่อมีการบอกกล่าวแก้ไขให้ดี ถูกต้องแล้วขอมาแล้วก็แล้วกันผีเทวดาจะไม่มีกรทักทายหรือทำให้เกิดเหตุร้ายขึ้นอีก (เหรียญ บุญสีทอง. สัมภาษณ์. 20 กุมภาพันธ์ 2555)

แม่เจ้าเรือนบ้านห้วยด้วน เล่าถึงความศักดิ์สิทธิ์และความแรงหรือความดุของผีเทวดา บ้านนางว่า มีลูกหลานที่อยู่ในวงเดียวกันแต่งงานอยู่กับชายหนุ่มต่างหมู่บ้านซึ่งนับถือผีต่างกัน ต่อมานางได้ย้ายครอบครัวตามสามีไปอยู่บ้านฝ่ายชาย โดยไม่ได้บอกกล่าวลาออกจากผีเทวดาที่ตนนับถืออยู่ปรากฏว่าอาศัยอยู่บ้านสามีไม่ได้เนื่องจากของนางไม่สบายรักษาอย่างไรก็ไม่หายนางกล่าวว่าลูกชายบอกว่ามองเห็นคนร่างใหญ่ตัวดำมากมายหลายคนมาหา จึงส่งข่าวมาให้ญาติและเล่าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ญาติจึงให้ร่างทรงมาเข้าทรงเพื่อหาสาเหตุการเจ็บป่วยเรื่อง ผันร้ายร่างทรงกล่าวว่า “ผีแย่งกัน” กล่าวคือ ผีที่พ่อเด็กนับถือจะเอาแม่และเด็กไปเข้าผีฝ่ายชายแต่ผีเทวดาทางแม่ไม่ยอมเกิดการแย่งชิง จึงถูกผีฝ่ายแม่ทำเอาให้รู้เนื้อรู้ตัวถึงการที่ฝ่ายแม่ไม่ให้ความเคารพนับถือ คิดจะลาออกสละผีที่ตนนับถือเพื่อไปเข้าผีฝ่ายชาย เมื่อนางทราบดังนั้นจึงเดินทางมาปรึกษากับแม่เจ้าเรือนแล้วนัดวันเพื่อจัดเตรียมเครื่องเช่นไหว้ เครื่องคายเพื่อให้ออกมาในสิ่งที่ทำผิดและขอกลับมาอยู่กับผีฝ่ายตนเอง ให้คำมั่นสัญญาว่าจะให้ความเคารพนับถือ เช่น ไหว้ สุกท้ายนางจึงต้องย้ายลูกกลับมาอยู่ที่บ้านห้วยด้วนเช่นเดิมและไม่กลับไปที่บ้านฝ่ายชายอีกเลย (หม่อม โปธิ์ด้วง. สัมภาษณ์. 22 กุมภาพันธ์ 2555) กรณีเดียวกัน อิทธิฤทธิ์การทำเอาหรือความแรงของผีเทวดาแต่ละดวงมีความดุหรือความแรงใกล้เคียงกันแม่เจ้าเรือนเล่าให้ฟังว่า คนในผีเดียวกันได้แต่งงานกับลูกคนจีน และต้องไปอยู่บ้านฝ่ายชายพ่อแม่ฝ่ายชายให้ลูกสะกั้เลิกถือผีฝ่ายตนฝ่ายหญิงก็เลิกและหันมานับถือผีฝ่ายชายต่อมาเกิดเจ็บป่วยรักษาทั้งหมดหลวงและหมอบ้านหมัดคำรักษาพยาบาลไปมากก็ไม่หายจึงมีการเข้าทรงปรากฏว่าหญิงคนดังกล่าวไม่ให้ความเคารพ ไม่นับถือผีตัวเองละเมิดของรักษาตัวเองมีอยู่แล้วแต่ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้ เช่น ไม่ได้เข้าร่วมพิธีเสี่ยงผีในแต่ละปี หรือไม่สนใจเรื่องเทวดา ที่รักษาตัวเองอยู่สุดท้ายตัวเองไม่มีที่พึ่งซึ่งจะเกิดอันตรายทางร่างกายขึ้นได้ง่ายเพราะไม่มีของรักษาที่จะคุ้มครองตัวเอง จึงถูกเขาทำเอา ร่างทรงต่อว่าพ่อสามีว่าฝ่ายผีตัวเองจะให้เขานับถือ แต่ผีบ้านฝ่ายเขาไม่ให้ นับถือ ถึงแม้ว่าจะรักษาชายที่ขายนาก็รักษาไม่หาย

ร่างทรงแนะนำว่าจะมีคนที่จะช่วยเหลือให้หายจากอาการเจ็บไข้ได้ป่วยต่าง ๆ ได้เป็นผู้หญิงให้มาหา เขาจะช่วยให้ ญาติของหญิงคนดังกล่าวเล่าให้แม่ของตนฟังจึงพามาหาแม่เจ้าเรือนเพื่อให้ทำพิธี บอกกล่าวสัญญาว่าจะจัดเครื่องเซ่นไหว้มาขอสมมากับผีเทวดาและกลับมาถือผีเป็นลูกเลี้ยงกันเทียบ เหมือนเดิม ไม่นานโรคที่เป็นก็ค่อย ๆ หาย จนเป็นปกติ (นวล ปิ่นท้วม, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2554)

อย่างไรก็ตามลูกหลานลาวครั้งทุกคนจะอยู่โดยไม่มีผีหรือของรักษาคุ่มครองตัวไม่ได้เมื่อ คลอดออกมาพ่อแม่จะต้องทำพิธีนำเด็กไปขึ้นอยู่กับผีหรือของรักษาที่พ่อแม่นับถือเชื่อว่าจะต้องมีของคอยรักษาคุ่มหัวให้ปลอดภัยหากไม่ขึ้นฝ่ายผีเจ้านายก็จะต้องขึ้นฝ่ายผีเทวดาตามความเชื่อ ที่ปฏิบัติต่อ ๆ กันมา จากการลงพื้นที่เพื่อพูดคุยกับชาวบ้านซึ่งตรงกับคำบอกเล่าของแม่เจ้าเรือน ปรากฏว่าไม่มีบ้านใดที่ไม่นับถือผี หรือไม่มีของรักษาคุ่มหัวคุ่มตัว นางผึ้ง ศรีซข แม่เจ้าเรือนเล่าให้ ฟังว่า การไม่มีของคุ่มหัวเสมือนกับว่าคน ๆ นั้นอายุจะสั้นจะเกิดอุบัติเหตุ จะเสียชีวิต ได้ทุกนาที เพราะไม่มีผีคอยให้ความคุ้มครองคุ่มกัย (ผึ้ง ศรีซข, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2554) และเมื่อเข้า เป็นลูกเลี้ยงกันเทียบแล้วต้องให้ความเคารพนับถือปฏิบัติตามเงื่อนไขของแต่ละตัวอย่างเคร่งครัด เช่น ต้องจัดเครื่องเซ่นไหว้เข้าพิธีเลี้ยงปีทุกปีการจัดงานแต่งงาน งานบวช การเกิดหรือเสียชีวิต ต้อง ให้แม่เจ้าเรือนบอกกล่าวให้ผีเทวดาทราบทุกครั้ง

สาเหตุหลักของการลาออกหรือสละผีและไปขึ้นอยู่กับผีเจ้านายหรือผีอื่น ๆ มีดังนี้

1. การย้ายถิ่นฐานตามครอบครัว

ลูกเลี้ยงกันเทียบครอบครัวนั้นอยู่ต่างถิ่นหรือต่างจังหวัดการเดินทางไปมาไม่สะดวก ญาติพี่น้องส่งข่าวไม่ทั่วถึงสมาชิกในแต่ละควงประกอบด้วยกันหลายครอบครัวแต่ละครอบครัว มีลูกหลานและอาจย้ายไปอยู่บ้านฝ่ายชายหรือบ้านฝ่ายหญิงซึ่งอยู่ไกลออกไปในอดีต การติดต่อสื่อสารเดินทางไปมาไม่สะดวกการประกอบพิธีกรรมเช่น การเลี้ยงปีจึงมีผู้มาร่วมน้อย ด้วยเหตุผลที่ว่าบ้านอยู่ไกล เดินทางลำบาก อีกทั้งการบอกกล่าวการเลี้ยงปีไม่ทั่วถึงจึงทำให้ขาดหาย และลาออกไปที่ละครอบครัวแต่ปัจจุบันการเดินทางสะดวกเริ่มมีผู้มาร่วมพิธีเลี้ยงปีเพิ่มมากขึ้นแต่ ไม่ทุกครอบครัว ด้วยการติดต่อสื่อสารสะดวกรวดเร็วบางครอบครัวก็ใช้วิธีฝากเงินหรือ โอนเงิน ค่าจัดงานมาให้แล้วแต่จำนวนแม่เจ้าเรือนไม่เรียกร้องจึงไม่ปรากฏว่าครอบครัวใดสละผีแต่ละ ควงยังคงประกอบพิธีกรรมอย่างเหนียวแน่น อีกทั้งขั้นตอนและการปฏิบัติไม่ยุ่งยากเหมือนใน อดีตการประกอบพิธีกรรมบางอย่างมีการลดหย่อนหรือปรับเปลี่ยนแทนที่ได้ เช่น การเอาเด็กขึ้น ผีในอดีตจะต้องนำเด็กมาเข้าร่วมพิธีด้วยเชื่อว่าต้องให้ผีเห็นหน้าค่าตาจึงจะถือว่ามาเป็นลูกหลาน ให้ ดูแลคุ้มครอง ปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนไป หากพ่อแม่อยู่ไกลไม่สะดวกที่จะเดินทางมาประกอบพิธี ได้ก็จะใช้วิธีพูดคุยเจรจาทักทายแม่เจ้าเรือนเพื่อขอส่งเงินมาเพื่อให้แม่เจ้าเรือนจัดเตรียม

สิ่งของเช่น ไห้วแทนได้ หรือหากบ้านอยู่ใกล้แต่พ่อแม่ไม่มาด้วยเหตุผลต่าง ๆ ก็ให้ญาติมาโดยนำมา อ้อม ผ้าเช็ดตัวเด็กหรือเสื้อผ้าเด็กมา ! ชุด พร้อมเครื่องเช่น ไห้วเพื่อให้แม่เจ้าเรือนทำพิธีนำเด็กขึ้น ผีได้เช่นกัน

2. ค่าใช้จ่าย

ค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธีกรรมค่อนข้างสูงรวมถึงความยุ่งยากในการใช้ชีวิตประจำวันครอบครัวรู้สึกไม่สะดวกในการใช้ชีวิตต้องคอยระมัดระวังด้วยการนับถือผีเทวดา ลูกหลานทุกคนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามกฎและข้อห้ามหากกระทำผิดออกนอกกฎนอกทางที่ถือว่าผิดหนักต้องจัดเครื่องเช่น ไห้วไปขอขมาบางกรณีต้องจัดเครื่องขอขมาได้โทษความผิดซึ่งต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัว โดยเฉพาะกรณีหนุ่มสาวซึ่งประพฤติผิดนอกผิดในข้อห้ามต้องจัดเครื่องเช่น ไห้วเพิ่มขึ้นอีก! ชุดซึ่งประกอบด้วยวัสดุอุปกรณ์หลายอย่างลูกฝั่งกันเทียบมองว่าเป็นเรื่องยุ่งยากการจัดพิธีแต่ละครั้งเป็นการสิ้นเปลือง เสียค่าใช้จ่ายสูง

3. ความดุร้ายของผีเทวดา

ความดุร้ายหรือความแรงของผีเทวดาก็คือการลงโทษลูกหลานถึงแก่ชีวิต มาจาก การที่ลูกหลานปล่อยปละละเลย ปล่อยทิ้งขว้างไม่ให้ความเคารพ ไม่มีการเลี้ยงเช่น ไห้ว ทำให้ผีเหล่านั้น หิวโหยไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งกลายเป็นผีเร่ร่อน จึงบันดาลให้เกิดเหตุร้าย ต่าง ๆ นานา คอย ทั้กทายลูกหลานให้มีอันเป็นไปหรือเจ็บไข้ได้ป่วยจึงออกรบกวณญาติพี่น้องแสดงอิทธิฤทธิ์เพื่อ เป็นสัญญาณเตือนลูกหลานให้เคารพนับถือจัดเครื่องเช่น ไห้วให้กิน

กรณีผีเทวดาแรงหรือดุจากการพูดคุยกับชาวบ้านที่เคยขึ้นอยู่กับผีเทวดาและลาออกมาเข้า เป็นลูกฝั่งกันเทียบของผีเจ้านาย กล่าวว่่าก่อนหน้านี้อครอบครัวของตนขึ้นอยู่กับผีเทวดา เหตุที่ทำให้ ต้องลาออกเนื่องจากผีเทวดาคงบ้านตนเองดู พ่อของเขาเล่าว่าแม่คลอดลูกออกมาแล้วมีเหตุให้ลูก ต้องเสียชีวิตไปหลายคน โดยไม่ทราบสาเหตุบางคนเจ็บไข้ไม่สบายเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ถึงกับต้อง เสียชีวิตก็ต้องมาเสียชีวิตสรุปแล้วลูกเสียชีวิตไปครึ่งหนึ่งของจำนวนทั้งหมดพ่อของเขาจึงไปให้ร่าง ทรงท่านหนึ่งเข้าทรงร่างทรงบอกว่าโดนผีเทวดาทำตัวเองทำโทษ จึงเชื่อว่าน่าจะมีสาเหตุมาจากผี เทวดาที่ตนนับถือจึงขอลาออกจากการเป็นลูกฝั่งกันเทียบ หลังจากนั้นแม่ของนางคลอดลูกออกมา อีกและมีชีวิตอยู่จนปัจจุบันรวมถึงนางด้วย ปัจจุบันขึ้นอยู่กับผีเจ้านายซึ่งเขากล่าวว่ารู้สึกสบายใจ ปฏิบัติตามกฎ และเงื่อนไขอย่างเคร่งครัด (ยูพิน โสดา, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2554) ผีเทวดา บางสายตระกูลก็ทำเอาคนที่ลาออกเจ็บไข้ได้ป่วยเสียชีวิตหรือถึงแก่ชีวิตก็มี บ้างก็หายหน้าหายตาไม่ มาหาสู่เป็นที่ป็นน้องกันอีกเลย จึงน่าจะเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้พบว่าจำนวนกลุ่มที่นับถือผี เทวดามีค่อนข้างน้อยหากเทียบกับกลุ่มที่นับถือผีเจ้านาย

เมื่อพิจารณาถึงหลักปฏิบัติต่าง ๆ แล้วพบว่าผีเทวดามีข้อปฏิบัติมุ่งเน้นไปที่การกราบไหว้ให้ความเคารพนับถือและเป็นที่ยิ่งทางใจมากกว่าการร้องขอ อ่อนนอบปฏิบัติเช่นไหว้เหมือนกับผีเจ้านาย แต่มีจุดมุ่งหมายและบทลงโทษเดียวกันคือ ควบคุมการประพฤติปฏิบัติตัวของหนุ่มสาว การให้ความเคารพนับถือระลึกถึงเช่นไหว้ บรรพบุรุษถึงแม้ว่าจะล่วงลับไปแล้ว

การนับถือผีเทวดาถือว่าเป็นการรักษาชายหญิงระดับสายตระกูลของตนเองสืบทอดจากแม่สู่ลูกจะไม่ติดตามฝ่ายชายหากฝ่ายแต่งงานแม้ว่าจะมีของรักษาเป็นผีเทวดาคิดตัวมาจากฝ่ายแม่ แต่เมื่อมีลูกของคู่หมั้นของลูกจะต้องนับถือฝ่ายเดียวกับแม่ ดังจะเห็นได้จาก ถ้าฝ่ายแม่นับถือผีเทวดาลูกของแม่ทั้งชายและหญิงก็จะมีของคู่หมั้นเป็นผีเทวดาฝ่ายแม่ด้วยส่วนสามีจะยังคงรักษาผีเทวดาคงเดิมที่ได้รับมาจากบ้านของตัวเองเมื่อถึงคราวเลี้ยงปีต่างก็ไปเลี้ยงผีฝ่ายบ้านตัวเอง การสืบทอดดังกล่าวจึงเป็นแบบแผนปฏิบัติที่ผู้เป็นแม่และผู้อาวุโสต้องทำหน้าที่สืบทอดเพื่อให้พิธียังคงอยู่รอดต่อไปและเป็นผู้ที่บอกกล่าวลูกหลานในพวงเดียวกันถึงหลัก ข้อปฏิบัติตัวเมื่อขึ้นอยู่กับผีเทวดา และสั่งสอนสืบทอดให้ช่วยดูแลรักษาสืบสานต่อไป ของคู่หมั้นที่เป็นเทวดาของลาวครั้งมีหิ้งสำหรับกราบไหว้บูชาตั้งอยู่ที่บ้านหลังใดหลังหนึ่งที่เป็นต้นตระกูลโดยมอบหมายให้ฝ่ายหญิงในบ้านหลังนั้นเป็นผู้ดูแลจัดการพิธีกรรมที่เกี่ยวกับหิ้งเทวดา และมีผู้ชายอาวุโสในสายตระกูลที่นับถือผีเดียวกันเป็นผู้ยกของขึ้นมอบบนหิ้ง พร้อมทั้งสามารถบอกกล่าวคำเชิญผีเทวดา เมื่อมีพิธีเกี่ยวกับการเช่นไหว้ เช่น พิธีเลี้ยงปี พิธีแปลงเรือน เสียผี ลาวครั้งเรียกบุคคลที่ทำหน้าที่ดังกล่าวว่า “เจ้าต้นหรือคนต้น” การสร้างบ้านเรือนของลาวครั้งนิยมปลูกบ้านสองชั้น ชั้นล่างปล่อยว่างสำหรับวางเครื่องมือเครื่องใช้ อุปกรณ์ประกอบอาชีพชั้นบนเป็นที่พักเหมือนกับบ้านชนบทโดยทั่วไป หันหน้าไปทางทิศเหนือหรือทิศตะวันออกเฉียง เพราะเชื่อว่าจะทำให้อยู่เย็นเป็นสุข ไม่ทุกข์ไม่ร้อน ไม่นิยมปลูกปลูกบ้านหันไปทางทิศตะวันตก เชื่อว่าจะทำให้เจ็บไข้ไม่สบายมีแต่ความเดือดร้อน ส่วนประกอบของบันไดก็จะเป็จำนวนคี่ เชื่อว่าหากทำบันไดคู่จะเป็นบันไดผี และเมื่อจะมีการขึ้นบ้านใหม่จะต้องให้กานจ้ำบอกกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือคือ ผีเทวดาและผีเจ้านาย ด้วยการหวัดเกล้าหรือขึ้นข้าวต้มลาว ผ้าขาว กล้วยดอกไม้ ให้กับผีเทวดา (บุตร พุ่มพะยอม, สัมภาษณ์, 12 พฤศจิกายน 2554) ส่วนประกอบของบ้านอีกส่วนหนึ่งที่ถือว่าเป็นส่วนสำคัญนั่นก็คือ “เปิง” ที่อยู่บนเรือน เปิง จะหมายถึงพื้นที่ที่อยู่ระหว่างเสาช่วงหนึ่ง อันเป็นเขตที่เปรียบเสมือนที่อยู่ของผีเรือน ลาวครั้งจะตั้งหิ้งพระหรือหิ้งบรรพบุรุษไว้ตรงบริเวณเปิงนี้ และยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเปิงว่าห้ามให้ผู้มาพักแรมผู้หญิงกับผู้ชายอนด้วยกันตรงบริเวณเปิงนี้ถึงแม้ว่าจะเป็นสามีภรรยากันก็ตาม ส่วนห้องลูกสาวห้ามผู้ชายเข้าไปยกเว้นผู้เป็นพ่อ หากฝ่าฝืนจะเป็นการผิดข้อห้าม ที่เรียกว่า ผิดผี ต้องมีพิธีแปลงผีและหากไม่มีการแปลงผี คนนั้นอาจจะมีโรคภัยไข้เจ็บจนอาจถึงแก่ชีวิต (วีรวัฒน์ ราชาน, 2548, หน้า 27-28)

ที่อยู่ของหิ้งผีเทวดาที่ตำบลห้วยด้วนตั้งอยู่ชั้นบนของบ้านบริเวณทิศเหนือหรือทิศตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันสิ่งที่เหมือนกันคือไม่นิยมตั้งหิ้งบนพื้นบ้านแม้ว่าจะเป็นส่วนชั้นบนของบ้าน มีลักษณะเป็นหิ้งไม้เล็ก ๆ ติดกับเสาเรือนหรือผนังบ้านหิ้งเทวดาของบางวงศ์แบ่งระดับชั้นเป็น 4 ระดับ 3 ระดับ 2 ระดับ สูงจากพื้นบ้านประมาณ 1.5 เมตร ใช้ไม้บุพื้นแบ่งเป็นห้องเล็ก ๆ 2 ห้อง บางวงศ์มีห้องเดียวตลอดชั้นขึ้นไปตามระดับ หากบ้านไหนมีการปรับเปลี่ยนรูปทรงบ้านเป็นบ้านทรงสมัยใหม่ครั้งไม้ครั้งปูน ชั้นเดียว หิ้งเทวดาก็จะอยู่บริเวณเสากลางชั้นบนของบ้านหรือตั้งเป็นโต๊ะเล็ก ๆ ไว้ที่มุมใดมุมหนึ่งของบ้าน หนึ่งปีเจ้าตันจะเป็นผู้ทำความสะอาดเรียกว่า “สระหิ้งสระหอ” คือการทำความสะอาด ปัดกวาดเช็ดถู เปลี่ยนดอกไม้ พวงมาลัย ช่ม (ร่มขาว) ธงสามเหลี่ยม ถุงเงิน ถุงทอง เครื่องเช่น ไห้วบนหิ้งผี เครื่องคายต่าง ๆ เจ้าตันกล่าวว่าหนึ่งปีเปลี่ยนได้ 1 ครั้งเท่านั้นเมื่อเจ้าตันตกลงเครื่องคายเครื่องเช่นลงจากหิ้งแล้วลูกหลานก็จะแบ่งไปบูชาตามที่ตั้งต่าง ๆ ของบ้านหรือพกติดตัวเชื่อว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ช่วยคุ้มครองได้ จากการศึกษาพบว่าหิ้งเทวดาแต่ละบ้านมีสภาพเก่า ใช้วัสดุจากไม้ไผ่มารองพื้นหรือมาสานขัดแตะกันด้านข้างซ้ายขวาและระหว่างห้อง รูปแบบง่าย ๆ ลักษณะแตกต่างกันตามที่ได้รับการตกทอดมาอย่างไรก็คงไว้เช่นนั้น ไม่นิยมสร้างหิ้งใหม่ขึ้นมาแทน หากหิ้งผุพังไม่สามารถตั้งสิ่งของเครื่องเช่นไหว้ได้ถึงจะมีการยกชั้น 5 เพื่อบอกกล่าวขออนุญาตสร้างหิ้งใหม่โดยการเข้าทรงสอบถามจากร่างทรงเจ้านายเสียก่อนว่าจะสร้างหิ้งใหม่ให้อยู่จะอนุญาตหรือไม่และหากจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบจากเดิมได้หรือไม่ บางหิ้งเทวดายินยอมอนุโลมให้สร้างใหม่ บางหิ้งไม่ยอมให้เปลี่ยนแปลงใหม่หรือหากเปลี่ยนใหม่ก็ต้องให้มีลักษณะเหมือนรูปทรงเดิม ๆ เจ้าตันจะต้องปฏิบัติตามที่ร่างทรงบอกหากไม่ปฏิบัติตามเชื่อว่าอาจทำให้เกิดเหตุไม่ดีกับคนในวงศ์เดียวกัน

พื้นที่บริเวณตั้งหิ้งผีเทวดาดังกล่าวมีกฎข้อห้ามที่เคร่งครัดและเด็ดขาด โดยเฉพาะผู้ชายที่อยู่คนละฝั่งห้ามเข้ามาบริเวณพื้นที่ดังกล่าว ถือว่าทำผิดต่อผีบ้านผีเรือนลูกหลานที่อยู่ในบ้านรับรู้ว่าเป็นบริเวณที่อยู่ของผีปู่ย่าตายายตามคำบอกเล่าของพ่อแม่สิ่งเหล่านั้นมิใช่ผีแต่เป็นเทวดาประจำบ้าน ตามความเชื่อเรื่องเทวดาในหลักคำสอนพุทธศาสนาที่ว่าเทวดาคือผู้ที่กระทำความดีแล้วไปเกิดในภพภูมิชั้นสูง มีพลังอำนาจคอยช่วยเหลือมวลมนุษย์ให้รอดพ้นจากความลำบาก เช่นเดียวกับบรรพบุรุษของแต่ละวงศ์ที่ล่วงลับไปแล้วเชื่อว่าไปอยู่บนสวรรค์ ลูกหลานที่ให้ความศรัทธาในผีเทวดาจึงมักเรียกผีบรรพบุรุษว่า เทวดา มากกว่าที่จะขนานนามว่าเขาเหล่านั้นเป็นผีเรือนสร้างที่ให้อยู่ คอยคุ้มครอง ลูกหลานจึงไม่รู้สึกหวาดกลัวแต่ให้ความเคารพนับถือตามคำบอกเล่า ในวันเลี้ยงปีแม่เจ้าเรือนจะบอกกล่าวหิ้งผีเทวดาไว้ว่า “ยี่ด้ายี่ดู่ยี่ให้ถ้อยสัว เอาเฮียงเอาฮายยี่ผัดผัดผัดใช้เ

คือ” เป็นการบอกกล่าวไว้กับผีเทวดาว่าหากลูกหลานทำไม่ถูกต้องไม่ควรเช่นหีบจับสิ่งของซึ่งแสดงถึงความไม่สมควรบริเวณที่ตั้งหิ้งผีเทวดาก็อย่าได้ถือสาทักทายให้เจ็บไข้ได้ป่วย หิ้งเทวดาของแต่ละดวงที่ตำบลหัวด้วนมีหิ้งผีเทวดาที่มีรูปทรงแตกต่างกันตามความเชื่อและการสืบทอดต่อ ๆ กันมา แม่เจ้าเรือนหลาย ๆ ดวงกล่าวว่า “เฮ็ดนำกันมา เฮ็ดตามแม่ไซ้หนีให้ขาด” (ทำตามกันมา ทำตามแม่ไม่ให้ขาด) นั้นหมายถึงหิ้งแต่ละหิ้งมีการจับหรือตั้งแม่เจ้าเรือนรับช่วง เรียนรู้ต่อ ๆ กันมา ลักษณะเด่น ๆ ของแต่ละหิ้งชั้นบนจะวางของนับถือของศักดิ์สิทธิ์ โบราณที่ได้รับการคททอด เช่น กระบอกไม้ไผ่สำหรับเขียนชื่อปู่ย่าตายาย เจ้าต้น แม่เจ้าเรือนที่ล่องลับไปแล้ว พานทองเหลือง คัมภีร์โบราณจารึกอักษรตัวธรรม ดาบ หม้อดิน ไหเล็ก เงินดำ บางหิ้งเทวดา แม่เจ้าเรือน เจ้าต้น ไม่เคยเปิดดูในกล่องทองเหลืองเล็ก ๆ หรือถุงผ้าดิบ โบราณว่ามีสิ่งใดอยู่บ้างได้รับมาอย่างไรก็คงไว้ อย่างนั้นเชื่อว่าเป็นของสูงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ตกทอดมาต้องอยู่กับหิ้งเสมอจะย้ายไปอยู่ที่ไหนตั้งไว้ที่ลูกหลานคนใดในดวงก็ต้องนำติดไปด้วย ชั้นล่างของหิ้งเทวดา แบ่งเป็นชั้น ๆ 2 หรือ 3 ชั้นลดระดับลดหลั่นกัน แต่ละชั้นใช้สำหรับวางเครื่องสักการบูชา เครื่องคาย เช่น ดอกไม้ เทียนกรวย (ชวย) และเครื่องเช่น ไห้ว ดบแต่งแต่ละชั้นด้วยพวงมาลัย ร่ม ธง ชั้นล่างสุดนิยมทำเป็นโต๊ะเล็ก ๆ สำหรับตั้งไหเหล้า ถ้วยเหล้าไว้สำหรับหวิดเหล้า ตั้งพานบายศรีปากชาม สำหรับเครื่องคายและเครื่องเช่น ไห้วเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมแล้วมีลำดับตั้งค้ำล่างสุดในพิธีจะเป็นพวกพาสมา พาวัว มะพร้าว เป็นต้น

ผีเทวดา เป็นของนับถือของศรัทธาระดับครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกมากกว่าการเป็นครอบครัวธรรมดาในสังคมทั่ว ๆ ไปนับถือผีเดียวกันย่อมเป็นพี่น้องกัน พี่น้องต้องมีความรักความสามัคคีการนับถือผีเทวดาทำให้คนมีที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจยามต้องการที่พึ่งพาก็มีกระลึกถึงเทวดาที่ตนนับถือ ผีเทวดามีส่วนทำให้สมาชิกในครัวเรือนของแต่ละครอบครัวเคารพต่อกฎกติกาของสังคมโดยเฉพาะสังคมของครอบครัว ผีเทวดามีหน้าที่ควบคุมความประพฤติของคนในครอบครัวไม่ให้ออกนอกกลุ่มนอกทางผิดธรรมเนียมปฏิบัติ โดยเฉพาะลูกหลานผู้หญิงให้เคร่งครัดในจารีตไม่ทำให้ญาติพี่น้องพ่อแม่อับอายเพราะเมื่อไปทำผิดผิดผิดรอยที่แห่งใดก็ไม่สามารถที่จะปิดบังได้เมื่อเรื่องเปิดเผยด้วยผีเทวดาทำให้เกิดเภทภัยต่าง ๆ ต้องมาสารภาพผิดกับผีเทวดาด้วยการจัดเครื่องเช่น ไห้วไปทำพิธีเสีผี เลี้ยงผี จึงจะถือว่าพ้น โทษ การพ้นโทษก็คือ การที่ผีหาย โกรธยกโทษให้เมื่อมีการขอมมายกเครื่องเช่น ไห้วยอมรับผิดและให้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่ทำผิดอีกเชื่อว่าการเกิดเหตุร้ายเจ็บไข้ไม่สบาย ทำมาหากินไม่ขึ้น ไข้ชีวิตติด ๆ ขัด ๆ ไม่ราบรื่นจะค่อย ๆ หายไปในที่สุด

การขอมมา (สมมา) ผีเทวดา

การขอมมาต่อผีเทวดา คือการยอมรับผิดในสิ่งที่ทำด้วยการจัดเครื่องเช่น ไห้ว เครื่องคาย เครื่องสักการะที่ปฏิบัติและผีเทวดาขอมมาประกอบพิธีบริเวณหิ้งผีเทวดาเท่านั้น โดยฝ่ายกระทำผิด

ต้องจัดขันหรือพานใส่กรวยดอกไม้รูปเทียน หมากหอมแพรวา ผ้าขาว ข้าวต้มโรยน้ำตาล เงินคำ ขี้ผึ้งเป้ง มะพร้าว เหล้าขาว พาสมา (ขนาดและจำนวนของเครื่องแล้วแต่ประเภทของการผิด) มาให้แม่เจ้าเรือนจัดเตรียมไว้บริเวณหน้าหิ้งผีเทวดาเพื่อส่งต่อให้เจ้าต้นหวัดเกล้าและผู้ยกขึ้นหิ้งบอกกล่าวเล่าความผิดในเรื่องดังกล่าวของลูกหลานคนนั้น ๆ ครอบครัวใดเพื่อทำพิธีขอมาต่อผีเทวดาในสิ่งที่ได้กระทำผิดล่วงเกินเพื่ออ้อนวอนร้องขอให้ยกโทษในความผิดนั้น

หิ้งผีเทวดาตำบลห้วยด้วน

ตำบลด้วนมีผู้สืบทอดหิ้งผีเทวดาปรากฏสถานที่ตั้งอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมที่เพียงสามหมู่บ้านเท่านั้น คือ บ้านทุ่งผักกูด บ้านกงลาดและบ้านห้วยด้วน ส่วนลาวครึ่งที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงหรือไปตั้งรกรากยังที่อื่นเมื่อจะมีพิธีกรรมก็จะต้องกลับมาทำพิธีที่หิ้งผีเทวดาของแต่ละดวงของตนที่อยู่สามหมู่บ้านนี้ (เหรียญ บัวสีทอง, สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2554) ในที่นี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงหิ้งผีเทวดาที่บ้านทุ่งผักกูดและบ้านกงลาดเป็นประเด็นหลัก ส่วนหิ้งผีเทวดานอกเหนือจากที่กล่าวมาก็ยังคงนำมาประกอบการนำเสนอเพื่อให้ได้รายละเอียดที่ชัดเจนเพิ่มมากขึ้น

หิ้งผีเทวดาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการประกอบพิธีแต่ละครั้ง เป็นสถานที่เคารพสักการะของเจ้าเรือน เจ้าต้น ผู้ช่วยตลอดจนสมาชิกลูกหลานที่อยู่ในดวงเดียวกันทุกคน โดยปกติแล้วหิ้งผีเทวดานี้แม่เจ้าเรือนจะเป็นผู้ดูแลรักษาเชื่อกันว่าหิ้งผีเทวดาเป็นที่สถิตของผีบ้านผีเรือน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นของรักษาให้สมาชิกในดวงอยู่เย็นเป็นสุขอีกทางหนึ่งขณะเดียวกันสมาชิกในดวงประพฤติดีชั่วห้ามจะต้องทำพิธีขอมาเลี้ยงเช่น ไหว้ บอกกล่าวบริเวณที่ไว้หิ้งเทวดา ภายในหิ้งผีเทวดาจะประกอบไปด้วยอุปกรณ์ เครื่องบูชาหลัก ๆ ที่ตั้งอยู่ประจำทุกหิ้ง (บางหิ้งมีมากมีน้อยเหมือนและต่างกันบ้าง) ดังต่อไปนี้

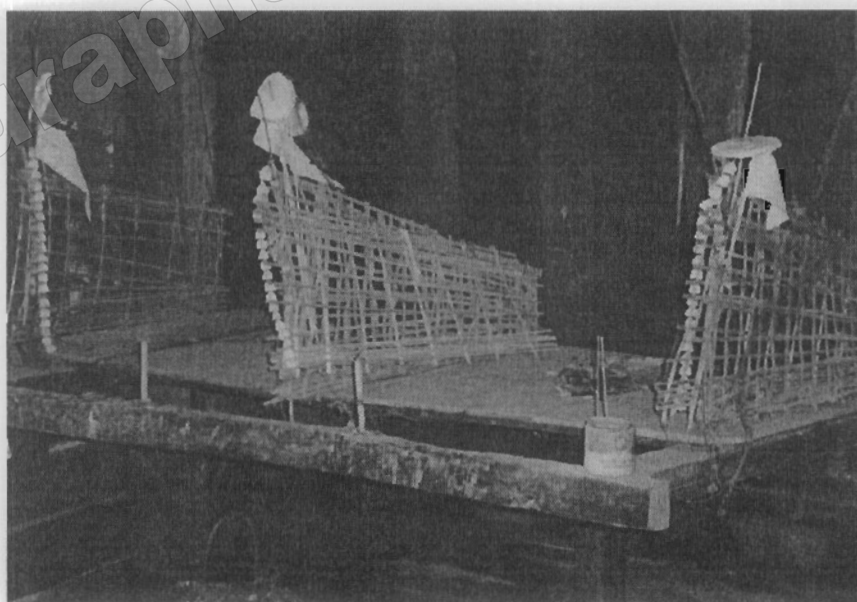
1. ขัน 5 ไร่ประกอบด้วยดอกไม้ 5 คู่ และเทียน 5 คู่
2. ขัน 8 ไร่ประกอบด้วยดอกไม้ 8 คู่ เทียน 8 คู่
3. บายศรีปากชาม
4. ขันหมากเบ็ง 1 คู่
5. เทียน 1 คู่
6. หมากแพ 1 คู่
7. พวงมาลัย
8. ดาบ มีด หอก หนังสือลงอักขระอักษรโบราณอุปกรณ์เหล่านี้นิยมตั้งไว้ในพาน
9. ส้ม (เริ่ม) หรือฉัตร
10. ชงสามเหลี่ยม

11. กระบอกลีไม้ไผ่

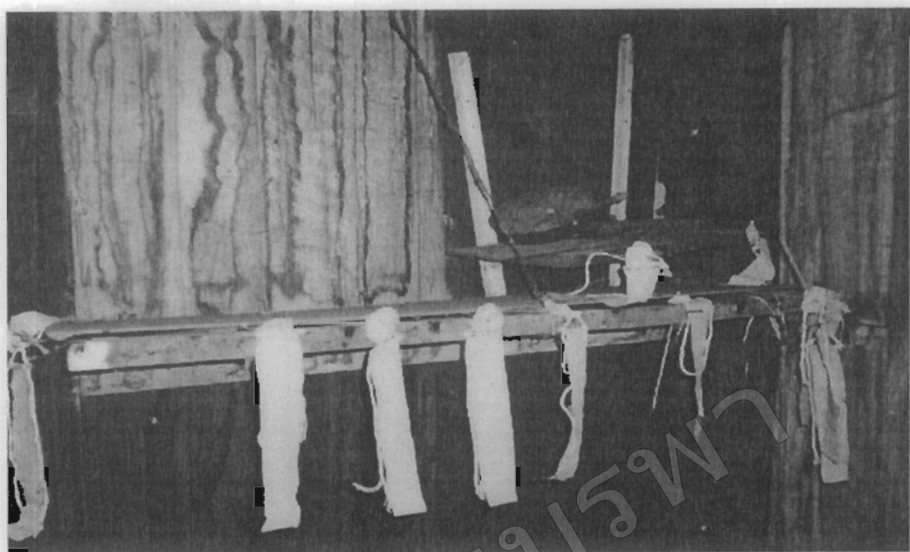
12. ผ้าขาวหรือฝ้ายสีขาว (เชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์ของผีที่ต้องมีไว้ประจำทุกห้อง การประกอบพิธีแต่ละครั้งเสมือนว่าวิญญาณผีเทวดามาร่วมด้วยทุกครั้ง) (หม่อม โปธิ์ด้วง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2554)

ภาพที่ 128 หิ้งเทวดารูปแบบต่าง ๆ (1)

ภาพที่ 129 หิ้งเทวดารูปแบบต่าง ๆ (2)

ภาพที่ 130 หิ้งเตวคารูปแบบต่าง ๆ (3)

ภาพที่ 131 หิ้งเตวคารูปแบบต่าง ๆ (3)

สถานที่ตั้งหิ้งผีเทวดาในตำบลห้วยด้วน

สถานที่ตั้งหิ้งผีเทวดาในตำบลห้วยด้วนมีทั้งสิ้น 11 ควาง ดังนี้

1. บ้านกงลาด จำนวน 4 ควาง ดังนี้

1.1 นางเหรียญ บุญสีทอง อายุ 84 ปีตำแหน่งแม่เจ้าเรือน นายสายัณห์ ปิรมณี อายุ 65 ปี ตำแหน่งเจ้าค้ำ

นางเหรียญ บุญสีทอง ถึงแก่มั่นว่าจะเป็นแม่เจ้าเรือนที่อายุมากแล้วแต่ก็ยังคงปฏิบัติสืบทอดบทบาทหน้าที่แม่เจ้าเรือนอย่างเคร่งครัด ทั้งจัดพิธีเลี้ยงผีให้ทุกปีทำหน้าที่แก้ปะ เสียผีแปลงผีให้สมาชิกทั้งที่อยู่ในควางเดียวกันและมาจากต่างถิ่นอย่างเต็มอกเต็มใจหน้าที่หลักนอกเหนือจากการประกอบพิธีให้สมาชิกแล้วทุกวันพระ 15 ค่านางเรียนจะนำขัน 5 ชั้นตั้งบนหิ้งเทวดาเพื่อบอกกล่าวให้สิ่งทีตนเคารพนับถือได้ช่วยปกป้องรักษาลูกหลานในควางทุกคนทั้งใกล้ไกล นางเหรียญ บุญสีทองเล่าให้ฟังว่านางได้รับมอบหิ้งเทวดามาจากมารดาซึ่งเสียชีวิต ต่อมาเจ้าค้ำได้ประกาศบอกต่อกันไปว่าจะมีการแต่งตั้งแม่เจ้าเรือนคนใหม่จากนั้นจึงมีนัดวันและบอกกล่าวต่อ ๆ กันไปในควางเดียวกันว่าจะมีการเชิญร่างทรงผีเข้ามายาเป็นผู้คัดเลือกคนในควางให้ทุกคนมาพร้อมกันโดยจะเลือกเอาบ้านผู้อาวุโสในควางเป็นสถานที่รวมตัว การเลือกนั้นหากร่างทรงเลือกคนใดก็จะใช้วิธีการเลือกด้วยการใช้เทียนไขเขียนลงบนศีรษะของคนนั้น ๆ ต่อจากนั้นจึงประกาศให้ผู้ที่อยู่ในพิธีทราบ ว่าเทวดาควางนี้เขามีความประสงค์ที่จะมาอยู่กับบ้านนั้น เช่นเดียวกับการที่ผีเทวดาเลือกที่จะมาอยู่กับนาง ร่างทรงบอกกล่าวให้ลูกหลานเครือญาติทุกคนรับรู้ร่วมกันว่าผีควางนี้เขาชอบใจถูกใจที่จะอยู่กับนางเรียน ต่อจากนี้ไปนางจะเป็นผู้สืบทอดผีเทวดาของควางนี้ ดังนั้นเมื่อสมาชิกครอบครัวใดจะมีการประกอบพิธีกรรมก็ให้ทุกคนมารวมตัวมาประกอบพิธีที่บ้านของนาง ส่วนเรื่องของการประกอบพิธีกรรม การจัดเตรียมเครื่องเช่นไหว้ต่าง ๆ แม่เจ้าเรือนท่านนี้กล่าวว่าเป็นการเรียนรู้ซึมซับจากการอยู่บ้านเดียวกัน รู้เห็นเป็นลูกมือช่วยมารดาทำมาตลอดจึงปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง แม่นยำเช่น

ลักษณะหิ้งเทวดาของบ้านนางเหรียญ บุญสีทอง ยังคงเป็นลักษณะเดิมและค่อนข้างเก่ามาก จากการสอบถามแม่เจ้าเรือนเล่าว่าหิ้งควางนี้มีลักษณะเช่นนี้มาตั้งแต่แม่ของนางจนกระทั่งตกทอดมายังนางก็ยังไม่มีการเปลี่ยนใด ๆ ยังคงตั้งอยู่ตรงจุดเดิมมากกว่า 50 ปี ลักษณะบ้านเป็นบ้านไม้โบราณ 2 ชั้น ชั้นบนมีห้องเดียว บริเวณพื้นที่ด้านหน้าห้องเป็นที่ตั้งเครื่องและอุปกรณ์เกี่ยวกับหิ้งผีเทวดาติดกับเสาบ้านด้านทิศเหนือหิ้งผีเทวดาสูงจากพื้นประมาณ 1.5 เมตร ปูพื้นด้วยไม้กระดานแบ่งเป็น 2 ห้อง ระหว่างห้องกันด้วยไม้ไผ่จักตอกบาง ๆ สานในลักษณะขัดแตะปูพื้นด้วยไม้กระดานกว้างยาวประมาณครึ่งเมตรรอบ ๆ แต่ละห้องห้อยด้วยพวงมาลัย ร่มฉัตร

และชงสามเหลี่ยม พื้นที่ของแต่ละห้องใช้สำหรับวางเครื่องกายและเครื่องเช่นไห้ว ประเภท เทียน กรวยดอกไม้และขัน 5 ส่วนได้หึ่งทำเป็นโต๊ะกว้างประมาณ ครึ่งเมตร สูงจากพื้นประมาณครึ่งฟุต สำหรับวางไห้วเหล่า ถ้วยเหล่า จำนวน 7 ถ้วย และพาสมา เป็นพื้นที่สำหรับให้เจ้าตันเป็นผู้หวัดเหล่าในการประกอบพิธีกรรม

1.2 นางมี อินแสน อายุ 80 ปี ตำแหน่งแม่เจ้าเรือน นางดา สิมะกุล อายุ 92 ปี ตำแหน่งเจ้าตัน

ผีเทวดาควงตระกูลบ้านนางมี อินแสน ก่อนข้างเป็นควงใหญ่เนื่องจากมีต้นตระกูลพี่น้องหลายคนขยายเป็นเครือญาติร่วมควงเดียวกัน จากการสำรวจพบว่าเป็นควงใหญ่ที่สุดในตำบลห้วยด้วนตั้งอยู่หมู่บ้านกงลาด การสืบทอดผีเทวดาของแม่เจ้าเรือนท่านนี้ ได้รับสืบทอดมาให้โดยตรงจากมารดา ก่อนเสียชีวิต การสืบทอดส่งต่อในลักษณะนี้จึงไม่ต้องให้ผีเจ้านายมาประกอบพิธีกรรมคัดเลือก ลูกหลานผีเดียวกันมาทำหน้าที่สมาชิกในควงเดียวกันจะได้รับการบอกกล่าวต่อ ๆ กันไปว่าบ้านไหนรับสืบทอด

ลักษณะหึ่งเทวดาบ้านนางมี อินแสน ได้ถูกปรับเปลี่ยนขึ้นใหม่ในปี 2554 เนื่องจากบ้านหลังเก่าหึ่งอีกทั้งเป็นบ้านไม้ 2 ชั้น แม่เจ้าเรือนไม่สะดวกในการขึ้นลงเนื่องจากอายุมาก ลักษณะของบ้านเก่าซึ่งผู้ศึกษาเห็นนั้นเป็นบ้านไม้ 2 ชั้น ก่อนข้างเก่าและไม้เริ่มผุ ชั้นบนมีหนึ่งห้องนอนหึ่งผีเทวดาจะตั้งอยู่หน้าห้องนอนตรงบริเวณกลางบ้าน หึ่งผีเทวดาเก่าบ้านนางมี อินแสนนั้นตั้งสูงจากพื้นบ้านประมาณ 1 เมตร แบ่งเป็น 2 ชั้น 2 ระดับ ชั้นบนเป็นหึ่งไม้กระดานเล็ก ๆ ตอกยื่นออกมาจากฝาผนังกว้างประมาณ 1 ฟุต สำหรับตั้งขันและของโบราณ ชั้นล่างตอกยื่นออกมากว้างยาวประมาณครึ่งเมตร รอบหึ่งชั้นล่างห้อยด้วยฉัตร และฝ้ายล้อมรอบหึ่งพื้นล่างสุดสำหรับวางถ้วยเหล่า ขวดเหล่าและเป็นพื้นที่ใช้หวัดเหล่า

ต่อมาเมื่อมีการสร้างบ้านใหม่ซึ่งมีลักษณะบ้านปูนชั้นเดียวจึงมีการสร้างหึ่งใหม่และสถานที่หรือมุมที่ตั้งหึ่งเทวดา จึงย้ายมาอยู่ในห้องและเปลี่ยนโครงสร้างรูปแบบของหึ่งมาเป็นชั้นไม้สำเร็จรูปจำนวน 3 ชั้น 3 ระดับสำหรับตั้งเครื่องกาย เครื่องเช่นไห้วและสิ่งของโบราณ เช่นกรวยดอกไม้พานทองเหลือ กล้องดูผีเงินดำโบราณ เป็นต้น ของเหล่านี้ไม่ว่าจะย้ายหึ่งไปอยู่ที่ไหนก็จะต้องนำไปด้วย หายหรือขาดไม่ได้ ต้องรักษาไว้ให้นานที่สุด บริเวณแต่ละชั้นห้อยพวงมาลัย ฉัตรขาว ชงสามเหลี่ยมขาว และห้อยขวดเหล่าไว้ชั้นละ 2-3 ขวดชั้นที่สองสำหรับวางเครื่องเช่นไห้ว ชงสามเหลี่ยมและส้มขาวแขวนคู่กันเว้นช่องว่างระยะห่างพอประมาณ ชั้นละ 5 คู่แขวนขวดเหล่า 3 ขวด ชั้นที่สามใช้สำหรับวางเครื่องเช่นไห้ว ขวดเหล่าพื้นล่างสุดใช้ไม้รองหนุนสูงขึ้นจากพื้นใช้วางถ้วยเหล่า เหล้า อุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรม และเป็นพื้นที่สำหรับหวัดเหล่า

1.3 นางยงค์ ป็องกงลาด อายุ 49 ปี ตำแหน่งแม่เจ้าเรือน ตำแหน่งเจ้าคันทันยังไม่มี การจับ

นางยงค์ ป็องกงลาด เป็นแม่เจ้าเรือนที่มีอายุน้อยที่สุดในตำบลห้วยด้วนสืบทอดรักษา หิ้งผีเทวดาและประกอบพิธีกรรมดูแลหิ้งผีต่อจากมารดาซึ่งเสียชีวิต จากการศึกษาพบว่าเป็นควงที่มี จำนวนสมาชิกน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับเทวดาควงอื่น ๆ ในตำบล ลักษณะบ้านของแม่เจ้าเรือนท่านนี้ เป็นบ้านไม้เก่าสองชั้น หิ้งเทวดาจะตั้งอยู่บนบ้าน รูปร่างหิ้งเทวดามีลักษณะเป็น โต๊ะไม้ 4 ชั้นคล้าย กับชั้นไม้ใช้สำหรับค้ำถ้วยชาม แต่ละชั้นใช้สำหรับวางสิ่งของเครื่องเช่น ไห้ว ต่าง ๆ ตามแบบ บรรพบุรุษในการประกอบพิธีกรรม ชั้นสุดท้ายของหิ้งสำหรับเก็บอุปกรณ์ เครื่องใช้จำเป็นเช่น เทียน ผ้าขาว หมากแพรว ๆ ด้านล่างสุดเป็นที่สำหรับวางถ้วยเหล้า 4 ถ้วย พาสมาและขวดเหล้า เป็นพื้นที่สำหรับแม่เจ้าเรือนนั่งหวัดเหล้า

นางยงค์ กล่าวว่าเรียนรู้ขั้นตอนและวิธีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ จากผู้เป็นมารดา เนื่องจากรู้และเห็นช่วยมารดาจัดเตรียมอุปกรณ์ เครื่องเช่น ไห้ว เครื่องคายมาตั้งแต่เด็กจึงไม่รู้สึกลัว ลำบากหรือยากในการปฏิบัติหน้าที่แทนมารดา

1.4 นางคำ จงสอน อายุ 80 ปี ตำแหน่งแม่เจ้าเรือน นายบุตร พุ่มพะยอม ตำแหน่ง เจ้าคันทัน อายุ 75 ปี

นางคำ จงสอน เป็นแม่เจ้าเรือนอีกท่านหนึ่งที่มีอายุมาก และปฏิบัติรักษาหิ้งผีเทวดามาก กว่า 50 ปี สืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง ได้รับตำแหน่งนี้ด้วยการสืบต่อจากมารดาซึ่งเสียชีวิต เป็นตระกูล ที่มีสมาชิกค่อนข้างน้อย นางคำ กล่าวว่า ในอดีตควงบ้านของตนก็มีจำนวนประชากรมากเช่นเดียวกับ ควงอื่น ๆ ต่อมาสมาชิกย้ายไปอยู่ต่างจังหวัดบ้าง มีลูกมีหลานออกเรือนอยู่ต่างถิ่นต่างหมู่บ้าน ช่วงเวลาเลี้ยงผีเทวดาจะมีสมาชิกน้อยมาร่วมน้อยมากและมีเฉพาะผู้สูงอายุเท่านั้น ส่วนครอบครัวอื่น ๆ ที่ย้ายไปอยู่ต่างจังหวัดจะใช้วิธี ส่งเงินมาช่วยซื้อข้าวของอุปกรณ์สำหรับประกอบพิธีกรรม บ้านนางคำ จงสอน เป็นบ้านไม้สองชั้น หิ้งเทวดาตั้งอยู่ชั้นบน ทางทิศตะวันออกของบ้าน ติดกับ เสาสูงประมาณเมตรครึ่ง ชั้นล่างยกสูงจากพื้นประมาณครึ่งเมตรสำหรับวางถ้วยเหล้า ไหหลวง ไห เล็ก 4 และเป็นที่สำหรับเจ้าคันทันนั่งหวัดเหล้า ลักษณะของหิ้งใช้ไม้ไผ่ซึ่งจักตอกบาง ๆ สานเป็น คาสีเหลี่ยมแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ชั้น กว้างยาวประมาณครึ่งเมตร แต่ละห้องมีเทียนเล็กปักประจำ ห้องละ 1 ต้น ชั้น 5 ซึ่งแม่เจ้าเรือนจะยกขึ้นตั้งทุกวันพระ 15 ค่ำ พวงมาลัยร่วมฉัตรกลม ธง สามเหลี่ยม ดุงเงิน ดุงทอง และสิ่งของโบราณเช่น ไบสาน ถ้วยทองเหลือง เป็นต้น

2. บ้านทุ่งผักกูด

บ้านทุ่งผักกูด เป็นหมู่บ้านใกล้เคียงกับบ้านกงลาด ประชากรในหมู่บ้านต่างมีความ ใกล้ชิดไปมาหาสู่ ซึ่งนิยมแต่งงานกับคนในกลุ่มบางครอบครัวผู้ชายเป็นลาวครั้งบ้านกงลาดมา

แต่งงานกับฝ่ายหญิงซึ่งอยู่บ้านทุ่งผักกูดจึงมาตั้งรกรากบ้านฝ่ายหญิงแต่ผีของตัวเองอยู่ที่บ้านกงลาด สองหมู่บ้านนี้จึงมีความใกล้ชิดเสมือนบ้านเดียวกันจากการพูดคุยชาวบ้านกล่าวว่าแต่งงานอยู่ในเครือญาติเดียวกันเป็นพี่น้องกันทั้งสองหมู่บ้าน ในอดีตอยู่ด้วยกันแต่เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นจึงขยับขยายออกมาบ้านกงลาดบ้าง บ้านทุ่งผักกูดบ้างและยังคงไปมาหาสู่กันอย่างสนิทชิดเชื้อมีจำนวนหิ้งผีเทวดามีทั้งหมด 4 ควง ดังนี้

2.1 นางสะท้อน รักจ้อย อายุ 65 ปี ตำแหน่งแม่เจ้าเรือน นายมา สนเภา อายุ 54 ปี ตำแหน่ง เจ้าตัน

บ้านนางสะท้อน รักจ้อย เป็นบ้านไม้สองชั้น ชั้นบนมี 1 ห้อง เป็นห้องสำหรับแม่เจ้าเรือน ใช้นอน หิ้งเทวดาบ้านนางสะท้อน เป็นควงที่มีจำนวนสมาชิกมากที่สุดทั้งในหมู่บ้านทุ่งผักกูดทั้งที่อาศัยอยู่ต่างจังหวัด ต่างอำเภอ ในวันเลี้ยงปีจึงมีสมาชิกร่วมพิธีมากกว่าควงอื่น ๆ นางสะท้อนรับการสืบทอดรักษาหิ้งผีเทวดาต่อจากมารดาซึ่งเสียชีวิตมากกว่า 30 ปี เรียนรู้มาจากการสั่งสอน ชี้นะและเป็นควงที่มีลักษณะหิ้ง เครื่องเช่น ใหว่ เครื่องประดับตกแต่ง แตกต่างจากควงอื่น ๆ ลักษณะหิ้งบ้านนางสะท้อน รักจ้อย ตั้งอยู่ชั้นบนของบ้านด้านมุขทิศตะวันตกติดกับเสาบ้าน มีลักษณะเป็นหิ้งไม้ ชั้นเดียวแบ่งเป็น 2 ห้อง สูงกว่าระดับพื้นบ้านประมาณ เมตรครึ่ง แต่ละห้องของหิ้งใช้ไม้ไผ่สานลายขัดแตะ โถงครึ่งวงกลมครอบแต่ละหิ้งไว้ ความกว้างยาวของหิ้งแต่ละหิ้งประมาณครึ่งเมตร บนหิ้งเป็นที่จัดเก็บของโบราณ เช่น ดาบ ใบลานที่จารเป็นอักษรตัวธรรมห่อด้วยผ้าขาว กระบอกไม้ไผ่ซึ่งใช้เก็บสิ่งของสำคัญเช่น รายชื่อเจ้าตัน แม่เจ้าเรือนที่เสียชีวิตไปแล้ว ส่วนพื้นล่างบริเวณโคนเสามีกระบอกไม้ไผ่ขนาดใหญ่สำหรับใส่ธงสามเหลี่ยมสีขาว สีส้ม รมฉัตรขาว ดอกแก้วตูมบัวบาน รูปเทียน ชั้น 5 ตั้งอยู่ประจำ เครื่องคายเหล่านี้เมื่อถึงวันเลี้ยงปีเจ้าตันจะหวัดเหล่าบอกกล่าวเพื่อขอลาจากหิ้งแล้วเปลี่ยนของใหม่ขึ้นแทนนางสะท้อนเรียกหิ้งผีเทวดาที่บ้านว่า “พระธรรมเทวดาเจ้า” เพื่อให้ลูกหลานไม่รู้สึกรู้ว่ามีผีอยู่บนบ้าน นอกจากนั้นพื้นที่ด้านล่างใช้สำหรับเจ้าตันนั่งหวัดเหล่าและสมาชิกที่มาร่วมประกอบพิธีกรรม นางสะท้อน กล่าวว่าควงของตนมีสมาชิกอยู่ทั่วตั้งแต่อำเภอคอนตูม กำแพงแสน จังหวัดสุพรรณบุรี ชัยนาท พิษณุโลกและสุโขทัย ต่างก็ยังคงให้ความเคารพนับถือเมื่อถึงวันเลี้ยงปีผู้อยู่ใกล้ ๆ ก็จะมาด้วยตัวเองส่วนที่อยู่ไกลก็จะใช้วิธีโอนเงินมาให้ซึ่งถือว่่าก็เป็นหน้าที่ส่วนหนึ่งในการเป็นลูกเผิงกันเทียน

2.2 นางเบา นาคโสมมกุล อายุ 86 ปี ตำแหน่งแม่เจ้าเรือนนางจิบ ปีมณี อายุ 89 ปี ตำแหน่งเจ้าตันนางเบา นาคโสมมกุล เป็นแม่เจ้าเรือนมาประมาณ 50 กว่าปี รับช่วงมาจากแม่ของตนเอง จำนวนสมาชิกในควงนี้มีน้อย หิ้งผีเทวดาตั้งอยู่ชั้นบนของบ้านด้านทิศตะวันตก มีทั้งหมด 4 หิ้ง ชั้นบน 3 หิ้ง ชั้นล่าง 1 หิ้ง แต่ละหิ้งกว้างประมาณ ครึ่งเมตร

ยาวประมาณเมตรครึ่ง ด้านหน้าปีกเทียบเล่มเล็กประจำไว้ 3 เล่มชั้นล่าง 1 หิ้ง พื้นที่ชั้นบนสำหรับวางเครื่องเช่น ใหว์ชุดใหญ่ ชั้นล่างสำหรับวางเครื่องชุดเล็ก พื้นที่ด้านล่างบริเวณ โคนเสาในการประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งจะต้องจัดเครื่องเช่น ใหว์วาง อีก 1 ชุด เชื่อว่าเป็นที่อยู่ของสองนางพี่น้องเรียกบริเวณนี้ว่า “เสาสองสาวพี่น้อง”ซึ่งสองสาวพี่น้องนั้นเชื่อว่าเป็นผีดีที่นำติดตัวมาแต่ในอดีตสถิตอยู่ที่เสาบ้านเป็นดวงเดียวในตำบลที่ปรากฏเสาสองสาวพี่น้อง จากการสอบถามแม่เจ้าเรือนเล่าว่ารับรู้และเห็นมาตั้งแต่จำความได้และได้รับการสั่งสอนให้รู้เคารพและเมื่อรับเป็นแม่เจ้าเรือนก็ได้รับการสั่งสอนจากรดาว่าเป็นที่อยู่ของสองสาวพี่น้อง ต้องตั้งเครื่องเช่น ใหว์ให้ด้วยทุกครั้งเมื่อมีการประกอบพิธีกรรม นางเขาเล่าต่อไปว่านางไม่สามารถขึ้นไปประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับผีเทวดาได้เนื่องจากไม่สบายและแทบจะเสียชีวิต นางภาวนาขอให้ผีบรรพบุรุษช่วยชีวิต ช่วยให้หายเจ็บไข้เพื่อจะได้ประกอบพิธีกรรมให้ ปัจจุบันนางสามารถเดินขึ้นไปประกอบพิธีกรรมชั้นบนของบ้านและหายจากโรคภัยไข้เจ็บแล้วนางเชื่อว่าเป็นผลมาจากผีบรรพบุรุษ ผีบ้านผีเรือนช่วยไว้

3.3 นางผิง ศรีคช อายุ 82 ปี ตำแหน่งแม่เจ้าเรือน ตำแหน่งเจ้าตันเสียชีวิต ยังไม่มีสมาชิกท่านใดได้รับการคัดเลือกหรือแต่งตั้งแทน

บ้านนางผิง ศรีคช ถือว่าเป็นแม่เจ้าเรือนที่มีอายุมากอีกท่านหนึ่ง เป็นบ้านไม้สองชั้นที่มีการปรับแต่งให้เป็นครั้ง ไม้ครั้งปูน รับสืบทอดหิ้งเทวดามาจากญาติ ด้วยการเกิดอาการเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่มีเรี่ยวแรงจนเขาคิดว่าคงจะไม่หายญาติจึงให้ร่างทรงมาทำพิธีปรากฏว่าผีเทวดาซึ่งวางเว้นผู้ที่จะคอยดูแลเช่น ใหว์มานานหลายปีกลายเป็นผีเรือนที่เคื่องคว้างต้องการมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง ญาติพี่น้องลงความเห็นให้รับเป็นแม่เจ้าเรือน เมื่อนางตกลงรับเป็นแม่เจ้าเรือนจึงไปรับหิ้งซึ่งอยู่อีกพื้นที่หนึ่งด้วยการจัดขัน 5 พาผ้าใส่กระบุงแล้วนำสิ่งของโบราณเช่นพานทองเหลืองใส่เงินดำ (เงินฮาง) ถ้วย ไหเหล้าโบราณที่อยู่คู่กันใส่ลงในกระบุงใช้ผ้าคลุมห้ามวางกระบุงจนกว่าจะกลับมาถึงบ้านแล้วนำขึ้นตั้งบนหิ้งที่ได้มีการจัดเตรียมไว้แล้ว แม่เจ้าเรือนท่านนี้เล่าว่าการไปรับหิ้งในสมัยก่อนค่อนข้างลำบากต้องเดินข้ามทุ่งข้ามนาว่าจะมาถึงบ้าน เมื่อรับหิ้งเทวดาแล้วทำให้หายเป็นปกติ ซึ่งกล่าวว่าเป็นการเหลือเชื่ออัศจรรย์ใจมากนางผิงเป็นแม่เจ้าเรือนมากกว่า 50 ปี ควงบ้านนางผิงถือว่า เป็นควงที่มีสมาชิกน้อยที่สุดของหมู่บ้านแห่งนี้ ในพิธีเลี้ยงปีจึงเจียบเหงาและเป็นหิ้งที่ไม่มีตำแหน่งเจ้าตัน แม่เจ้าเรือนจะประกอบพิธีกรรมแทนเจ้าตันด้วยการบอกกล่าวผีบรรพบุรุษก่อนเสมอ จากการพูดคุยแม่เจ้าเรือนกล่าวว่า สาเหตุที่มีสมาชิกน้อยเนื่องมาจากเป็นหิ้งเทวดามีผีข้างแรงหรือคู่ หลายครั้งที่ทำโทษลูกหลานรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิตหรือสติไม่ดีก็มีทำให้ลูกหลานหลายครอบครัวเกิดความกลัวและไม่อิสระในการดำเนินชีวิตประจำวันจึงขอลาออก (สละผี) แล้วมาขึ้นอยู่กับผีเจ้านายเป็นลูกเผือกกันเทียบให้คุ้มครอง

รักษาต่อ

ลักษณะหิ้งเตาบ้านนางผิงอยู่ชั้นบนของบ้านด้านทิศตะวันตก ตั้งอยู่ระหว่างเสา กลางซ้ายขวา สูงจากพื้นบ้านประมาณ เมตรครึ่ง ความกว้างยาวของหิ้งประมาณครึ่งเมตร แต่ละหิ้ง ตั้งชั้น 5 และไหเหล้าไว้ประจำ พื้นที่ยี่ด้านล่างวางด้วยเหล็ก 6 ใบ และด้วยใหญ่ 4 ใบ ขวดเหล้าและ ของใช้อื่น ๆ ที่ติดมากับหิ้ง พื้นที่ยี่ด้านล่างใช้ไม้กระดานยกพื้นประมาณครึ่งฟุตสำหรับนั่งหวัดเหล้า บอกล่าวเล่าความในการประกอบพิธีกรรม

3 4 นางน้อย อิศระกุล อายุ 82 ปี ตำแหน่งแม่เจ้าเรือน ตำแหน่งเจ้าต้นเสียวชีวิต และไม่มีกรจับหรือแต่งตั้งใหม่

นางน้อย อิศระกุล รับสืบทอดรักษาหิ้งเตาจากมารดาซึ่งเสียชีวิต เป็นควงที่มี สมาชิกมากอีกควงหนึ่งที่แยกย้ายไปอยู่หลายพื้นที่การประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งนอกจากอยู่ ในตำบลหรืออำเภอเดียวกันแล้วจึงปรากฏสมาชิกเดินทางมาจากจังหวัดสุพรรณบุรี บ้างจากอำเภอกำแพงแสนบ้างแต่เมื่อเปรียบเทียบกับควงบ้านนางสะท้อน รักจ้อยแล้วมีจำนวนน้อยกว่า แม่เจ้า เรือนกล่าวว่าส่วนใหญ่สมาชิกแยกย้ายไปอยู่ต่างถิ่นเสียมากกว่า แต่ก็ไม่ได้สละหรือลาออกจากการนับถือผี ยังให้ความเคารพ เช่น ไหว้เป็นประจำในอดีตบ้านนางเล็กเป็นบ้านไม้สองชั้นหิ้งเตา จะตั้งอยู่ชั้นบนบริเวณเสากลางของบ้าน ปัจจุบันได้สร้างบ้านใหม่จึงมีการปรับแต่งเป็นบ้านทรง สมัยใหม่ครั้งไม้ครั้งปูนหิ้งเตาตั้งไว้ มุมหนึ่งของบ้านด้านทิศตะวันออก ใช้โต๊ะไม้ซึ่งมี 2 ชั้น ทำเป็นที่สำหรับวางสิ่งของเครื่องเช่น ไหว้ มุมโต๊ะด้านหน้าแขวนพวงมาลัยทั้งสองมุม พื้นที่ยี่ชั้นบน สำหรับวางสิ่งของเครื่องเช่น ไหว้ต่าง ๆ ด้านล่างสุดเป็นที่สำหรับวางถ้วยเหล้า 4 ถ้วยและขวดเหล้า พานทองเหลืองใช้พื้นบ้านด้านหน้าเป็นพื้นที่สำหรับแม่เจ้าเรือนนั่งหวัดเหล้าและตั้งสิ่งของ เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม

4. บ้านห้วยด้วน

บ้านห้วยด้วน เป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งซึ่งประชากรในหมู่บ้านต่างมีความใกล้ชิดสนิทสนม ฉันทญาติพี่น้องจากการพูดคุยชาวบ้านกล่าวว่าแต่งงานอยู่ในเครือญาติเดียวกันยังคงไปมาหาสู่กัน จำนวนหิ้งผีเทวดามีทั้งหมด 3 ควง ดังนี้

4 1 นางหม้อย โพรธิด่วงอายุ 74 ปีตำแหน่งแม่เจ้าเรือน นายศรีจัน ศรีคำนพ ตำแหน่ง เจ้าต้น อายุ 78 ปีบ้านนางหม้อย โพรธิด่วง เป็นแม่เจ้าเรือนมากกว่า 40 ปี ประกอบพิธีกรรมตาม อย่างมารดาอย่างเคร่งครัด รับมอรักษาหิ้งเตาจากมารดาซึ่งเสียชีวิตการเรียนรู้ปฏิบัติงานด้าน การประกอบพิธีกรรมได้รับการอบรมสั่งสอนจากมารดาและเรียนรู้จากการเป็นสมาชิกที่อยู่ในบ้าน จึงมีโอกาสช่วยมารดาจัดเตรียมสิ่งของเรียนรู้ไปในตัว ลักษณะบ้านของนางหม้อยเป็นบ้านปูนชั้น เดียว หิ้งเตาตั้งอยู่ข้างเสาชั้นล่างของบ้านบริเวณหน้าห้องนอนของแม่เจ้าเรือ เป็นหิ้งไม้ที่ได้รับ

การปรับเปลี่ยนเพื่อให้สะดวกกับการตั้งเครื่องค้ายและเครื่องเช่นไหว่ ลักษณะคล้ายหิ้งพระ 4 ชั้น สูงจากพื้นประมาณ 1 เมตร ตั้งลดหลั่นเป็น 4 ระดับ หิ้งใหญ่ 2 หิ้งชั้นบนสุด ระดับลดหลั่นห่างกันเล็กน้อย ห้อยพวงมาลัยและธงผ้าโบราณ 2 ธง ไหว่เหล็ก 1 ไหว่ กระบอไม้ไผ่ลักษณะคล้ายแก้ววางอยู่ในถ้วยสังกะสี สีเขียว แต่ละชั้นใช้สำหรับวางเครื่องเช่นไหว่และเครื่องค้าย ระดับ 2 ถัดลงมาสำหรับวางขัน 5 จำนวน 2 ชั้น ระดับ 3 สำหรับวาง หมากแพรวา 2 แถว (หมากแพรวาแต่ละแถวเทียบหมากจำนวน 9 ชั้น) และระดับ 4 สำหรับวางขัน 5 จำนวน 1 ชั้นวางทับด้วยหมากแพรวา 2 แถว ห้อยพวงมาลัยซ้ายขวา สำหรับวางเครื่องเช่นไหว่และเครื่องค้าย ส่วนของด้านล่างสุดใช้โต๊ะวางบนพื้นสำหรับวางพาสมา จำนวน 1 พา ถ้วยเหล็ก จำนวน 4 ถ้วย รวมทั้งสิ่งของโบราณอื่น ๆ ที่ตกทอด ทุกระดับชั้นของหิ้ง มีเทียนเล่มเล็กปักประจำ ชั้น 5 และหมากแพรวาจากการประกอบพิธีกรรมครั้งล่าสุด ที่บ้านนางหม้อย จัดว่าเป็นหิ้งเทวดาที่มีขนาดใหญ่ ปรับเปลี่ยนจากหิ้งไม้ไผ่มาเป็นหิ้งที่ทำซื้อได้จากท้องตลาดมาเป็นหิ้งเทวดา

4.2 นางวิมลรัตน์ ผิวชะอุ่ม อายุ 55 ปี ตำแหน่งแม่เจ้าเรือน ตำแหน่งเจ้าต้นเสียชีวิต

ลักษณะของบ้านของนางวิมลรัตน์ ผิวชะอุ่ม สืบทอดหิ้งเทวดาจากมารดาซึ่งเสียชีวิต

เป็นแม่เจ้า เรือนมาประมาณ 5-6 ปี เรียนรู้ขั้นตอนและวิธีการต่าง ๆ จากมารดาช่วงก่อนเสียชีวิต มารดาได้ฝึกฝนและสั่งสอนบอกกล่าวถึงแนวปฏิบัติ ดูแลรวมถึงการประกอบพิธีกรรมให้ จึงฝึกฝนและเรียนรู้จนชำนาญ เป็นควงที่มีสมาชิกมากที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันและที่ขยายออกไปอยู่หมู่บ้านใกล้เคียง ในอดีตรุ่นแม่ของนางยังเป็นบ้านหลังเก่า ซึ่งเป็นบ้านไม้สองชั้นหิ้งเทวดาจะตั้งอยู่ชั้นบนของบ้านบริเวณเสาด้านหน้าห้องสูงจากพื้นประมาณ 1 เมตร เป็น ไม้ยื่นออกมาจากผนังบ้าน ปัจจุบันสร้างบ้านใหม่ เป็นบ้านปูนชั้นเดียว หิ้งเทวดาจึงมีการปรับเปลี่ยนไปด้วยคือ หิ้งเก่า เป็นหิ้งไม้ 2 ชั้นอยู่ชั้นบนของบ้านใช้วัสดุจากท้องถิ่นประเภทไม้ไผ่ ปัจจุบันใช้เป็นหิ้งพระสำเร็จรูปขนาดใหญ่แทน ทั้งนี้แม่เจ้าเรือนเล่าว่าที่บ้านหลังเก่าเป็นบ้านไม้แม่ของเขาส่งอายุมาก เวลาจุดเทียนหน้าหิ้งเทวดาเกิดการหลงลืมอยู่บ่อยครั้ง ทำให้ไฟไหม้หิ้งเทวดา เว้าแหว่ง ดังนั้นเมื่อสร้างบ้านหลังใหม่จึงเปลี่ยนใหม่ มาใช้หิ้งพระเพราะหาซื้อง่าย ตั้งอยู่ในห้องสูงประมาณหนึ่งเมตรครึ่ง ระหว่างหิ้งแต่ละชั้นห่างเพียงเล็กน้อย ด้านหน้าและด้านข้างของหิ้งทั้งสองชั้นแขวนพวงมาลัย ธงสามเหลี่ยมและร่มฉัตร ข้างละ 1 อัน หิ้งใหญ่ชั้นบน ใช้สำหรับวางเครื่องเช่นไหว่และเครื่องค้าย หิ้งชั้นล่างสำหรับวางถ้วยเหล็กจำนวน 3 ใบ และเป็นพื้นที่สำหรับแม่เจ้าเรือนใช้หิวัดเหล็กในการประกอบพิธีกรรม

4.3 นางนวล ปิ่นท้วม อายุ 69 ปี ตำแหน่งแม่เจ้าเรือน ตำแหน่งเจ้าต้นเสียชีวิต

นางนวล ปิ่นท้วม เป็นแม่เจ้าเรือนดูแลรักษาและสืบทอดการประกอบพิธีกรรม

มาประมาณ 30 ปี ได้รับการสืบทอดหิ้งเทวดาจากมารดาซึ่งเสียชีวิตเรียนรู้การประกอบพิธีและ

การจัดเตรียมเครื่องคาย เครื่องเช่น ใหว่ก่อนที่มารดาจะเสียชีวิต จดจำมาจากมารดา บ้านนางนวล เป็นบ้านไม้สองชั้นลักษณะหึ่งเทวดายังคงสภาพเดิม ๆ ตั้งแต่สมัยมารดายังมีชีวิตอยู่ เป็นหึ่งไม้ 2 ชั้นทำจากไม้ไผ่ลำเล็ก ๆ มาตัดขนาดยาวประมาณ 2 ฟุต มาตอกตะปูเรียงกัน แขนวนบริเวณเสา ขึ้นออกมาจากฝาผนังกว้างยาวประมาณ ครึ่งเมตร แต่ละชั้นอยู่ระดับลดหลั่นพอประมาณ ตั้งอยู่ ชั้นบนของบ้านด้านทิศตะวันออกบริเวณห้องแม่เจ้าเรือน ชั้นบนสุด ใช้สำหรับสำหรับวางสิ่งของ โบราณ เช่น กระจบอก ไม้ไผ่ใส่ชื่อบรรพบุรุษ แม่เจ้าเรือน เจ้าต้น ที่เสียชีวิต ผอบโบราณและชั้น 5 ชั้น 2 ใช้สำหรับตั้งเครื่องคาย เครื่องเช่น ใหว่ ด้วยเหล้า 4 บริเวณหึ่งไม้ปรากฏ พวงมาลัย รั่มฉัตร หรือธงสามเหลี่ยมมีเพียงชั้น 5 และกรวยดอกไม้ จากการพูดคุยนางนวล เล่าว่าทุกวันพระ 15 ค่ำสิ้น เดือนต้องยกชั้น 5 โห่มขึ้นหึ่งและยกลงในวันพระถัดไปไป พื้นที่ด้านล่างสุดเป็นพื้นที่สำหรับแม่เจ้า เรือนนั่งหวัดเหล้าและวางหีบใส่อุปกรณ์เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม

จากการพูดคุยและสำรวจหึ่งเทวดาพบว่า ลักษณะของหึ่งหึ่งเทวดาแต่ละสายตระกูลนั้นมีความแตกต่าง ทั้งจำนวนของหึ่ง รูปแบบและลักษณะการจัดเครื่องคาย เครื่องเช่น ใหว่มีส่วนที่เหมือนทุกดวงบางอย่างที่แตกต่างกันจะเป็นจำพวกเครื่องเช่น ใหว่ที่แล้วแต่ผีใครชอบอาหารชนิดใดลูกหลานก็จะนำมาเพิ่มเติมให้ ตามแต่ครั้งโบราณกาลที่ได้รับช่วงสืบทอดกันมาวัสดุที่ใช้ในการประกอบหึ่งเทวดานิยมใช้วัสดุหาง่ายในท้องถิ่น ปัจจุบันหึ่งเทวดาได้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ลักษณะบ้านเดิม ๆ ของลาวครั้งนิยมสร้างเป็นบ้านไม้ 2 ชั้น ชั้นบนมี 1 ห้อง สำหรับให้ลูกสาวนอนที่เหลื่อจะเป็นพื้นที่โล่ง ๆ หากมีญาติมาค้างที่บ้านนิยมปูเสื่อและกางมุ้งนอนชั้นบนของบ้านแต่จะต้องแยกส่วนออกไปนอนพื้นที่ที่เป็นนอกชานที่ไม่ก้าวล่วงในส่วนของหึ่งหึ่งเทวดา ส่วนของหึ่งเทวดาทุกดวงจะตั้งอยู่บนบ้านด้านทิศตะวันออกหรือทิศเหนือ ต่อมาบ้านไม้รุ่นเก่าเริ่มผุพัง ลูกหลานรุ่นใหม่สร้างบ้านตามรูปทรงสมัยใหม่หึ่งเทวดาจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงที่ตั้ง และรูปแบบให้สอดคล้องกับสภาพบ้าน จากที่เคยตั้งชั้นบนของบ้านต้องย้ายมาอยู่มุมใดมุมหนึ่งของห้อง สำหรับบ้านชั้นเดียว จากหึ่งไม้ไผ่ที่แขวนยึดติดกับเสาบ้านมาเป็นหึ่งไม้ยึดติดกับผนังปูนหรือใช้ โต๊ะไม้แบ่งเป็นชั้น ๆ หรือหึ่งพระสำเร็จรูป แทนหึ่งแขวน อย่างปรากฏในปัจจุบัน

ตำบลห้วยด้วน มีจำนวนประชากรทั้งหมด 3,500 (ฐานข้อมูล องค์การบริหารส่วนตำบล ห้วยด้วน ณ ปี 2554) ข้อมูลทางประชากรและสายตระกูลของแต่ละพวงที่นับถือผีเดียวกันจึงเป็นสิ่งที่ตอกย้ำถึงความเหนียวแน่นเกี่ยวดวงฉันทญาติมิตรของชุมชน ทั้ง ตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียง ผีเทวดาแต่ละพวงมีลูกหลานมากมายตั้งรกรากอยู่ต่างถิ่นบ้าง ใกล้เคียงบ้างล้วนแล้วแต่มาจากต้นตระกูลเดียวกัน สิ่งเหล่านี้จึงช่วยลดความขัดแย้งของคนในชุมชนได้เพราะต่างก็คิดว่าพี่น้องกัน มีปัญหาอะไรก็พูดคุยกันได้ ทั้งชุมชนเป็นพี่น้องนับถือผีเดียวกัน

ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่าสาเหตุที่ทำให้ลักษณะของหิ้งเทวดามีความแตกต่างกันและตั้งอยู่ในสถานที่ต่างกัน นั้นมาจากปัจจัยดังต่อไปนี้

1. การสร้างบ้านเรือน

การสร้างบ้านในสมัยโบราณของลาวครั้งเป็นบ้านไม้ 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นใต้ถุนใช้เป็นพื้นที่สำหรับผูกสัตว์เลี้ยงประเภทวัว ควายและวางเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันรวมถึงใช้เป็นสถานที่นั่งเล่นพักผ่อนของสมาชิกในครอบครัว ส่วนบนของบ้านนิยมสร้างห้องเพียง 1 ห้องสำหรับให้ลูกสาวและใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งของหน้าห้องเป็นที่ตั้งของหิ้งเทวดาและถือว่าเป็นเขตหวงห้าม บ้านไม้ซึ่งมีลักษณะเดิม ๆ ในปัจจุบัน โดยเฉพาะที่บ้านทุ่งผักกูดและบ้านกงลาดยังคงสภาพเดิม ๆ ที่มีอายุเกือบร้อยปีอยู่หลายหลัง ปัจจุบันบ้านส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนมาสร้างเป็นครึ่งไม้ครึ่งปูนหิ้งเทวดาจึงตั้งอยู่มุมใดมุมหนึ่งของบ้านหรือในห้องใดห้องหนึ่งบ้าน

2. วัสดุในการประกอบหิ้งผีเทวดา

หิ้งเทวดาที่ได้รับตกทอดจากรุ่นสู่รุ่นค่อนข้างเก่า นิยมใช้วัสดุในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ มาเป็นประกอบเป็นหิ้ง เมื่อระยะเวลาผ่านไปหลายปีจึงผุพังทำให้ต้องเปลี่ยนหิ้งใหม่เป็นไม้ที่มีความคงทนถาวร รูปโฉมผิดแปลกไปจากเดิม เช่น ใช้โต๊ะที่มีลักษณะคล้ายที่วางจาน หรือหิ้งพระสำเร็จรูป หรือไม้กระดาน เนื่องจากสามารถหาซื้อได้ง่ายและสะดวก อีกทั้งยังป้องกันเหตุไฟไหม้ซึ่งมักเกิดจากการหลงลืมของแม่เจ้าเรือนในช่วงเวลาที่ต้องจุดเทียนเพื่อประกอบพิธีกรรม

3. ความอาวุโสของตำแหน่งแม่เจ้าเรือน

แม่เจ้าเรือน คือทายาททางความเชื่อและเป็นผู้สืบทอดตามความศักดิ์สิทธิ์ รักษากฎหมายชุมชนระดับตระกูล ให้สมาชิกประพฤติปฏิบัติอยู่ในทำนองคลองธรรม ตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย การเป็นแม่เจ้าเรือนลาวครั้งเชื่อว่าผีบ้านผีเรือนได้พึงพอใจและเลือกแล้วด้วยการแสดงอิทธิฤทธิ์ไปยังบุคคลที่ต้องการจะอยู่ด้วย ในลักษณะต่างกัน แม่เจ้าเรือนถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความชำนาญในการท่องคำปึงหรือคำเชิญ การบอกกล่าว การจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมบางอย่างแทนเจ้าต้นได้ แม่เจ้าเรือนเป็นตำแหน่งที่มีหน้าที่ดูแลหิ้งผีเทวดา ติดต่อสื่อสารกับผีเทวดา

ปัจจุบันในตำบลห้วยค้อนทั้ง 3 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการศึกษา ปรากฏว่าตำแหน่งของแม่เจ้าเรือนบางรายเป็นมาแล้วกว่า 50 ปี ปัจจุบันจึงมีแม่เจ้าเรือนที่มีอายุกว่า 80 ปี จำนวน 6 ท่าน (ประกอบด้วย นางน้อย อิศระกุล อายุ 82 ปี นางผึ้ง ศรีคช อายุ 82 ปี นางเบานาคโสภณกุล อายุ 86 ปี นางคำ จงสอน อายุ 80 ปี นางมี อินแสน อายุ 80 ปี นางเหรียญ บุญสีทอง อายุ 84 ปี ข้อมูล ณ ปี 2555) การก้าววัยหรือเดินขึ้นไปประกอบพิธีกรรมชั้นบนของบ้านจึงไม่

สะดวก จำเป็นต้องเปลี่ยนมาตั้งชั้นล่าง บริเวณส่วนใดส่วนหนึ่งของบ้านเพื่อความสะดวกและปลอดภัยของแม่เจ้าเรือน รวมถึงเจ้าต้นซึ่งเป็นผู้อาวุโสเช่นเดียวกัน

ปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้นจึงเป็นสาเหตุหลัก ๆ ที่ทำให้รูปปลัดขันธ์ของหิ้งผีเทวดามีการปรับเปลี่ยนเพื่อเอื้อต่อผู้ประกอบการ อย่างไรก็ตามปัจจัยอื่นที่ทำให้หิ้งผีเทวดาเกิดการปรับเปลี่ยนนอกเหนือจากประเด็นที่กล่าวมาแล้วนั้นก็คือ เมื่อความทันสมัยในด้านต่าง ๆ เข้ามาจึงทำให้ระบบต่าง ๆ ในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น เช่น คนรุ่นใหม่นิยมสร้างบ้านด้วยรูปทรงต่าง ๆ ตามอย่างตะวันตก และนิยมสร้างบ้านชั้นเดียว หิ้งผีเทวดาจึงอยู่ระดับเดียวกับสิ่งของอื่น ๆ แต่ยังคงเป็นที่เฉพาะที่ทุกคนจะต้องกราบไหว้ให้ความเคารพนับถือ

ข้อห้ามและข้อปฏิบัติของผู้ที่นับถือผีเทวดา

การปฏิบัติต่อหิ้งผีเทวดาซึ่งเป็นสถานที่กราบไหว้บูชาานั้น ในวันปกติ แม่เจ้าเรือนจะนำขันธ 5 ซึ่งประกอบไปด้วยดอกไม และเทียนชั้นหึ่งเพื่อบูชาทุกวันพระ 8 คำ และวันพระ 15 คำ บนบานบอกกล่าวให้ผีเทวดาได้พิทักษ์รักษา ลูกหลานสมาชิกในควงเดียวกันให้มีความสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บอย่างทั่วถึงไม่ว่าใกล้ไกล หิ้งผีเทวดาเป็นที่เฉพาะส่วนของคนในควงเดียวกัน ย่อมมีกฎ ข้อห้ามที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม ข้อห้ามและข้อปฏิบัติของผู้ที่นับถือผีเทวดาที่ต้องกระทำอย่างเคร่งครัด มีดังนี้

1. ห้ามหนุ่มสาวที่ยังไม่ได้แต่งงานประพฤติผิดถูกเนื้อต้องตัว จับมือถือแขนหากมีคนอื่นเห็น โบราณก็ถือว่า “ผิดผีเรือน” หรือตักลบได้เสียก่อนแต่งงาน ในอดีตการกระทำเช่นนี้จะทำให้คนในบ้านเจ็บไข้ได้ป่วย รักษาอย่างไรก็ไม่หาย บางบ้านเมื่อไปหาช่างทรง ร่างทรงก็จะทักทายว่าลูกหลานบ้านนั้น บ้านนี้ไปทำผิดผี ผิดใจ ผิดนอกผิดใน ถือว่าไม่ให้ความเคารพนับถือ ข้ามหน้าข้ามตา ผู้ทำผิดต้องจัดเครื่องเช่นไหว้ไปขอขมาขอมรับผิดจึงจะถือว่าพ้นผิด ปัจจุบันสาวครั้งตำบลหัวด้วนก็ยังลงมีเชื่อเช่นนี้ (ยกเว้นช่วงเทศกาลสงกรานต์) หนุ่มสาวสามารถถูกเนื้อต้องตัวเพียงภายนอกได้เพราะผีเขาปล่อย โดย แม่เจ้าเรือนจะต้อง นำน้ำอบ จุดเทียน ยกขันธ 5 เพื่อเชิญให้ผีเทวดาลงมาเล่นสงกรานต์กับลูกหลานและเมื่อสิ้นสุดเทศกาลสงกรานต์จึงเชิญขึ้นหึ่ง) ดังนั้นผู้อาวุโสหรือแม่เจ้าเรือน จึงต้องอบรม สั่งสอนบอกเล่าต่อ ๆ ถึงหลักและแนวปฏิบัติในการถือผีเทวดาอย่างไรไม่ให้สมาชิกเดือนร้อน

2. หนุ่มสาวประพฤติผิดกฎ ข้อห้ามเช่น หนีตามกันไปถือว่ามีผิดผีจะต้องมาประกอบพิธีเสีผีและซื้อที่ซื้อบ่อนหรือซื้อที่นอน ด้วยการจัดเครื่องเช่นไหว้ เครื่องคาย มาทำพิธีที่บ้านแม่เจ้าเรือน การทำผิดชนิดนี้ถือว่าเป็นการทำผิดที่หนักและร้ายแรง การเสีผีจึงต้องจัดเครื่องเช่นไหว้ 2 ชุด ชุดที่ 1 สำหรับแปลงผิดหรือยอมรับที่ได้ทำผิดแล้วจึงแปลงถูก การแปลงถูก คือการจัด

เครื่องเช่นใหม่เพื่อประกอบพิธีเลี้ยงผีอีกครั้งหนึ่งการเลี้ยงครั้งนี้ถือว่าการทำถูกต้องแล้ว แปลงถูกแล้ว ขอขมาแล้วเสมือนหนุ่มสาวได้การแต่งงานตามธรรมเนียมแล้ว

3. ก่อนการจัดงานแต่งงานหนุ่มสาวจะต้องจัดเครื่องเช่นใหม่มาทำพิธีแปลงผีหรือแปลงเรือนบอกกล่าวให้ผีได้รับรู้รับทราบก่อน หากแต่งงานแล้วค่อยมาแปลงจะถือว่าเป็นการผิดผีเนื่องชายหญิงมีการผูกเนื้อต้องตัวกันก่อน กรณีลูกชายแต่งงานจะต้องจัดเครื่องเช่นใหม่มาทำพิธีชื้อบ่อนซื้อที่นอน บอกกล่าวให้ผีเทวดาได้รับรู้รับทราบก่อนเช่นกัน

4. สามีภรรยาเล็กกันหรือหย่าขาดจากกันหากกลับมาคืนคืออยู่กินนั้นสามีภรรยาเหมือนเดิมจะต้องทำพิธีแปลงเรือน เสียผี เลี้ยงผี ก่อนมิฉะนั้นจะถือว่าการผิดกฎข้อห้ามคือผิดผี

5. กรณีสามีเข้าสู่พิธีอุปสมบท เป็นพระภิกษุ เมื่อลาสิกขาแล้วจะต้องทำพิธีแปลงเรือน เสียผี เลี้ยงผี บอกกล่าวให้ผีเทวดารับรู้รับทราบก่อนจึงอยู่ร่วมกันถือว่าคนที่บวชเรียนมาแล้วเป็นคนใหม่

6. ห้ามคนแปลกหน้า (ผู้ชาย) ที่มีใจสมาชิกในผีเดียวกันเข้าห้องนอนหรือเข้ามาบริเวณที่ตั้งหิ้งเทวดา ถือว่าผิดผี

7. กรณีมีคนต่างผีมาค้างคืนที่บ้านต้องบอกกล่าวผีเทวดาให้รับรู้ก่อนแม้ว่าทั้งคู่จะเป็นสามี-ภรรยา ก็จะค้างคืนห้องเดียวกันไม่ได้ถือว่าผิดผีเทวดาของควงนั้น ๆ

8. การจัดงานพิธีใด ๆ ทั้งงานบุญ งานแต่งงาน จะต้องให้แม่เจ้าเรือน จุดเทียน หวดเกล้า บอกกล่าวให้ผีเทวดารับรู้ รับทราบทุกครั้ง

9. การ “สละผี” ต้องให้แม่เจ้าเรือนประกอบพิธียกเครื่องเช่นใหม่ขออนุญาตบอกกล่าวต่อหิ้งผีเทวดาก่อนเสมอ มิฉะนั้นผีเทวดาจะไปรบกวนให้ลูกหลาน สมาชิกครอบครัวนั้น ๆ เกิดเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเกิดเหตุไม่ดีขึ้นได้

10. เด็กที่คลอดใหม่พ่อแม่จะต้องจัดเครื่องเช่นใหม่มาประกอบพิธีขึ้นผีเทวดาหรือเข้าผีเพื่อให้เด็กอยู่ในความคุ้มครอง ดูแล ปกป้องรักษาของผีเทวดา

บุคคลที่ทำหน้าที่ เกี่ยวกับพิธีกรรมผีเทวดา

บุคคลที่ทำหน้าที่ เกี่ยวกับพิธีกรรมผีเทวดา ประกอบด้วย

1. แม่เจ้าเรือน

โดยส่วนใหญ่เป็น หญิงวัยกลางคนหรือหญิงที่มีอายุ รอบรู้ มีท่าทางสุ่มเป็นคนจิตใจดีเยือกเย็น เป็นผู้ที่ได้รับเลือกจากผีเทวดาหรือรับหน้าที่โดยตรงจากมารดาสืบทอดหิ้งผีเทวดาต่อ ๆ กันมา การเป็นแม่เจ้าเรือนมีข้อแม้ว่าจะต้องเป็นคนใน“ควง” เดียวกันสืบเชื้อสายทางมารดาหรือรับช่วงต่อจากญาติฝ่ายหญิงเท่านั้น เป็นผู้ที่ผีเทวดาต้องการมาอยู่ด้วย ผู้ใดได้รับเลือกหรือได้รับ

แต่งตั้งจะต้องตั้งหิ้งเทวดาไว้ที่บ้าน การเรียนรู้ขั้นตอนวิธีการในการประกอบพิธีกรรมนั้นส่วนใหญ่ แม่เจ้าเรือนจะได้รับสืบทอดจากมารดาโดยตรง ช่วยจัดช่วยทำงานเกิดการเรียนรู้ซึมซับ ไปในตัว ส่วนคำไปงหรือคำกริ่นนำก็จะเรียนรู้จากมารดาโดยตรงเช่นกัน แม่เจ้าเรือนมีหน้าที่หลัก ๆ คือ บอกกล่าวเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับผีเทวดา เช่นการ แปลงเรือน การเสียดี จัดพิธีเลี้ยงปีผีเทวดา ตลอดจนดูแลรักษา จัดเตรียมข้าวของสำหรับประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ตามแบบบรรพบุรุษปฏิบัติ ตลอดจนอบรมสั่งสอนถูกผิดให้แก่สมาชิกในวงแม่เจ้าเรือนในแต่ละหิ้งจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจและเคร่งครัดตามที่ได้รับมอบหมาย ปฏิบัติหน้าที่จนถึงวาระสุดท้ายเมื่อเสียชีวิตหรืออยู่ระยะที่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ลูกหลานจะต้องเชิญร่างทรงผีเจ้านายมาทำพิธีเลือกคนใหม่ หรือเรียกว่า “การจับ” การได้มาซึ่งตำแหน่งแม่เจ้าเรือนและ เจ้าต้น มีวิธีการอยู่ 3 วิธี คือ ด้วยวิธีการจับให้ร่างทรงเจ้านายมาทำพิธีเข้าทรงสืบทอดเชื้อสายตรงจากผู้เป็นแม่ และสืบทอดมายังลูกหลาน ผู้หญิงใครก็ได้ที่อยู่ในวงเดียวกัน

2. การได้มาของตำแหน่งแม่เจ้าเรือนทั้ง 3 ประเภท มีวิธีการดังนี้

2.1 การจับ (เลือก) การจับหรือเลือกนั้นอยู่ภายใต้การควบคุมของผี โดยร่างทรงวิญญาณของเจ้านายจะเป็นผู้เลือก การจับแม่นั้นสืบเนื่องมาจากเจ้าเรือนคนใหม่การที่แม่เจ้าเรือนคนเก่าเสียชีวิตหรือไม่สามารถมาประกอบพิธีได้ แม่เจ้าเรือนจะส่งข่าวไปให้ญาติ ๆ ที่นับถือผีเดียวกันได้รับทราบว่าจะมีการจับแม่เจ้าเรือนคนใหม่ ในวันและเวลาที่ได้กำหนดไว้ เพื่อเชิญชวนให้เข้าร่วมพิธี วันนัดหมายญาติพี่น้องที่ทราบข่าวก็จะมารวมตัวที่บ้านแม่เจ้าเรือนเพื่อรอการเลือกจับเป็นแม่เจ้าเรือน ผู้ศึกษาได้เข้าร่วมพิธีจับแม่เจ้าเรือนสังเกตได้ว่าเมื่อวิญญาณประทับร่างทรงเจ้านายแล้วร่างทรงเดินวนไปรอบ ๆ บริเวณที่มีญาติมานั่งเพื่อตรวจตราจำนวนสมาชิก พุดคุย ชักถาม หรือตอบคำถามในเรื่องราวต่าง ๆ แล้วจึงเข้าสู่พิธีการจับด้วยการบอกกล่าวในทำนองว่าต้องการจะไปอยู่ให้ลูกหลานคนนั้นคนนี้ดูแล หากผีเทวดาต้องการจะอยู่กับลูกหลานคนไหน บ้านไหน ร่างทรงก็จะนำฝ้าย (สายสัญญาณ) ไปขยี้บนหัวแล้วคล้องคอใช้เทียนเขียนบนหัวหรือใช้รูป 1 กำมือ สับ (เคาะ) บนหัวของคน ๆ นั้น แสดงว่าผีเทวดาต้องการคนนั้น (เหรียญ บุญสีทอง, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554) คนที่ถูกจับเป็นแม่เจ้าเรือนคนใหม่ถึงแม้ว่าจะไม่เต็มใจก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ จากการพุดคุยส่วนใหญ่แล้วจะมีความเต็มอกเต็มใจในตำแหน่งที่ได้รับ แม่เจ้าเรือนจะต้องเรียนรู้วิถีกล่าวคำเชิญคำขอมา ตลอดจนขั้นตอนและข้าวของเครื่องใช้ในพิธีจากแม่เจ้าเรือนคนก่อน แล้วจึงทำพิธีบอกกล่าวเชิญเทวดามาอยู่ด้วย ตำแหน่งที่ได้รับการคัดเลือกต้องทำหน้าที่ไปจนกว่าจะทำไม่ไหวหรือเสียชีวิตลงการจับแม่เจ้าเรือนจึงเป็นวิธีที่มีการปฏิบัติในรูปแบบเดิม ๆ ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

2.2 การสืบทอดทางสายโลหิตจากมารดาโดยตรงการสืบทอดผู้รับช่วงต่อหิ้งผีเทวดาในตำบลห้วยด้วน ส่วนใหญ่เป็นจะสืบทอดด้วยวิธีที่สองเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากสมาชิกในวงนั้น

ๆ จะลงความเห็นเห็นดีเห็นชอบไปในลักษณะที่ว่าหากครอบครัวแม่เจ้าเรือนมีลูกสาวก็ให้การ สืบทอดต่อเนื่องจากสืบเชื้อสายโดยตรง และเป็นผู้ที่รับรู้ รับทราบเรื่องราว วิธีการ ขั้นตอน ใกล้ชิด แม่เจ้าเรือนมากที่สุดมาอย่างต่อเนื่องข้อมปฏิบัติได้ถูกต้องและแม่นยำกว่าลูกหลาน ในครอบครัว อื่น ๆ

จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่าแม่เจ้าเรือนจะเป็นผู้ที่สั่งสอนแนะนำ บอกกล่าว ขั้นตอน วิธีการจัดเครื่องเช่นไหว้ ส่วนประกอบ วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนคำกล่าวต่าง ๆ ให้กับลูกสาว ก่อนเสียชีวิต เมื่อผู้เป็นแม่เสียชีวิตลูกสาวจะต้องรับตำแหน่งดูแลหิ้งและประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับ พิเทวคาให้กับสมาชิกในวงเดียวกันแทนมารดาต่อไป

2.3 สืบทอดมายังลูกหลานผู้หญิง การสืบทอดลักษณะเช่นนี้ใกล้เคียงกับวิธีแรก เกิดขึ้นเมื่อแม่เจ้าเรือนเสียชีวิตและไม่มี การคัดเลือกหรือส่งต่อตำแหน่งดังกล่าวให้ลูกหลานคนใด จึงต้องมีการคัดเลือกด้วยวิธีจับ “จับ” ผู้รับจะเป็นลูกหลานคนใดก็ได้ที่อยู่ในวงเดียวกัน การสืบ ทอดในลักษณะนี้แม่เจ้าเรือนบางท่านกล่าวว่าไม่รู้ตัวมาก่อนว่าจะได้รับเลือก มีข้อสังเกตว่าบุคคล นั้นมักเกิดอาการเจ็บ ไข้ได้ป่วย เรื้อรัง รักษาอย่างไรก็ไม่หาย หรือบางคนเกิดอาการเสียสติ ผิดเพี้ยน ไปจากคนปกติ รักษาอย่างไรก็ไม่หาย ญาติพี่น้องจึงต้องหาร่างทรงทำพิธีจึงรู้ตัวว่าจะต้องรับเป็นแม่ เจ้าเรือนและเมื่อรับแล้วอาการดังกล่าวก็จะหายไป (ฝั่ง ศรีศษ, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554) สาเหตุ ที่ทำให้เกิดการสืบทอดด้วยวิธีนี้ด้วยการแสดงออกตามที่กล่าวมาส่วนใหญ่เนื่องมาจากหิ้งพิเทวคา ของวงนั้น ๆ ไม่ได้รับการดูแล เช่นไหว้ จากลูกหลานหรือไม่มีผู้ได้รับดูแลหิ้งพิเทวคามีการปล่อย ปลดละเลย จึงทำให้วิญญาณของบรรพบุรุษ ผีบ้านผีเรือนเหล่านั้นไม่มีที่สถิตกลายเป็นผีเร่ร่อนไม่มี ญาติ ไม่มีการเช่นไหว้ อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ จึงไปรบกวนชาวบ้านทั่ว ๆ ไป เพื่อต้องการหา ที่อยู่จึงทำให้เกิดปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้นกับสมาชิกคนใดคนหนึ่ง และเมื่อคนนั้นรับ เป็นแม่เจ้าเรือนแล้วอาการต่าง ๆ ก็จะหายไป จึงเชื่อว่าผีเทวคาช่วยรักษาอาการให้ (เบา นาค โสมกุล, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

การสืบทอดด้วยวิธีนี้มีความแตกต่างกับวิธีแรกคือ นิยมจับในวันเลี้ยงปีผีเทวคา เนื่องจาก มีสมาชิกในวงเดียวกันมาหลายคนทำให้มีลูกหลานผู้หญิงหลายคน แม่เจ้าเรือนเล่าให้ฟังว่าหากผี เทวคาชอบใจ มีความประสงค์จะไปอยู่กับลูกหลานบ้านไหนและหากลูกหลานคนนั้นไม่มาร่วม ในพิธีจะด้วยเหตุผลใด ๆ ก็ตาม เช่น บางคนไปทำไร่นานาไม่มาร่วมพิธี หากผีเทวคาต้องการจะไป อยู่ด้วยต้องวิ่งจากนากลับมายังบ้านที่ประกอบพิธีเพื่อให้ร่างทรงจับก็เคยมี ลูกหลานบางคน บางบ้านไม่มาร่วมด้วยเหตุผลที่ว่ากลัวจะถูกจับไปเป็นเจ้าตันหรือแม่เจ้าเรือนซึ่งต้องทำหน้าที่ รับผิดชอบสืบทอดดูแลหิ้งพิเทวคาตลอดจนประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเทวคาจนกระทั่งเสียชีวิต

(มี อินแสน, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2554) เช่นเดียวกับแม่เจ้าเรือนอีกท่านหนึ่งที่บ้านกงลาด กล่าวว่าคุณในสายตระกูลเดียวกันที่ไม่เข้าร่วมพิธีจับแม่เจ้าเรือนคนใหม่นั้นเนื่องมาจากกลัวว่าหาก ถูกจับเป็นแม่เจ้าเรือนแล้วจะทำให้อายุสั้น (เหรียญ บุญสีทอง, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2554) จากการสอบถามและร่วมพูดคุยกับแม่เจ้าเรือนท่านอื่น ๆ ส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันว่า การมาเป็นแม่เจ้าเรือนนั้นทำให้ชีวิตพวกเขาดีขึ้นอาการเจ็บไข้ ไม่สบาย ปวดขา ปวดแข้ง ตลอดจนความเป็นอยู่ดีขึ้น แม่เจ้าเรือนท่านหนึ่งที่ บ้านห้วยด้วน เล่าว่า หากนางเจ็บไข้ไม่สบายถึงขั้นต้องไปหาหมอหลวง ก่อนออกจากบ้านก็ยกมือไหว้หิ้งเทวดาบอกกล่าวว่า “สาธุ 3 ครั้ง พ่อแม่ แม่แม่ พ่อโชน แม่โชน ลูกตั้งกันเทียนจะไปหาหมอ อย่าปิดอย่าบังเป็นอะไรก็ให้เขาพบเขาเห็นจะได้รักษาได้หาย ” (วิมลรัตน์ ผิวชะอุ่ม, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2554) ส่วนนางผิง ศรีคช เป็นแม่เจ้าเรือนมากกว่า 50 ปี เล่าว่าก่อนจะมารับหิ้งเทวดานางไม่สบายมากจนคิดว่าตัวเองคงเสียชีวิตในไม่ช้า แต่เมื่อมารับเป็นแม่เจ้าเรือนแทนคนเก่าซึ่งเสียชีวิตไป ทำให้นางหายจากอาการไม่สบายมาจนปัจจุบัน (ผิง ศรีคช, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2554) แม่เจ้าเรือนท่านหนึ่งที่บ้านทุ่งผักกูด ป่วยด้วยโรครางานนางคิดว่า คงไม่มีโอกาสทำหน้าที่เป็นเจ้าตันอีกแล้ว นางกล่าวว่าภาวนาอยู่ในใจให้บรรพบุรุษช่วยคลี่ใจให้หายด้วย จะได้ขึ้นไปทำพิธีเลี้ยงปีให้กับบรรพบุรุษ เป็นที่น่าประหลาดใจแก่ลูกหลานเมื่อถึงวันเลี้ยงปีนางสามารถเดินขึ้นไปทำพิธีได้ และอาการดีมาจนปัจจุบัน (เบนา นาคโสมกุล, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2553) แม่เจ้าเรือนทุกท่านกล่าวว่า ไม่เคยคิดกลัวหรือคิดว่าเป็นเรื่องยุ่งยากลำบากใจ ในการรับตำแหน่งแต่รู้สึกดีใจจากภูมิใจที่ผีเทวดาของรักษาซึ่งเป็นบรรพบุรุษของตนเลือกที่จะมาอยู่ด้วยถือว่าโชคดีที่สุดเป็นมงคลกับตัวเองและครอบครัวจึงตั้งใจดูแล ปฏิบัติ ตามโบราณอย่างเคร่งครัด ลูกหลานผู้หญิงบางรายถึงกับภาวนาอยากให้เราจับตนเป็นแม่เจ้าเรือน ขณะเดียวกัน ผู้ได้รับเลือกก็เกิดความกลัวหากไม่รับเป็นเนื่องจากมีตัวอย่างให้เห็นหลายรายสำหรับคนที่ไม่ยอมรับ แม่เจ้าเรือนเล่าว่าหากไม่รับเป็นแม่เจ้าเรือนแล้วจะเกิดเรื่องร้าย ๆ ขึ้นกับครอบครัวตน เนื่องจากมีญาติในวงเดียวกันปฏิเสธไม่รับเป็นแม่เจ้าเรือน ต่อมาเกิดอาการไม่สบาย เสียสติ กลายเป็นโรคประสาทโดยไม่ทราบสาเหตุ รักษาด้วยวิธีใดก็ไม่หาย ในที่สุดก็เสียชีวิต (เหรียญ บุญสีทอง, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2554) ปราภฏการณ์ดังกล่าวจึงทำให้ผู้ได้รับเลือกไม่กล้าปฏิเสธ ต่อรอง หรือร้องขอใด ๆ จากคำสั่งของผีเทวดา

จากทัศนะของแม่เจ้าเรือน ดังกล่าว สรุปได้ว่า การได้มาซึ่งตำแหน่งแม่เจ้าเรือนทั้งสามวิธีนั้นกรรมวิธีในการ ได้มาด้วยวิธีแตกต่างแต่ไม่มีความแตกต่างในด้านความคิด ความศรัทธาที่มีต่อผีที่ตนนับถือ ความเชื่อในเรื่องนี้ น่าจะมาจาก การที่เลือกหรือจับคน ในผีเดียวกัน สายเลือดโดยตรง และเลือกจากสมาชิกในวงเดียวกันนั้นจะไม่มีข้อสงสัยหรือความเคลือบแคลงใจใน

การทำหน้าที่ดูแลรักษาหิ้งผีของแม่เจ้าเรือน เป็นที่ยอมรับของสมาชิกในผีเดียวกันเพราะเชื่อว่าเป็นผู้ทำหน้าที่สื่อสาร ร้องขอ อ้อนวอนกับผีบ้านผีเรือนได้ ผู้ที่ได้รับการเลือกก็เป็นพี่น้องตระกูลเดียวกัน ในกรณีเดียวกันหากแม่เจ้าเรือนท่านใดไม่ยินยอมหรือปฏิเสธการรับตำแหน่งก็กลัวว่าจะถูกผีเทวดาทำโทษได้ หรือทำให้เกิดเหตุร้ายต่าง ๆ เจ็บป่วยเป็นประจำ กินไม่ได้นอนไม่หลับ ตลอดปี เมื่อแต่งขันธ 5 ขันธ 8 รับเป็นผู้สืบต่อก็จะหายเจ็บป่วยเป็นปกติ การดำเนินชีวิตทำมาหากินก็ราบรื่นจากการพูดคุยพบว่าแม่เจ้าเรือนทุกคนที่ได้รับเลือกมีความตั้งใจและยินดีพร้อมที่จะเรียนรู้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัด นอกจากนี้การได้รับเลือกเป็นแม่เจ้าเรือนยังมีส่วนช่วยให้คนที่รับตำแหน่งมีสุขภาพร่างกายที่ดีขึ้น หายจากอาการเจ็บไข้ได้ป่วยเชื่อว่ามาจากผีบ้านผีเรือนช่วยรักษาอาการให้

ข้อสังเกตจากการเข้าในพิธีเลี้ยงปีและเช่นไหว้ผีเทวดาพบว่า การประกอบพิธีแต่ละครั้งนั้นมีทั้งญาติที่อยู่ใกล้เคียงและที่อยู่ต่างจังหวัดใกล้เคียงมาร่วมพิธีแต่มีจำนวนน้อย แม่เจ้าเรือนบอกว่าลูกหลานไปอยู่ที่ไหนก็ตามเมื่อจะแต่งงานหรือมีการเสียผี มีสมาชิกตลอดใหม่จะต้องส่งข่าวมาให้ทำพิธีบอกกล่าวเช่นไหว้ให้ สมัยก่อนการเดินทางหรือการติดต่อสื่อสารไม่สะดวก เมื่อเกิดการผิดจะส่งข่าวมาแจ้งให้แม่เจ้าเรือนรับทราบ แม่เจ้าเรือนก็ “คอย” (คอยในความหมายของพิธีเกี่ยวกับผีเทวดา หมายถึง แม่เจ้าเรือนจะบอกกล่าวให้ผีเทวดาได้รับรู้ รับทราบก่อนการจัดงานใด ๆ แม่เจ้าเรือนจะบอกกล่าวไว้ก่อนและให้คำมั่นสัญญาว่าจะประกอบพิธีพร้อมกันอีกครั้งหนึ่ง ส่วนใหญ่แล้วแม่เจ้าเรือนจะบอกกล่าวไว้ว่าจะมาแก้ไขหรือเลี้ยงในเดือน 12 พร้อม ๆ กัน (นวล ปิ่นท้วม, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2554) ผีเทวดาไว้ก่อนว่าลูกหลานของใคร ชื่ออะไร ต้องการจะทำ โดยจะต้องจัดเครื่องคายเป็นประเภท เหล้า ยาสูบ หมาก และขันธ 5 ไปขอขมาพร้อมทั้งบอกกล่าวว่ามีเมื่อถึงกำหนดจะมาเลี้ยงให้ ไม่ให้ไปกระทำหรือรบกวนให้ลูกหลานเกิดการเจ็บป่วย ขณะเดียวกันก็ขอให้ช่วยคุ้มครองรักษาให้อยู่เย็นเป็นสุขปัจจุบันการเดินทางและการสื่อสารสะดวกขึ้นทำให้มีผู้ที่มาร่วมพิธีมากขึ้น ในระหว่างปีหากมีการทำผิดผีบ้านผีเรือนผู้ที่อยู่ไกล ก็จะใช้วิธีโทรศัพท์มาแจ้งเรื่องไว้กับแม่เจ้าเรือนเพื่อให้ทำพิธีคอยไว้ก่อนต่อจากนั้นเมื่อถึงวันนัดหมายก็จะโอนเงินค่าซื้อเครื่องเช่นไหว้มาให้การ โอนเงินค่าใช้จ่ายมาให้ทั้งในพิธีเลี้ยงปีผีเทวดา การแปลงเรือนการผัดผีและ การแก้บน นั้นแม่เจ้าเรือนจะไม่เรียกร้องหรือกะเกณฑ์ว่าเป็นจำนวนเท่าไร เป็นเพียงการแจกแจงว่าต้องใช้เงินซื้อเครื่องประกอบพิธีอะไรบ้าง บางรายก็รู้สึกเห็นใจแม่เจ้าเรือนก็โอนเงินเพื่อให้เป็นค่าเหนื่อยเพิ่มมาด้วย การให้เงินในการจัดหาเครื่องเช่นไหว้และอุปกรณ์ในแต่ละพิธีนั้นแตกต่างกันส่วนใหญ่สมาชิกในวงเดียวกันจะรับรู้รับทราบจากการถามญาติ ๆ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ไม่แน่นอนและไม่เป็นทางการว่า ต้องใช้เงินเท่าไร หากผัดน้อยก็โอนมาน้อยเช่นการแก้บนแก้บนเพราะอุปกรณ์เครื่องคายเป็นเครื่องเช่นไหว้ต่าง ๆ ใช้น้อย หากผัดมาก เช่น มีการซื้อที่

นอนแปลงเรือนจะ โอนมาให้มากขึ้น เช่น 500-1,000 บาท (สมัยก่อนไม่เกิน 100 บาท เพราะของที่ใช้ราคาถูกระบบเศรษฐกิจจึงมีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง) เนื่องจากแม่เจ้าเรือนต้องซื้ออุปกรณ์และเครื่องเช่น ไข้วหลายชนิดและเพิ่มจำนวนอีกหนึ่งเท่า (หนึ่งคู่) ซึ่งเป็นการเสียเงินใหม่หรือเสียค่าปรับ สำหรับเงินที่เหลือจากการซื้ออุปกรณ์ เครื่องเช่น ไข้ว เจ้าของจะมอบให้แม่เจ้าเรือนเพื่อเป็นการตอบแทนสินน้ำใจที่ช่วยดำเนินการให้ ส่วนพิธีที่เกี่ยวกับการแก้บะ เด็กขึ้นผีและซื้อที่ซื้อเล่าเท่านั้นถือว่าเป็นพิธีเล็ก แม่เจ้าเรือนสามารถดำเนินการบอกกล่าวเองได้ หากเป็นการแปลงเรือน ผิดผี ถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการยกของขึ้นหิ้งจะต้องเป็นเจ้าต้นเท่านั้นหากเจ้าต้นไม่สามารถมาประกอบพิธีกรรมให้ได้ ผู้เป็นแม่เจ้าเรือนจะบอกกล่าวขอขมาเพื่อประกอบพิธีแทนเจ้าต้น ในกรณีดังกล่าวแม่เจ้าเรือนจะเตรียมเพียงของจำเป็นบางส่วนที่เป็นหน้าที่ของคุณเท่านั้น ส่วนผู้ที่ผัดหรือญาติจะต้องจัดหาเครื่องเช่น ไข้วมาร่วมพิธีด้วยตนเอง เช่น มะพร้าว เหล้า ผ้าขาว พาสมา ขนนมต้ม โดยเฉพาะขนนมต้มนั้น แม่เจ้าเรือนสามารถทำด้วยตัวเองแทนผู้มาประกอบพิธีได้ในกรณีที่ไม่ได้ทำหน้าที่แทนเจ้าต้น หากทำหน้าที่แทนเจ้าต้นแล้วก็จะไม่สามารถมาจัดเตรียมแทนผู้มาทำพิธีได้ต้องใช้วิธีจ้างหรือให้ผู้อื่นทำแทน เงื่อนไขดังกล่าวแม่เจ้าเรือนท่านหนึ่งกล่าวว่าเจ้าต้นคือตำแหน่งสูงสุดในพิธีเกี่ยวกับผีเทวดา ดังนั้นจะทำในสิ่งที่เป็นอย่างต่ำกว่าบทบาทของตัวเอง เช่น ทำขนมต้ม จัดกรวยดอกไม้หรือสิ่งอื่นที่เป็นหน้าที่ของแม่เจ้าเรือนไม่ได้ ในการประกอบพิธีแต่ละครั้งจะต้องมีแม่เจ้าเรือนหรือผู้ช่วยนั่งใกล้ ๆ เพื่อคอยหยิบของที่แม่เจ้าเรือนจัดเตรียมไว้ส่งให้เจ้าต้นอีกครั้งหนึ่งเสมอ ปฏิบัติต่อ ๆ ตามกันมาเช่นนี้ (หมุย โปธิ์ด้วย, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2554)

3. สถานภาพและบทบาทหน้าที่หลัก ๆ ของแม่เจ้าเรือน

สถานภาพคือฐานะหรือเกียรติภูมิในสังคม (Social standing or prestige) ของบุคคลในกลุ่มคนเป็นสถานะที่เกี่ยวกับความนิยม (Esteem) ที่สาธารณชนมีต่อคนนั้น ๆ สถานภาพของกลุ่มคนผู้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเทวดาของลาวครั้งตำบลห้วยด้วน เป็นสถานภาพที่ได้มาด้วยวิธีการหลายวิธีบ้างก็คิดตัวมาแต่กำเนิด บ้างก็จากการคัดเลือกหรือการจับของร่างทรง สถานภาพที่ได้มานั้นจะได้รับการยอมรับหมายหมายหน้าที่ต่อ ๆ กันมาจากการดาหรือเชื้อสายทางผู้หญิงในสายตระกูลว่าบุตรสาวคนใดมีคุณสมบัติที่จะปฏิบัติหน้าที่ต่อจากแม่เจ้าเรือนได้หรือกรณีมาจากการจับหรือการเลือกก็จะต้องมาจากคนในสายตระกูลที่ถือผีเดียวกัน

บทบาท (Role) คือ หน้าที่ (Function) หรือพฤติกรรมอันพึงคาดหมาย (expected behavior) ของบุคคลแต่ละคนในกลุ่มหรือในสังคมหนึ่ง ๆ หน้าที่หรือพฤติกรรมดังกล่าวโดยปกติเป็นสิ่งที่กลุ่มหรือสังคมหรือวัฒนธรรมของกลุ่มนั้น ๆ กำหนดขึ้น ฉะนั้นบทบาทจึงเป็นแบบแห่งความประพฤติของบุคคลในสถานะหนึ่งที่พึงมีต่อบุคคลอื่นในสถานะหนึ่งในสังคมเดียวกัน เพราะ

แบบแห่งความประพฤติของบุคคลในสถานะหนึ่งซึ่งมีต่อบุคคลอื่น ๆ ในสถานะอีกอย่างหนึ่ง เพราะแบบแห่งปฏิสัมพันธ์แตกต่างกัน (อุทัย หิรัญโต, 2526, หน้า 197-198) สถานภาพ คือ สถานะเกียรติภูมิในสังคม (Social standing or prestige) ของบุคคลในกลุ่มคน สถานภาพเป็นสภาวะอันเกี่ยวกับความนิยมยกย่อง (Esteem) ที่สาธารณชนมีต่อบุคคลนั้น ๆ เนื่องจากบุคคลนั้นเข้ามา มีบทบาทในส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม สถานภาพผู้ประกอบพิธีเกี่ยวกับผีเทวดาของชาวดำบลห้วยควัน เป็นสถานภาพที่ไม่ได้ติดตัวมาแต่กำเนิดการดำรงตำแหน่งได้รับสืบทอดมอบหมายอาจ ด้วยวิธีการจับผู้หญิงในสายตระกูลหรือจากมารดาที่เคยมีสถานภาพ เคยเป็นแม่เจ้าเรือนมาก่อนมา ปฏิบัติหน้าที่ต่อ ผู้ประกอบพิธีเกี่ยวกับผีเทวดาจึงต้องได้รับการฝึกฝน เรียนรู้ จดจำเครื่องใช้อุปกรณ์ ตลอดจนคำกล่าวต่าง ๆ จากรุ่นก่อน ๆ อย่างแม่นยำและถือว่าเป็นบุคคลคนเดียวที่เรียนรู้ใน ขนบธรรมเนียมปฏิบัติ ถือเป็นแบบอย่างปฏิบัติสืบทอดจากบรรพบุรุษของตามแต่ละตระกูลตาม โบราณและอบรมสั่งสอนบอกกล่าวแนะนำกฎเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติให้ลูกหลานต่อไป

กล่าวโดยสรุปแม่เจ้าเรือนจะต้องเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติดี เป็นแบบอย่างที่ดี มีข้อปฏิบัติ ข้อห้าม ไว้เตือนสติของตนบท มีฐานะเป็นผู้นำทางสังคม บทบาทที่สำคัญของแม่เจ้าเรือนใน การประกอบพิธีเกี่ยวกับผีเทวดาที่ควรประพฤตินั้นเป็นแบบอย่างของผู้นำในสายตระกูล มีดังนี้

บทบาทแม่เจ้าเรือน

1. เป็นผู้เชื่อมโยงระหว่างวิญญาณผีเทวดา ต้องประพฤติปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่าง รักษาจารีตดั้งเดิม อันเป็นมูลเหตุให้คนในตระกูลเกิดการยอมรับนับถือ เชื่อฟัง ปฏิบัติหน้าที่ในการ ประกอบพิธีกรรมอย่างถูกต้องแม่นยำ
2. เป็นผู้สืบทอดมรดกการนับถือผีของสายตระกูลโดยการรับช่วงต่อจากมารดาหรือญาติ ผู้อาวุโสที่เป็นผู้หญิง ดูแลและรักษาหิ้งผีเทวดาแม่เจ้าเรือน ให้เหตุผลตามที่แม่นางเล่าให้ฟังว่า เพราะผู้หญิงมีความละเอียดอ่อนและเป็นแม่บ้านแม่เรือน เป็นผู้ที่อยู่กับบ้านเหมาะที่จะรักษาหน้าที่ ได้ดีกว่าผู้ชายซึ่งต้องไปทำงานนอกบ้าน ผู้หญิงจึงเป็นผู้สืบทอดการนับถือผีเทวดาและเป็นผู้นำ พิธีกรรมมาแต่โบราณ (สะท้อน รักจ้อย, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2553)
3. เป็นหัวหน้าในการจัดเตรียมอุปกรณ์ เครื่องเช่น ไข่ในพิธีเกี่ยวกับผีเทวดาได้แก่ ข้าวต้มลาวา ขัน5 ขัน8 เหล้า หมาก พลุ และเครื่องใช้เครื่องสักการะในพิธีกรรมอื่น ๆ ร่วมกับผู้ช่วย ในพิธีเลี้ยงผีแม่เจ้าเรือนจะนัดหมายสมาชิกมาช่วยจัดเตรียมข้าวของ ห่อข้าวต้มและอุปกรณ์อื่น ๆ ก่อนวันงาน 1 วัน
4. เป็นผู้รับขาย รับมอบตำแหน่งยกเครื่องคายและเครื่องเช่น ไข่ขึ้นตั้งบนหิ้งผีเทวดา บอกกล่าวคำเชิญและบอกเล่าเก้าสิบถึงการมีพิธีกรรมครั้งนั้น ๆ ให้ผีเทวดาได้รับรู้รับทราบ

5. เป็นผู้กำหนดวันเลี้ยงปี และกระจายข่าวให้สมาชิกในตระกูลเดียวกันได้รับทราบ ส่วนใหญ่นิยมจัดเลี้ยงในวันพฤหัสบดีที่ตรงกับวันพุธ ทั้งนี้วันที่กำหนดแล้วดังกล่าวหากเมื่อถึงวันมีสมาชิกเสียชีวิตจะต้องเลื่อนออกไปหรือกำหนดใหม่ แต่ทั้งนี้จะต้องไม่เลยจัดก่อนพิธีเลี้ยงผีเจ้านาย และจะต้องไม่เลยเทศกาลเข้าพรรษา

6. เป็นผู้จัดเตรียมเครื่องขันท์ 5 และยกขันหึ่ง (กรณีเจ้าต้นไม่มา) จุดเทียนเช่นไหว้ทุกวัน พระ 8 คำ และ 15 คำ สิ้นเดือนเพื่อทำการเคารพหึ่งและขอให้ผีเทวดาช่วยคุ้มครองสมาชิกให้อยู่เย็นเป็นสุขครบทุกคน

7. ทำพิธีคอบหึ่ง (จุดเทียน ยกขันท์ 5) ช่วงเทศกาลเข้าพรรษายกกล่าวให้รับรู้รับทราบว่าเป็นช่วงเข้าพรรษาแล้ว ช่วงนี้จะไม่มีการประกอบพิธีกรรมใด ๆ หากมีสมาชิกมาแจ้งให้ประกอบพิธีกรรมแม่เจ้าเรือนก็จะคอบ(บอกกล่าว)ว่าเป็นใคร ลูกหลานบ้านไหน ทำผิดอะไร และได้มาบอกกล่าวไว้ก่อนเมื่อเลยช่วงเทศกาลเข้าพรรษาแล้วถึงจะประกอบพิธีกรรมให้

8. ยกขัน 5 บอกกล่าวให้ผีเทวดารับทราบว่าเป็นช่วงเทศกาลสงกรานต์ เชิญผีเทวดาลงมาพบปะลูกหลาน เล่นสงกรานต์กับลูกหลาน พร้อมทั้งบอกกล่าวให้ผีเทวดาย่าถือโทษหากลูกหลานหนุ่มสาวมีการถูกเนื้อต้องตัวทั้งตั้งใจและไม่ตั้งใจก็อย่าได้เอาความ ผิดผิดไป เมื่อสิ้นสุดเทศกาลสงกรานต์จึงยกขัน 5 บอกกล่าวว่สิ้นสุดเทศกาลสงกรานต์แล้วเชิญผีเทวดาขึ้นหึ่งขึ้นหอ อยู่ดูแลปกป้องรักษาลูกหลานต่อไป

9. เป็นผู้นำในการประกอบพิธีเลี้ยงปี จัดเตรียมสถานที่ อุปกรณ์ให้ครบทุกอย่าง (กรณีจัดเครื่องเช่นไหว้ไม่ครบ เชื่อว่าจะทำให้ทุกข์กายทุกข์ใจเจ็บไข้ไม่สบาย ดังนั้นแม่เจ้าเรือนจะต้องมีความรอบคอบ ตรวจนับ เครื่องเช่นไหว้ เครื่องสักการะ ไข้อย่างครบถ้วน เพื่อเตรียมไว้ให้เจ้าต้น ยกขันถวาย เช่น พวงมาลัย ธงสามเหลี่ยม ดอกไม้ ผ้าแพรวา หมากแพรวา เป็นต้นและต้องจัดภายในเดือน 7 ของทุกปี

4. ข้อห้ามแม่เจ้าเรือน

จากฐานะที่แตกต่างจากชาวบ้านทั่วไปจึงมีข้อห้าม ข้อปฏิบัติในการประกอบพิธีและการดำรงชีพ ข้อห้ามของแม่เจ้าเรือนมีดังนี้

4.1 ห้ามเรียกร้อยทรัพย์สิน เงินทองใด ๆ จากผู้ที่มาประกอบพิธี กรณีมีการประกอบพิธีกรรมหากผู้มาทำพิธีวางหรือมอบเงิน (ดอกไม้) สำหรับเป็นค่าข้าวของไม่ครบ เช่น ต้องวางดอกไม้ 2 ดอก (สองร้อย) หากวาง 1 ดอก (1 ร้อย) ก็ห้ามพักท้วง หรือต่อว่าใด ๆ

4.2 ห้ามหยิบ จับ แตะต้องหรือจัดเตรียมข้าวของทุกอย่างในพิธีแปลงเรือนหรือเสียผี จะต้องให้ผู้อื่นเป็นคนจัดเตรียม แล้วให้แม่เจ้าเรือนเป็นผู้ยกขันหึ่ง (กรณีเจ้าต้นไม่มาประกอบพิธี)

4.3 ห้ามประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาหากมีเรื่องผิดกฎเกิดขึ้น แม่เจ้าเรือนจะต้องจุดเทียนเพื่อ"คอบ" ไว้ก่อนว่าใคร ทำผิดอะไรจะมาขอสมมาในวันไหน และจะต้องบอกด้วยว่าหลังเข้าพรรษาจะทำพิธีให้

4.4 ห้ามประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ขณะมีคนตายในบ้าน(ผีตายคาบ้าน)

ดังที่กล่าวมาปรากฏว่าเมื่อแม่เจ้าเรือนปฏิบัติหน้าที่จริงนั้น พบว่าแม่เจ้าเรือนทุกวงไม่สามารถปฏิบัติได้ทุกข้อ โดยเฉพาะเรื่องของการห้ามหยิบ จับ เงินทอง สิ่งของอื่น ๆ หรือเรียกเรื่องจากผู้มาประกอบ พิธี ผู้ศึกษาสังเกตเห็นว่า เมื่อเสร็จสิ้นพิธี มีผู้มาประกอบพิธีได้นำเงินประมาณ 100 บาทบ้าง 200 บาท บ้างสอดใส่ไว้บริเวณคาดเสื้อผ้าหรือพาสมา ไม่มีการบอกกล่าวว่ามีให้ เป็นวาจาเพียงกล่าวขึ้นลอย ๆ ในลักษณะว่าขอขอบใจ ที่ประกอบพิธีกรรมให้ในวันนี้ ทั้งแม่เจ้าเรือนและผู้มาประกอบพิธีรู้และเข้าใจในความหมายเดียวกัน การปฏิบัติที่ผิดหรือแตกต่างจากข้อห้ามนั้นชี้ให้เห็นว่าแนวทางปฏิบัติตัวของแม่เจ้าเรือนเมื่อประกอบพิธีกรรมเสร็จแล้วและมีการมอบเงินไว้ตามภาษาชนต่าง ๆ นั้นก็จะไม่มีการปฏิเสธและไม่ตอบรับใด ๆ

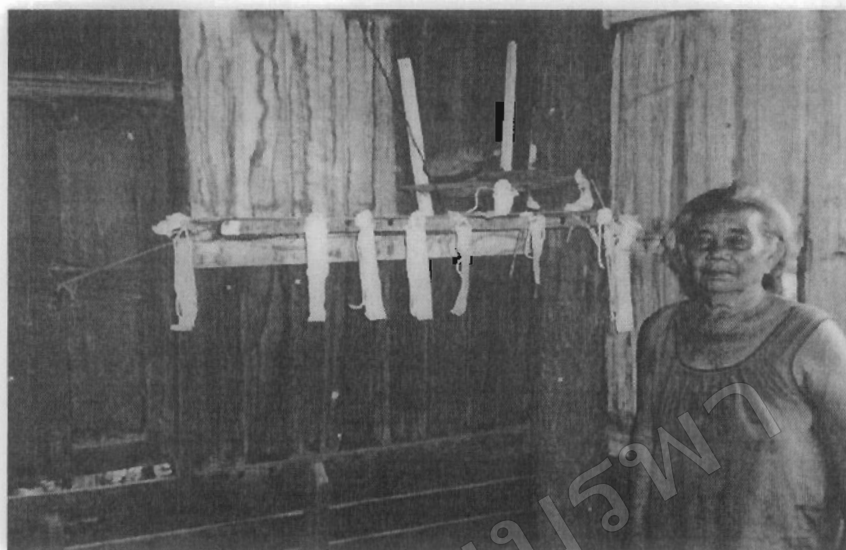
ภาพที่ 132 นางนวล ปิ่นท้วม แม่เจ้าเรือน

ภาพที่ 133 นางเล็ก อิศระกุล แม่เจ้าเรือน

ภาพที่ 134 นางคำ จงสอน แม่เจ้าเรือน

ภาพที่ 135 นางมี อินแสน แม่เจ้าเรือน

ภาพที่ 136 นางสะท้อน รักจ้อย แม่เจ้าเรือน

ภาพที่ 137 นางเหรียญ บัวสีทอง แม่เจ้าเรือน

5. เจ้าตันหรือคนตัน

ฝ่ายผีเทวดานั้นจะเป็นผู้ชายอาวุโสในสายตระกูลถือว่าเป็นตำแหน่งสูงสุดในด้านการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเทวดาเป็นผู้บอกกล่าว เช่น หากมีลูกหลานในตระกูลจะแต่งงาน เจ้าตันหรือคนตันจะบอกกล่าวกับผีเทวดาว่า “ลูกหลานชื่ออะไร จะแต่งงานกับใคร ลูกของใคร ที่ไหน เขามาบอกกล่าว มาเลี้ยง มาซื้อที่ซื้อบ่อนแล้วอย่างได้ทักท้วง ให้รับรู้รับทราบ ให้คุ้มครองให้เขาอยู่ดีมีสุข การบอกกล่าวของเจ้าตันเป็นการพูดในทำนองที่ว่าลูกหลานในดวงจะครอง (แต่งงาน) กับใคร คนที่จะแต่งงานนั้นเป็นลูกของใคร บ้านอยู่ที่ไหน วันนี้พ่อแม่ได้นำเครื่องเซ่นไหว้มาบอกกล่าว ขอขมา ให้แล้ว อย่าได้ทักท้วง ขัดขวาง พร้อมทั้งขอให้ช่วยคุ้มครองทั้งสองให้อยู่ดีมีความสุข

ขณะเดียวกันบทบาทหน้าที่ของเจ้าตันก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ช่วยให้การประกอบพิธีแต่ละครั้งสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งบทบาทหน้าที่ส่วนใหญ่เป็นของแม่เจ้าเรือน การได้มาซึ่งตำแหน่งนั้นใช้รูปแบบเดียวกับแม่เจ้าเรือนคือจากการแต่งตั้งและการจับ เจ้าตันมีหน้าที่ในการหวัดเหี้ย บอกกล่าวและยกขันธ์ขึ้นตั้งบนหิ้ง สิ่งที่ปฏิบัติประจำคือวันพระ 8 ค่ำ 15 ค่ำต้อง ต้องเซ่นไหว้หิ้งด้วยการจุดเทียน และยก ขัน 5 ขันหิ้งบอกกล่าวให้คุ้มครองปกป้องรักษาลูกหลานในดวง ให้ทั่วถึงในวันเลี้ยงปีและพิธีแปลงเรือนเจ้าตันต้องมาประกอบพิธีด้วยตนเอง ถือว่าเป็นพิธีใหญ่ กรณีเจ้าตันไม่สามารถไปประกอบพิธีได้ ยกขัน 5 ขันหิ้งในวันพระหรือมาประกอบพิธีแปลงเรือนได้ด้วยสาเหตุจากการไม่สบายหรืออายุมากนั้น แม่เจ้าเรือนสามารถปฏิบัติแทนได้โดยแม่เจ้าเรือนต้อง

บอกกล่าวถึงสาเหตุที่เจ้าตันมาไม่ได้ในทำนองว่า เจ้าตันนั้นไม่ได้ทะเลาะไม่ได้ลบหลู่คูหมิ่นหรือไม่เคารพนับถือ ยังระลึกถึงเสมอ ไม่เคยลืม แต่ถูกเผือกกันเหียนอายุมากหรือไม่สบายเจ็บไข้ได้ป่วยจึงไม่สามารถมาเลี้ยงหรือมายกของขึ้นหิ้งขึ้นห่อได้ ถูกเผือกกันเหียนจึงขอบอกกล่าว ยกเครื่องเช่นไห้วขึ้นหิ้งแทนเจ้าตัน อย่าได้ถือสาพาพักทักทายหรือลงโทษให้เจ็บไข้ได้ป่วยเลยพร้อมทั้งขอมาลาโทษด้วย

ภาพที่ 138 นายมา สนเกา เจ้าตัน

ภาพที่ 139 นายบุตร พุ่มพยอม เจ้าตัน

5.1 บทบาทหน้าที่เจ้าต้นหรือคนต้น

5.1.1 ยกเครื่องเช่นไหว้ขึ้นตั้งบนหิ้งในวันประกอบพิธีเลี้ยงปีและแปลงเรือนเสียดี

5.1.2 สระหิ้งสระหอ ทำความสะอาด จัดเครื่องคบบ้างบนหิ้งเทวดาในวันเลี้ยงปี

5.1.3 ยกขันธ 5 ขึ้นหิ้งทุกวันพระ 15 ค่ำ สิ้นเดือน

ผู้วิจัยได้เข้าร่วมพิธีเลี้ยงปีผีเทวดาทุกดวงในตำบลห้วยด้วนพบว่าส่วนใหญ่เจ้าต้นจะมาประกอบพิธีด้วยตัวเองเพราะเชื่อว่าตนเองได้รับเลือกและรับรองมาจากผีแล้วและผีก็ให้ความคุ้มครองปกป้องรักษาตนอยู่ อย่างไรก็ตามในบางดวงที่จะต้องมีการจับเจ้าต้นคนใหม่ขึ้นมาแทนคนเก่า นั้นพบว่าชายสูงอายุหลายไม่ยอมเข้าร่วมในพิธีเพราะเกรงกลัวว่าจะถูกเลือกซึ่งก็ตรงกันข้ามกับอีกหลายคนที่ยินดีมาร่วมและต้องการให้มีการจับหรือเลือกตนเอง

5.2 ข้อห้ามเจ้าต้นหรือคนต้น

ข้อห้ามของเจ้าต้นจากการพูดคุยและร่วมพิธีพบว่ามีน้อยมากเนื่องจากเจ้าต้นจะมาร่วมประกอบพิธีกรรมเฉพาะงานที่เรียกว่าใหญ่เท่านั้น กล่าวคืองานที่จะต้องยกเครื่องเช่นไหว้ที่มีขนมต้มลาว เช่น พิธีแปลงเรือน เสียดี เท่านั้น ข้อห้ามที่ปรากฏมีดังนี้

5.2.1 ห้ามจัดเตรียมอุปกรณ์ในพิธีใหญ่ เช่น ทำข้าวต้มลาว จัดหาเหล้าหรือทำบายศรีปากชาม เป็นต้น

5.2.2 ห้ามเรียกร้อยค่าตอบแทนใด ๆ

5.2.3 ผู้ช่วยเจ้าต้นและผู้ช่วยแม่เจ้าเรือน

มีหน้าที่ในการช่วยแม่เจ้าเรือนในการจัดเตรียมสิ่งของต่าง ๆ และส่งของ ให้กับเจ้าต้นและแม่เจ้าเรือนในวันประกอบพิธีกรรม เช่น แกะข้าวต้ม จัดทำขันธ 5 ตามคำอนุญาตจากแม่เจ้าเรือน ส่วนผู้ช่วยเจ้าต้น ในวันเลี้ยงปีผีเทวดามีหน้าที่ในการทำบายศรีปากชาม ทำฝ้าย หรืออย่างอื่นตามคำอนุญาตของเจ้าต้น การได้มาซึ่งตำแหน่งผู้ช่วยทั้งสองฝ่ายนั้น ได้มาด้วยวิธีเดียวกัน ผู้ช่วยแม่เจ้าเรือนจะเป็นผู้หญิงเท่านั้น ส่วนผู้ช่วยเจ้าต้นจะต้องเป็นผู้ชายและอยู่ในพวงเดียวกันเท่านั้น

6. สมาชิกหรือลูกเผ่ากันเทียน

ผู้ที่นับถือผีเทวดาจะไม่เคร่งครัดเรื่องการเข้าพิธีเลี้ยงผีมากนักสมาชิกไม่ต้องเข้าร่วมพิธีเลี้ยงปีผีเทวดาก็ได้แต่จะต้องรับผิดชอบในเรื่องเงินที่ช่วยบริจาคซื้อเครื่องเช่นไหว้ อุปกรณ์ในพิธีต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องแสดงความกตัญญูความนับถือเสมือนว่ายังคงเป็นสมาชิกอยู่เนื่องจากส่งเงินมาเลี้ยงทุกปี และถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องร่วมบริจาคเงินในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของตระกูลที่ย่อมได้รับความคุ้มครองจากผีเทวดาเช่นกัน

6.1 บทบาทหน้าที่หลัก ๆ ของสมาชิกหรือลูกฝักกันเทียน

6.1.1 จัดเตรียมเครื่องเช่นไข้ว เช่น ผ้าขาว พาสมา หล้า เทียน หมากพลูหรือมอบเงินให้กับแม่เจ้าเรือนเป็นคนจัดหา เครื่องเช่นไข้วให้ พิธีกรรมเกี่ยวกับผีเทวดาไม่ยุ่งยาก และไม่ปรากฏเครื่องเช่นไข้วประเภทของของควา แม่เจ้าเรือนกล่าวว่า “ผีเทวดาเขาก็ง่าย ๆ ไม่ยุ่งยาก”

6.1.2 นำเครื่องเช่นไข้ว หรือเครื่องคายมารวมกันซึ่งแม่เจ้าเรือนและผู้ช่วยจะเป็นคนจัด

6.1.3 ร่วมพิธีเลี้ยง

6.1.4 เจ้าต้นมอบ เครื่องคาย ที่เปลี่ยนลงจากหิ้งให้กับลูกหลานที่มาร่วมพิธีเชื่อว่า จะช่วยคุ้มครอง

6.1.5 เมื่อเสร็จสิ้นพิธี ร่วมรับประทานอาหารพบปะ พูดคุย

6.2 ลักษณะการแต่งกายของเจ้าต้นและแม่เจ้าเรือน

โดยทั่วไปการแต่งกายของแม่เจ้าเรือนไม่มีข้อกำหนดตายตัว จากการศึกษาพบว่าแม่เจ้าเรือนนุ่งผ้าซิ่นหรือผ้าถุงใช้ผ้าขาวม้าหรือผ้าสไบพาดเฉียงในการประกอบพิธีทุกคนชาวลาวครั้งเรียกผ้าพาดเฉียงว่า “เบี่ยงโค้ง” ส่วนเจ้าต้นสวมสวมกางเกงและสวมเสื้อปกติใช้ผ้าขาวม้าพาดทับบนบ่าทุกคน

เวลาและสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเทวดาทุกอย่าง ไม่ว่าจะเกิดจากการประพาศผิคนอกรีด นอกรอย การนะ การบนหรือการเจ็บไข้วได้ป่วยที่เกิดจากการกระทำ “ผิดผี” แล้วผีมาทำให้เกิดการเจ็บป่วยจะต้องมาประกอบพิธีกรรมทำบริเวณหน้าหิ้งผีเทวดาเท่านั้น โดยแม่เจ้าเรือน เจ้าต้นและผู้ช่วยจะเป็นผู้นำหลักในการประกอบพิธี เมื่อคนในควงเดียวกันจะประกอบพิธีก็จะมาแจ้งความประสงค์ไว้กับแม่เจ้าเรือน แม่เจ้าเรือนก็จะสอบถามถึงเหตุที่จะทำพิธี นัดหมายวัน เวลาและการจัดเตรียมอุปกรณ์เครื่องเช่นไข้ว เครื่องคายต่อจากนั้นก็แจ้งไปยังเจ้าต้นและผู้ช่วยอีกครั้งหนึ่ง เมื่อถึงวันนัดหมายเจ้าของพิธีก็จะจัดเตรียมอุปกรณ์ตามที่แม่เจ้าเรือนได้นัดหมายไว้มาที่บ้านแม่เจ้าเรือน

สำหรับวัน เวลา ในการประกอบพิธีกรรม แต่ละพิธีใช้เวลาต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าเป็นพิธีอะไร เช่น แก้มะ แก้มบน เด็กขึ้นผี ก็จะใช้นเวลาน้อยประมาณครึ่งชั่วโมงเสร็จพิธี หากเป็นพิธีแปลงเรือนซ้อที่ซ้อบ่อนที่ภูกรีดถูกรอยจะใช้เวลาไม่เกิน 1 ชั่วโมง พิธีที่ต้องใช้เวลามากในการประกอบพิธีประมาณ 2-3 ชั่วโมงขึ้นไปก็คือพิธีแปลงเรือนซ้อที่ซ้อบ่อนที่ผิธรรมเนียมปฏิบัติ โดยเฉพาะความผิดของหนุ่มสาว ซึ่งถือว่าการทำ “ผิดผี” อย่างร้ายแรง การจัดเครื่องเช่นไข้ว เครื่องคาย

มีสิ่งของหลายชนิด และจะต้องจัดขึ้นมา 2 คู่ป (ชุด) ชุดที่ 1 เป็นการอ้อนวอนยอมรับในความผิดขอขมาให้ผีเทวดายกโทษเพื่อให้หายจากการเจ็บป่วยหรือภัยพิบัติทั้งปวงที่ประสบทั้งปวง ต่อเมื่อได้กระทำผิดต่อผีเทวดาก็จะให้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่กระทำความผิดอีก และจะปฏิบัติตามธรรมเนียมอย่างเคร่งครัด ชุดที่ 2 อ้อนวอน บอกกล่าวด้วยการจัดเครื่องเลี้ยงเช่นสรวงบูชาเพื่อให้พิธีครั้งนี้ถูกต้อง การยกเครื่องเช่น ไหว้ขึ้นหิ้งเพื่อเลี้ยงแต่ละเป็นต้นไป ทั้งนี้ทุกพิธีจะต้องให้แล้วเสร็จภายใน 11.00 นาฬิกา หากไม่ทันตามเวลาดังกล่าว ด้วยการประกอบพิธีในวันนั้นมีการบอกกล่าวขอขมา เลี้ยงเช่นสรวงให้หลายคนจะต้องเดินทางไปทำพิธีในวันถัดไป ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่ทำให้เสียเวลาและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย เพราะบางท่านต้องเดินทางมาจากต่างที่ต่างจังหวัดแม่เจ้าเรือนจึงพยายามประกอบพิธีให้เสร็จภายในเวลาที่กำหนดด้วยการแจ้งให้ผู้มาทำพิธีเร่งรัดในเรื่องเวลา

เครื่องเช่นไหว้และเครื่องกาย หลัก ๆ ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเทวดา

เครื่องเช่นไหว้และเครื่องกาย หลัก ๆ ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเทวดามีดังต่อไปนี้

1. ประเภทเครื่องกาย

1.1 บายศรีปากชาม มีลักษณะแบนราบทำจากใบตองสดเย็บเป็นกลีบซ้อนประมาณ 3 ชั้น นำส่วนโคนกลีบมาซ้อนรวมเย็บติดเป็น 3 มุม ในวันเลี้ยงปีผู้ช่วยเจ้าต้นจะเป็นคนทำบายศรีปากชาม แล้วนำไปตั้งบนโหลหวงยกส่วนปลายใบตองทั้ง 3 มุมขึ้นห่อโหลหวงไว้มัดทับส่วนล่างส่วนกลางและส่วนบนสุดของโหลหวงด้วยฝ้ายขาวมอบให้เจ้าต้นนำไปวางไว้บริเวณชั้นล่างของหิ้งบริเวณเจ้าต้นนั่งหวิดเกล้า บายศรีปากชามใช้เฉพาะในพิธีเลี้ยงปีเท่านั้นเชื่อว่าเป็นงานใหญ่เป็นการจัดให้กับบุคคลชั้นสูง ในพิธีเลี้ยงปีเป็นการจัดให้กับวิญญาณผีเทวดาจะได้มีความพึงพอใจและให้ความคุ้มครองลูกหลานประสบความสำเร็จงาน (คำ จงสอน, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2554)

1.2 ชายหรือกรวย ทำจากใบตองสดเย็บเป็นกรวยขนาดเล็กใช้สำหรับใส่ดอกไม้ และเทียน ลาวครั้งเรียกว่า “ช่วย” จัดใส่พาน จาน หรือขันใหม่ การประกอบพิธีกรรมนอกจากจะใช้ช่วยสำหรับยกขัน 5 แล้ว พบว่า ช่วยต้องใช้ใส่ในขันใหม่ อีก 2 พา มีจำนวนเท่ากับข้าวต้มในแต่ละพา เช่นข้าวต้ม 70 กีบ ช่วยก็ต้องจัด 70 ช่วย ข้าวต้ม 100 กีบ ช่วยก็ต้อง 100 ช่วย จัดรวมในขันใหม่ขันใหม่หนึ่งขันประกอบด้วยเครื่องเช่นไหว้ดังนี้

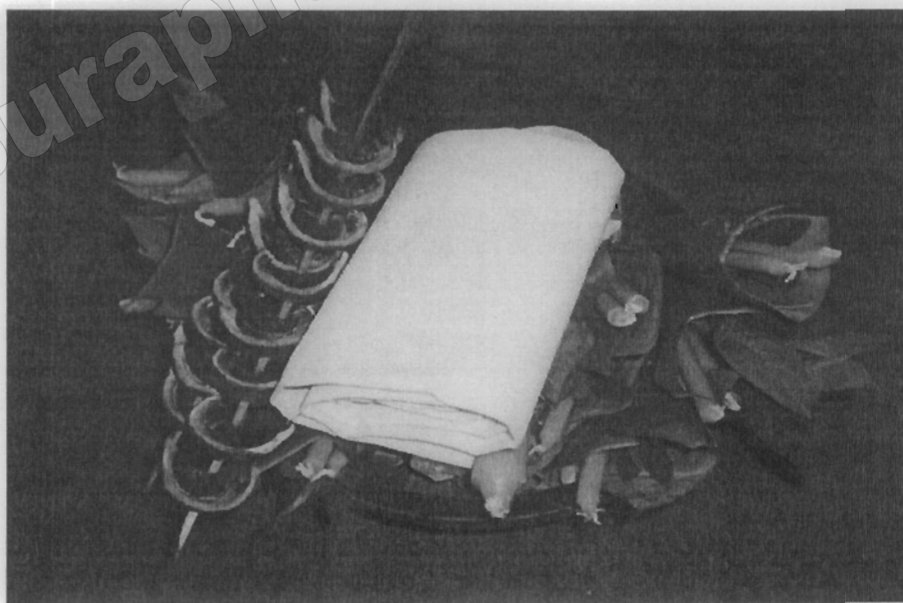
หมากหัวแพรวา 2 หรือ 4 แฉว เทียนใหญ่ 1 เล่ม เทียน เปียงก้อนละเท่ากำมือ 2 ก้อน ขาว 1 ฟืน ผ้าแดง 1 ฟืน เงินดำ 1 อัน กรวย เท่ากับจำนวนข้าวต้ม

การจัดขันใหม่หรือขันแฉลวงจะใช้ผ้าขาวห่อหมากหัวแพรวา เทียนใหญ่ ผ้าแดงเข้าด้วยกันวางในขันใหม่ เทียนเปียง กรวย และเงินดำใส่ลงในขัน

ภาพที่ 140 ชวยหรือกรวย

1.3 ชั้น 5 ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับหิ้งเทวดาเรียกชั้นนี้ว่า “ชั้นส้มมีกส้มมา” คือชั้นสำหรับให้ขอขมาผีเทวดา การทำชั้น 5 ใช้ดอกไม้ (ชอดไม้) 5 ดอกเทียนเล่มเล็ก 5 เล่ม แต่ละชวยประกอบด้วยชอดไม้ 1 ชอด เทียน 1 เล่ม หากใช้ในการแปลงเรือนต้องใส่เป็นคู่ชอดไม้ 2 ชอด เทียน 2 เล่มการใช้ชั้น 5 จะใช้ในกรณีที่มีการขอขมาในเรื่องต่าง ๆ เช่น ขอให้หนุ่มสาวได้อยู่ด้วยกัน กรณีทำผิดผีเพื่อขอโทษและขอมรับผิด

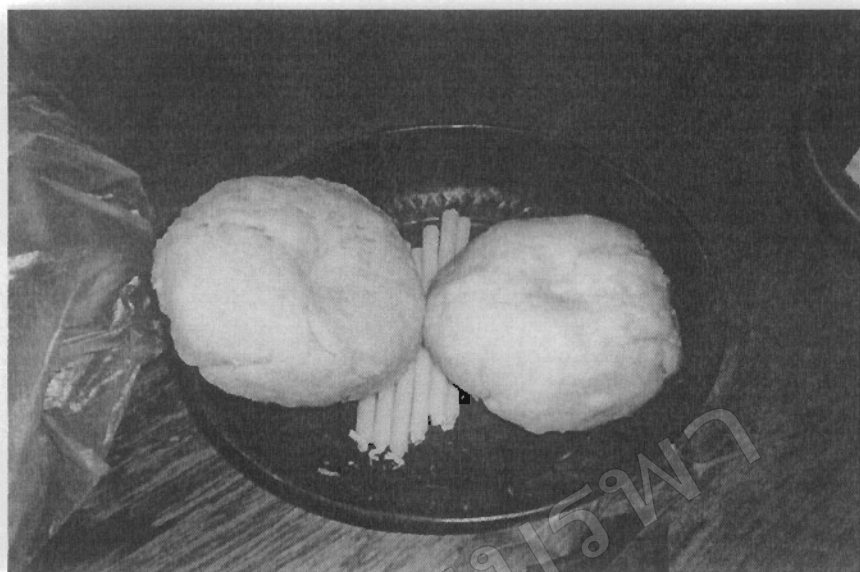
ภาพที่ 141 ชั้นสมมา

1.4 เทียนใหญ่การประกอบพิธีกรรมทางผีเทวดา ใช้ เทียนใหญ่ 1 แท่งสำหรับห่อรวมในขันใหม่ ส่วนเทียนเล่มเล็กหรือเล่มละบาทใช้จุดวางซ้ายขวาบนหิ้งเทวดาหิ้งละ 2-3 เล่ม ก่อนที่จะเริ่มประกอบกรรมพิธีใด ๆ เชื่อว่าการจุดเทียนเป็นเครื่องสำหรับใช้นำทางก่อนประกอบพิธีเสมอ แสดงถึงการสื่อสารระหว่างโลกวิญญาณกับโลกมนุษย์ในวันประกอบพิธีกรรมใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อบอกระยะเวลาในการตั้งเครื่องเช่น ไหว้ให้ผีเทวดาได้เสวยในพิธี เมื่อเทียนหมดเล่มเจ้าค้ำแม่เจ้าเรือนในแต่ละพิธีจึงจะลาเครื่องเช่น ไหว้ลงจากหิ้งได้

ภาพที่ 142 เทียนใหญ่

1.5 เทียนเบ้งหรือขี้ผึ้งเปียง คือเทียนที่เกิดจากการนำขี้ผึ้งแท้มาหลอมรวมแล้วปั้นให้เป็นก้อนกลม ๆ ขนาดเท่ากำปั้นใช้ในการประกอบพิธีเลี้ยงปีและการแปลงเรือน ในพิธีแปลงเรือนใช้จำนวน 2 ก้อน โดยตั้งรวมไว้ในขันใหม่หรือขันบูชา

ภาพที่ 143 เทียนเบียง

1.6 ฝ้ายขาวหรือสายสิญจน์ ใช้สำหรับผูกวนรอบหิ้งและผูกเทียนหรือสิ่งของต่าง ๆ ที่จะต้องจัดให้เข้าพวกเช่น มัดไหเหล้า 4 ไหที่ทำจากกระบอกไม้ไผ่ให้รวมกันหรือใช้วาง ขึง บนหิ้ง นิยมใช้ฝ้ายสีขาวที่มีลักษณะเป็นใจ ไม่นิยมใช้เป็นก้อนกลม ๆ

ภาพที่ 144 ฝ้ายในพิธี

1.7 เครื่องประดับประจำห้อง เครื่องประดับบนหิ้งผีเทวดาจะทำความสะอาด ยกของลงหรือเปลี่ยนใหม่ สามารถทำได้เฉพาะในวันเลี้ยงปีเท่านั้น โดยเจ้าคั้นเป็นผู้จัดขึ้นหิ้งและยกลงเช่น ดอกบัวตูมบัวบาน แสดงถึงการสัมมาคารวะที่บริสุทธิ์ใจของลูกหลาน-อุ้งเงินอุ้งทอง ใต้อเงิน/เหรียญโบราณ เชื่อว่าให้มั่งคั่งสมบูรณ์ ร่ำรวยเงินทอง ดอกไม้เป็นต้น

ภาพที่ 145 พวงมาลัย ธงและฉัตรขาวตกแต่งหิ้งวันเลี้ยงปี

1.8 พวงมาลัย ตกแต่งหิ้งให้สวยงามถือว่าเป็นสิ่งที่แสดงถึงการคารวะนอบน้อม จากการศึกษาพบว่าแต่ละหิ้งนิยมใช้วัสดุที่หาง่าย ๆ ในท้องถิ่นหรือที่บ้าน เช่น ดอกบานไม่รู้โรย ร้อย ดอกกรัก เป็นต้น

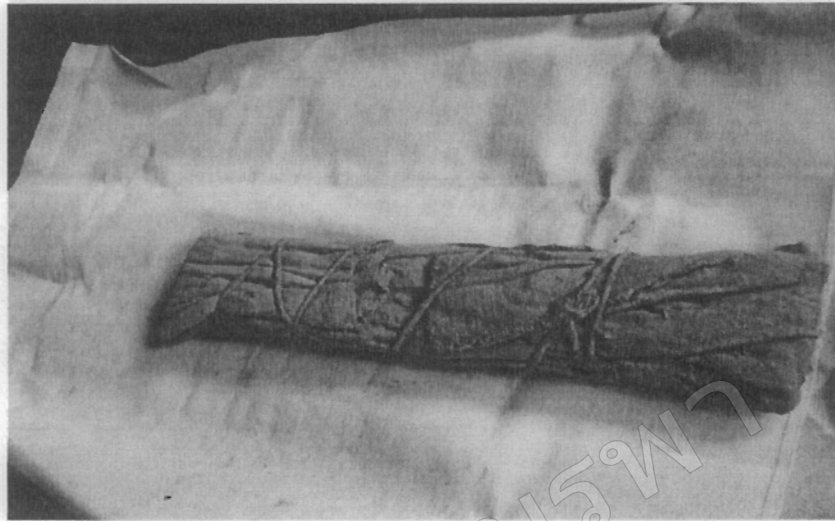
1.9 ธงสามเหลี่ยม (ธงกบิล) สีขาว สีส้ม ทำจากผ้าตัดเป็นลักษณะสามเหลี่ยมใช้ไม้ไผ่เหลากลมขนาดครึ่งนิ้วเย็บผ้าสามเหลี่ยมติดปลายขอบไผ่ ใช้ปักบนหิ้งซ้ายขวาคู่กับกลดขาวบางหิ้งใช้ตกแต่งหิ้งเทวดาจำนวนมาก แม่เจ้าเรือนกล่าวว่ากว่าการเลี้ยงผีเทวดาก็เสมือนกับว่าเป็นการจัดงานใหญ่โตต้องมีการประดับประดาตกแต่งธงผ้ามากเป็นพิเศษเชื่อว่าผีเทวดาชอบที่ลูกหลานจัดงานให้ยิ่งใหญ่โตแล้วจะอวยพรให้ลูกหลานร่ำรวย มีความสุข ไม่มีอุปสรรคในการทำมาหากิน เมื่อเจ้าคั้นเปลี่ยนลงจากหอดูกหลานจะนำไปบูชาที่บ้าน (คำ จงสอน, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2554)

ภาพที่ 146 ชงสามเหลี่ยมและฉัตรขาว

1.10 ฮ่อมขาวหรือฉัตรขาว พบว่า มีประจำอยู่บนห้องโดยใช้วิธีปักชายขาวข้างละ อันบางบ้านใส่กระบอกไม้ไผ่ร่วมกับชงสามเหลี่ยม สืบมาแต่โบราณ ลักษณะของฉัตรขาวใช้ไม้ไผ่ผ่าซีกเหลากลมขนาดกว้างครึ่งนิ้วเป็นด้ามสำหรับปักหรือเสียบด้านบนใช้ไม้ไผ่จักบาง ๆ ทำเป็นขอบโครงกลมวงขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1-2 นิ้ว ใช้ผ้าขาวเย็บติดรอบขอบแม่เจ้าเรือน เรียกว่า “ฮ่อมขาว” (ฉัตรขาวหรือกลดขาวนั้นเป็นสัญลักษณ์ระดับเจ้านายชั้นสูง ระดับเจ้าฟ้า เมื่อจะเดินทางไปไหนแห่งใดก็จะมีคนกางสัปทนขาวกันแดดกันฝนให้ สัญลักษณ์ของสีขาวหมายถึง เครื่องใช้ของเจ้าฟ้าผู้สูงศักดิ์ที่มีความมุ่งมั่นในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งขยายอำนาจทางการเมืองและเสริมนามเมืองและผู้ปกครองโดยใช้คำว่า “ฮ่อมขาว” ต่อท้ายมาแต่ พ.ศ. 1904 ดังปรากฏ คำว่า “กรุงศรีสัตนาคณหุต ล้านช้างฮ่อมขาว” ในพงศาวดารและตำนานพ่อขุนบรม ซึ่งคำว่า “ฮ่อมขาว” ใช้มาแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้มแหล่งหล้าธรณี (สุริยา บรรพลา, 2545, หน้า 140-141) ในที่นี้หมายถึงให้ กางให้สิ่งเคารพที่เรียกว่าเทวดาซึ่งถือว่าเป็นของสูง (สะท้อน รักจ้อย, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2554)

สิ่งของอุปกรณ์ทุกอย่างดังกล่าว แม่เจ้าเรือนและผู้ช่วยเจ้าเรือนเป็นผู้จัดทำเพื่อประดับ บริเวณห้องจากการสังเกตพบว่าเครื่องประดับที่แต่ละห้องนำมาใช้จะเป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นราคา ถูกและทำแบบง่าย ๆ นิยมเลือกใช้ไม้ไผ่มากกว่าไม้ชนิดอื่นเนื่องจากทนและหาง่าย การจัดเปลี่ยน เครื่องประดับลาลงจากห้อง ลาวครั้งดำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียง เรียกว่า “สระหิ้งสระหอ”

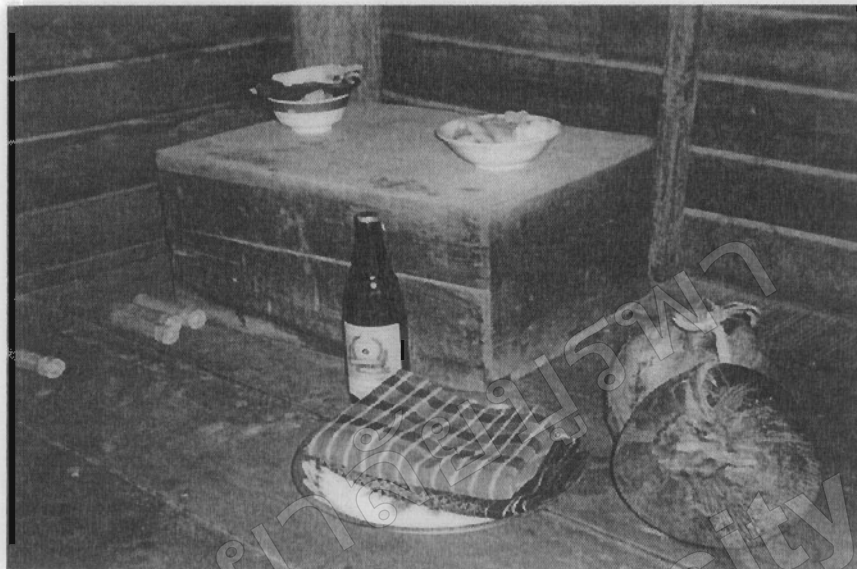

ภาพที่ 147 สิ่งของโบราณที่สืบต่อจากกรุณัฐรุ่นคู้หึ่งเทวดา

ภาพที่ 148 สิ่งของโบราณที่สืบต่อจากกรุณัฐรุ่นคู้หึ่งเทวดา

1.12 พาดำสำหรับขอขมา นิยมจัดใส่ถาดขนาดใหญ่ประกอบด้วย ฟ้านุ่งและผ้าขาวม้า หีบตั้งรวมอยู่ในถาด วางทับด้วยกรวยดอกไม้ใช้สำหรับยกขอขมาต่อผีเทวดา

ภาพที่ 149 พาดมรวมในพิธีแปลงเรือน

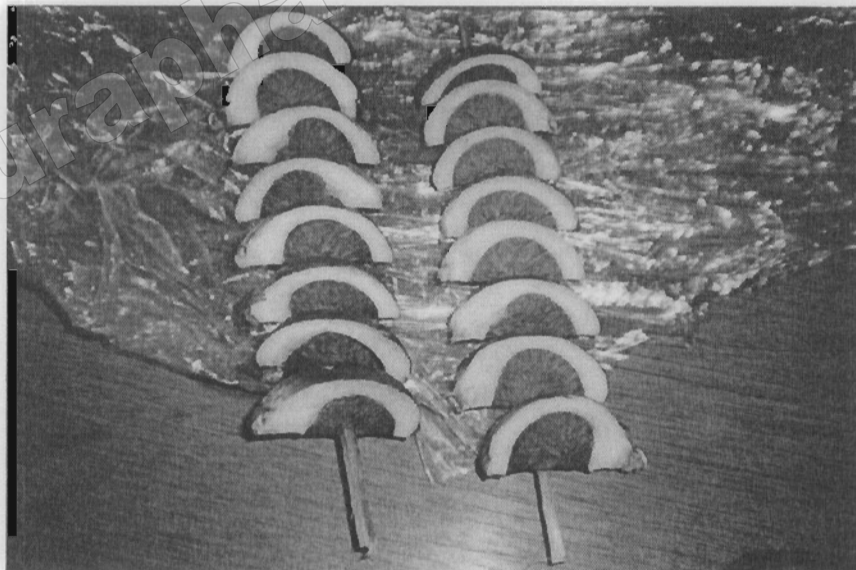
1.13 หมากพลูเป็นการจัดให้วิญญาณผีเทวดาใช้ขบเคี้ยว ในพิธีแปลงเรือนและพิธีเลี้ยงผี สำหรับขึ้นบนหิ้งในวันพระ 8 คำและ 15 คำใช้ใบพลู สำหรับหวัดเกล้าในขั้นตอนกล่าวคำเชิญผีเทวดามารับเครื่องเซ่นไหว้ ในการประกอบพิธีจัดทำเป็นคำสำหรับเคี้ยว นอกจากนี้ยังใช้เป็นเครื่องสำหรับขอขมาในกรณีทำผิด

1.14 ผ้าขาวผ้าแดง ในพิธีแปลงเรือนผู้ทำผิดจะต้องจัดหาผ้าขาวมาด้วยตัวเอง 2 ผืน แต่ละผืนยาว 1 วา หากผู้มาประกอบพิธีไม่ได้จัดหาผ้าขาวหรือผ้าแดงมาก็จะใช้วิธีเปลี่ยนบนหิ้ง (การเปลี่ยนหมายถึง การ ใช้เงินแลกผ้าขาวหรือผ้าแดงที่มีอยู่ประจำหิ้งด้วยการนำเงินจำนวนเท่าไรก็ได้มาตั้งแทนแล้วแลกเอาผ้ามาใช้ในพิธีส่วนใหญ่จะพบในพิธีผัดผีและเสียดผี) ผ้าขาวหรือผ้าแดง ในการประกอบพิธีจะใส่รวมอยู่ในขันใหม่

ภาพที่ 150 ผ้าขาวหรือผ้าแดง

1.15 หมากหัวแพรคือการนำหมากสดผ่า 4 ซีก หรือหมากตากแห้ง นำไปเสียบไม้ไฟให้เป็นแถวๆ ละ 8-9 ชิ้น การเตรียมหมากหอมแพรวาในพิธีอื่น ๆ ใช้ก็แถวก็ได้สำหรับพิธีแปลงเรือนนิยมใช้ 2 คู่ (4 แถว) ใส่รวมอยู่ในขันใหม่ขันละ 2 แถว

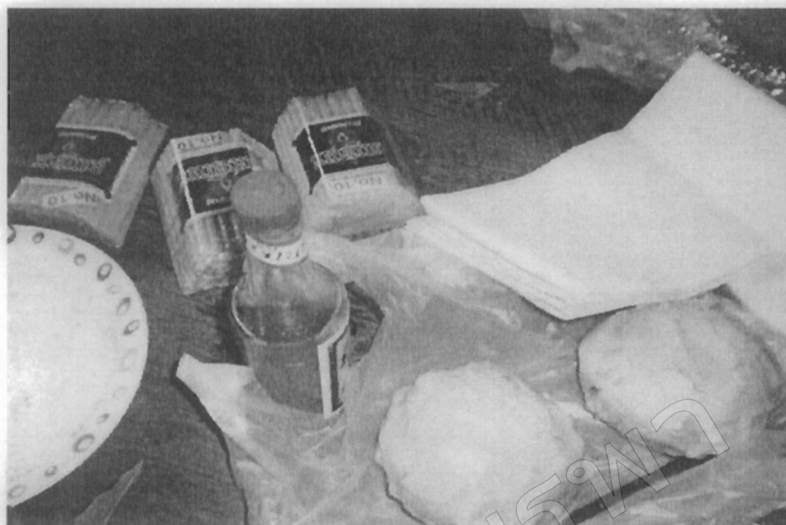
ภาพที่ 151 หมากหัวแพรวา

1.16 เงินฮาง (เงินฮาง เป็น เงินแท่งผลิตในประเทศญวน มีใซ้อย่างกว้างขวางในญวน เขมร ลาวและภาคอีสาน รูปร่างเหมือนรางข้าวหมูหรือรางหญ้าม้า หัวท้ายงอนเหมือนเรือโหลลำ ยาว 6 นิ้ว กว้าง 2 นิ้ว มีขอบเหมือนแฉกเรือ มีท้องเป็นร่องเหมือนท้องเรือแต่ไม่ลึก เงินฮาง 1 แห่ง มีน้ำหนัก 6 ตำลึง 6 สลึง เงินฮางเรียกชื่อต่างกัน เช่น เงินแท่ง เงินแน่น เงินฮางรังไก่ เป็นต้น เนื่องจากเงินฮางเป็นเงินแท่งมูลค่าจึงเป็นไปตามน้ำหนัก) หรือเงินคำ 1 อัน ปัจจุบันเหลืออยู่น้อยมาก ที่ตำบลห้วยด้วนจากการสำรวจพบประมาณ 2-3 ควง เป็นเงินที่ตกทอดมาแต่สมัยโบราณ ในพิธี เลี้ยงผีและแปลงเรือนเงินฮางเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ หากควงบ้านไหนไม่มีก็จะต้องยืมของเพื่อนบ้าน ควงอื่น ๆ มาใช้ได้ ในการประกอบพิธีกรรมจะต้องใส่รวมในขันใหม่ ความสำคัญของเงินดีหรือเงิน ฮางกรณีลูกหลานผู้หญิงพวงเดียวกันบ้าน ไนน์ตั้งท้องด้วยสาเหตุใดก็ตามหากไม่มีคนรับเป็นพ่อเด็ก พ่อแม่จะต้องใช้เงินฮางใส่ขันขึ้นหิ้งในวันมาทำพิธีด้วยมิฉะนั้นจะถือว่าแก้ไม่ขาดหรือไม่ตก ผี เทวดาไม่ยอมรับ (สะท้อน รักจ้อย, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2554)

ภาพที่ 152 เงินฮาง

1.17 แป้ง น้ำอบ น้ำหอม เป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่ใช้ในการประกอบพิธีเลี้ยงผีเทวดา ใช้พรมใส่เครื่องคายขณะประกอบพิธีกรรมเชื่อว่าสิ่งที่มีกลิ่นหอมย่อมเป็นมงคลและดีงาม (สะท้อน รักจ้อย, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2554)

ภาพที่ 153 น้ำออบ

2. ประเภทเครื่องเช่นไห้ว

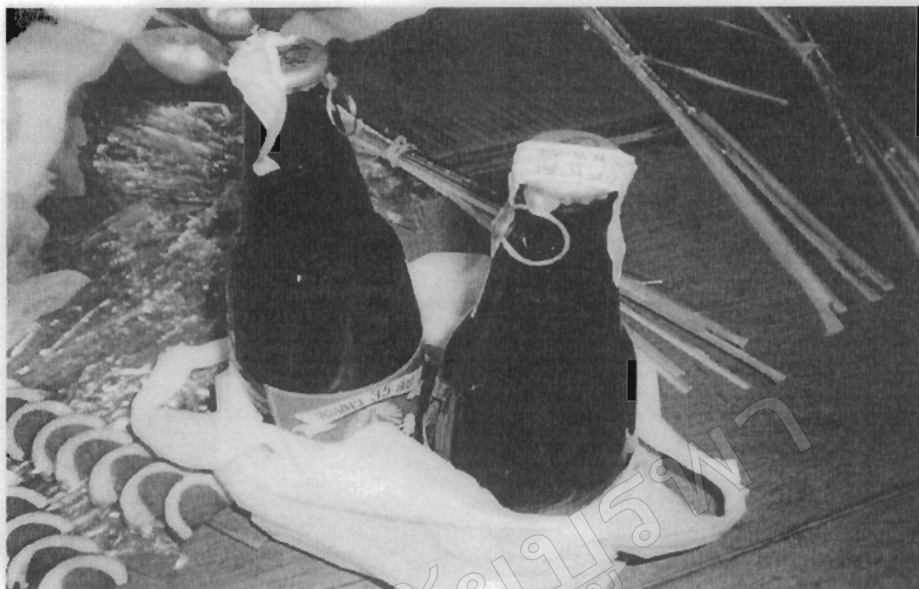
2.1 ข้าวต้มลาว

ข้าวต้มลาว ห่อด้วยใบตองเหมือนกับข้าวต้มมัด มีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เป็นเครื่องเช่นไห้วที่ขาดไม่ได้ในการประกอบพิธีกรรม เชื่อว่าเป็นอาหารของคนลาวในสมัยโบราณ ใช้ในการประกอบพิธีลาวครั้งเรียกว่า “ก๊ีบ” ก็จะนับเป็นก๊ีบว่าใช้ก๊ีบ ไม่ปรากฏคำเรียกว่า “ห่อ” 1 ห่อ มี 2 ก๊ีบ ในการนำขึ้นเช่นไห้ว เมื่อนับจำนวนก๊ีบใส่จานเรียบร้อยแล้ว ใช้ข้าวสุกปากหม้อคลุกน้ำตาลแล้วโรยบนข้าวต้ม ข้าวต้มลาวมีลักษณะและการห่อเหมือนกับข้าวต้มมัดเพียงแต่ไม่ใส่กล้วย มีเฉพาะข้าวเหนียว มักรวบเป็นคู่ เป็นเครื่องเช่นไห้วหลัก ๆ ทางผีเทวดา การใช้ข้าวต้มในการประกอบพิธีกรรมผีเทวดาแต่ละควงนั้นมีจำนวนต่างกัน แล้วแต่การเช่นไห้วของแต่ละควงตามโบราณปฏิบัติสืบต่อกันมาในพิธีแปลงเรือนพบว่ามีการใช้ข้าวสุกปากหม้อคลุกน้ำตาลแล้วโรยบนข้าวต้ม มีการใช้ข้าวต้มมากที่สุดเพราะจะต้องจัด 2 คู่ (ชุด) คือ แปลงเสีย และแปลงเอา (แปลงได้) เช่น ใช้ 260 ก๊ีบ 130 ก๊ีบ 70 ก๊ีบ 50 ก๊ีบ 35 ก๊ีบจัดตั้งให้เป็นคู่ ๆ เรียงกระจายตามรูปจานตรงกลางจานตั้งด้วยเล็ก ๆ สำหรับใส่ข้าวปากหม้อคลุกน้ำตาล ทุกงานเชื่อว่าเป็นการแสดงความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อวิญญาณผีเทวดาของตนเอง

ภาพที่ 154 ข้าวต้มลาว

2.2 เหล้า เป็นเครื่องเซ่นไหว้ที่ขาดไม่ได้ในการประกอบพิธีกรรมทางผีเทวดา การประกอบพิธีกรรมเซ่นไหว้กรณีเป็นเรื่องเบา ไม่ถือว่าผิดหนักใช้เหล้าขาว 1 ขวด หากเป็นการเซ่นไหว้ในเรื่องหนักหรือเป็นความผิดร้ายแรงจะใช้ 2 ขวด เช่นการแปลงเรือน ผิดผี สำหรับใช้หวิดและเซ่นไหว้เช่นเดียวกับผีเจ้านาย ในพิธีเลี้ยงปี ผู้ประกอบพิธีจะเทเหล้าใส่ในไหหลวงและไหเล็ก ประมาณ 4 ไห บริเวณด้านล่างหน้าหิ้งผีเทวดาใช้ใบพลูจุ่มลงไปทีละไหสลับไปบริเวณหน้าหิ้งผีเทวดา สลับวนไปมาประมาณ 3-4 รอบ เพื่อเป็นการเซ่นเชิญให้ผีเทวดาได้รับรู้รับทราบว่าจะมีการประกอบพิธีกรรมบางหิ้งพบว่าในวันเลี้ยงปีใช้เหล้าขาวทั้งขวดแขวนแต่ละชั้นที่หิ้งเทวดาชั้นละ 1-2 ขวดรวมทุกชั้นประมาณ 5-6 ขวด แม้เจ้าเรือนกล่าวว่าปีหนึ่งเลี้ยงหนึ่งครั้งดังนั้นจึงเลี้ยงอย่างเต็มที่ให้เขาพึงพอใจภูทอกหลานจะได้อยู่เย็นเป็นสุข (มี อินแสน, สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2554)

ภาพที่ 155 เหล้าในพิธีผีเทวดา

2.3 มะพร้าวในพิธีเกี่ยวกับผีเทวดาใช้มะพร้าวทั้งลูกที่ยังไม่กะเทาะเปลือกออก ใช้เฉพาะในพิธีแปลงเรือนเท่านั้น กรณีแปลงผัดหรือแปลงเสียบใช้มะพร้าว 1 ลูก หากการแปลงถูกหรือแปลงเอาต้องใช้มะพร้าว 2 ลูก ผู้คิดกันเชื่อว่าเป็นพิธีมงคลหนุ่มสาวจะได้คู่เป็นคู่ มีข้อแม้ว่าผู้มาทำพิธีจะต้องเป็นผู้จัดหามาด้วยตัวเอง ในวันประกอบพิธีกรรมแปลงเรือนจึงต้องใช้มะพร้าวทั้งหมด 3 ลูก ตั้งอยู่ใต้หิ้งผีเทวดา ลูกแรกใช้สำหรับชั้นแปลงผัดหรือแปลงเสียบ อีก 2 ลูก ใช้สำหรับชั้นการแปลงถูกหรือแปลงเอา

ภาพที่ 156 มะพร้าวในพิธี

2.4 ไหหลวง มีลักษณะใหญ่กว่าไหเล็ก จำนวน 2 ไห สำหรับใช้ใส่เหล้าในวันประกอบพิธีเลี้ยงปีเหล้าที่ใช้วันนี้จะต้องใส่ให้เต็มไห จากการสังเกตพบว่าแต่ละควงจึงไม่ใช้ไหขนาดเล็กเพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายเนื่องจากต้องใช้เหล้าจำนวนมากแม่เจ้าเรือนกล่าวว่า “น้อยก็ให้ ใช้ก็ให้ ได้ก็อกัน” (น้อยก็ให้ใหญ่ก็ให้ใช้ได้เหมือนกัน)

2.5 ข้าวปากหม้อเชื่อว่าจะต้องใช้ข้าวที่หุงเสร็จใหม่ ๆ ใช้หย้า (คลุก) กับน้ำตาลแล้วโขย (โรย) บนข้าวต้มลาว ในพิธีจะใช้ข้าวปากหม้อใส่ถ้วย มีทั้งที่แม่เจ้าเรือนเตรียมไว้และลูกหลานนำติดตัวมา เมื่อเสร็จสิ้นพิธีนำมารับประทานร่วมกัน

การจัดเครื่องเช่นไหวที่นอกเหนือจากสิ่งหลัก ๆ ที่กล่าวมาก็แล้วแต่ว่าผีบรรพบุรุษของใครชอบกินอะไรแม่เจ้าเรือนก็จะจัดมาเป็นเครื่องเช่นไหวให้ โดยเฉพาะในวันเลี้ยงปีจะมีเครื่องเช่นไหวจำนวนมากทั้งที่บ้านแม่เจ้าเรือนจัดเตรียม และลูกหลานนำมาสมโภช ทุกอย่างทีนอกเหนือจากการยกขึ้นหิ้งจะต้องนำมาจัดวางตั้งหน้าหิ้งให้หมดทุกอย่างห้ามเก็บไว้แม่เจ้าเรือนแต่ละหิ้งกล่าวว่าปฏิบัติเช่นนี้ทุกปีตามที่ได้รับบอกกล่าวและปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ

2.6 ข้าวหวาน คือ ข้าวสุกที่นำมาคลุกกับน้ำตาลใส่ถ้วยไว้ หรือใช้สำหรับโรยบนข้าวต้มลาว

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับหิ้งผีเทวดา

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับหิ้งผีเทวดา มีดังนี้

1. พิธีเลี้ยงปีผีเทวดา

พิธีเลี้ยงปีผีเทวดา จัดในเดือน 7 หลังจากที่มีพิธีเลี้ยงปีผีเจ้านายเสร็จสิ้นแล้วและต้องจัดพิธีเลี้ยงปีก่อนวันเข้าพรรษา โดยเจ้าตันและแม่เจ้าเรือนร่วมปรึกษาหารือและนัดวันประกอบพิธีวันที่ประกอบพิธีต้องไม่ตรงกับวันพระ และวันพุธ เชื่อว่าเป็นวันไม่ดี ที่เหลือถือว่าเป็นวันดีแต่นิยมประกอบพิธีกรรมในวันพฤหัสบดี เมื่อกำหนดวันแล้วแม่เจ้าเรือนกับเจ้าตันแจ้งข่าวให้ญาติพี่น้องได้รับรู้และบอกต่อ ๆ กัน สมาชิกที่อยู่ในผีเดียวกันมาร่วมพิธีหรือรวบรวมเงินคนละเล็กคนละน้อยสิบบาทหรือยี่สิบบาทตามศรัทธานำฝากญาติที่เข้าร่วมพิธีมาให้แม่เจ้าเรือนสำหรับใช้ซื้อเครื่องเช่นไหวก็ได้ ปัจจุบันการเข้าร่วมพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเทวดาพบว่ามีผู้มาร่วมพิธีกรรมน้อย บางบ้านส่งตัวแทนมาร่วมหากอยู่ไกลหรือต่างจังหวัดนิยมส่งเงินมาแทน ในวันประกอบพิธีจึงมีเฉพาะแม่เจ้าเรือน เจ้าตันและผู้ช่วยรวมแล้วประมาณ 5-10 คน หรือบางพวกประมาณ 3-5 คน โดยมีแม่เจ้าเรือนเป็นผู้ดำเนินการจัดเตรียมอุปกรณ์สิ่งของเพื่อให้เจ้าตันเป็นคนยกขึ้นหิ้ง ในวันเลี้ยงปีจะมีการแก๊วะแปลงเรือน ควักไปด้วย วันและเวลาที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมจากการเข้าร่วมสังเกตการณ์

พบว่าก่อนถึงวันประกอบพิธีเลี้ยงปีแม่เจ้าเรือนจะจัดเตรียมหาสิ่งของ เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม เช่น ข้าวเหนียว ใบตองสำหรับทำ ซวย (กรวย) ดอกไม้ เทียน ฝ้าย และเครื่องเซ่นไหว้ อย่างอื่น ก่อนถึงวันเลี้ยง 1 วัน ช่วงเย็นแม่เจ้าเรือนจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้สำหรับพิธีเลี้ยงปี โดยเฉพาะข้าวต้มจะต้องห่อในตอนกลางวันและหนึ่งในตอนกลางคืน ช่วงเช้าจึงนำมาแกะใบตองจัดใส่จานตามจำนวน ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปีผีเทวดา เครื่องเซ่นไหว้ และคำกล่าวในพิธีเลี้ยงปีผีเทวดา มีดังต่อไปนี้

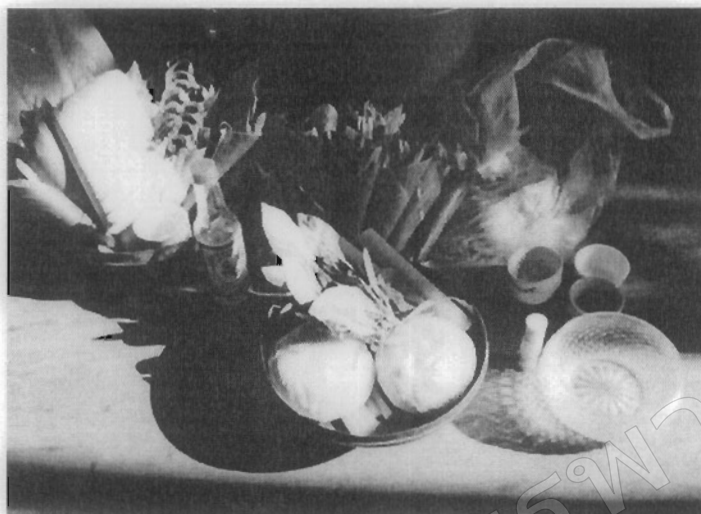
เครื่องเซ่นไหว้ในพิธีเลี้ยงปีผีเทวดา ประกอบด้วย

ภาพที่ 157 เครื่องเซ่นไหว้ในพิธีเลี้ยงปีผีเทวดา (1)

ข้าวต้มลาว ขนมตาวัวตากววย ข้าวปาก (แบ่งข้าวจ้าวกวนกับน้ำตาลแดงแล้วตัดเป็นแผ่นสี่เหลี่ยม) ข้าวต้ม เหล้า น้ำตาลทราย มะพร้าว ข้าวหวาน (ข้าวปากหม้อคลูกกับน้ำตาลทราย) พาด้า เงินดำ (เงินฮาง) บายศรีปากชาม ซวยดอกไม้ (ชั้น 5) ชั้น 8 น้ำหอมหรือน้ำอบ

นอกจากที่กล่าวมาก็แล้วแต่ว่าผีบรรพบุรุษของพวกใดชอบอาหารอะไรแม่เจ้าเรือนก็จัดมาขึ้นหิ้งในวันเลี้ยงปีเครื่องเซ่นไหว้ในวันเลี้ยงปีนั้นไม่ได้กำหนดไว้ตายตัวมีเท่าไรหาก็จัดขึ้นตั้งให้หมด

ภาพที่ 158 เครื่องเซ่นไหว้ในพิธีเลี้ยงปีผีเทวดา

ขั้นตอนและรายละเอียดในการประกอบพิธีเลี้ยงปีผีเทวดามี 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นเตรียมความพร้อม

ประมาณ 06.30 นาฬิกา คนดันหรือเจ้าดัน แม่เจ้าเรือนและผู้ช่วย รวมถึงญาติบางส่วน มารวมตัวที่บ้านแม่เจ้าเรือน เพื่อช่วยจัดเตรียมสิ่งของเครื่องเซ่นไหว้ ทั้งที่บ้านแม่เจ้าเรือนได้ จัดเตรียมไว้และที่สมาชิกเครือข่ายนำมาเลี้ยง ของทุกอย่างที่นำมาขึ้นหิ้งจะต้องขึ้นหิ้งและตั้ง บริเวณด้านหน้าที่ทุกอย่างทุกชนิด สิ่งที่แม่เจ้าเรือนได้เตรียมไว้คือเครื่องเซ่นไหว้และเครื่องคายหลัก ๆ ประเภท ข้าวต้มลาว เหล้า พาสมา ขัน 5 ขนมหวดาวควาย น้ำหอม เป็นต้น สิ่งที่สำคัญสามารถช่วยแม่เจ้าเรือนในวันประกอบพิธีกรรม เช่น แกะข้าวต้ม ทำส่วย (กรวย) บายศรีปากชาม จัดขนม ผลไม้ของลูกหลานนำมาเลี้ยงและที่ไม่สามารถมาร่วมพิธีฝากมาเซ่นไหว้รวมถึงด้วยงานสำหรับใส่เครื่องเซ่นไหว้ เป็นต้น

ประมาณ 07.00 นาฬิกา คนดันทำพิธีบอกกล่าวเพื่อขอ สละหิ้งสละหอ ทำความสะอาด สิ่งของเครื่องใช้ ปัดกวาดเช็ดถูฝุ่น นำพวงมาลัย ส้มขาว ชงขาว กระบอกไม้ไผ่ กระบอกฝั้น พานทองเหลืองและสิ่งของโบราณที่อยู่บนหิ้งลงมาทำความสะอาด (สำหรับพวงมาลัย ส้มขาว และชงต้องเปลี่ยนชุดใหม่ ซึ่งแม่เจ้าเรือนได้จัดทำไว้แล้ว) บางหิ้งหากชำรุดผุพังเจ้าดันก็จะเปลี่ยนใหม่ในวันเลี้ยงปีเท่านั้นเมื่อเปลี่ยนหิ้งใหม่เสร็จ ทำความสะอาดแล้วเจ้าดันจึงนำพวงมาลัย ส้มขาว ชงสามเหลี่ยม ดุงเงิน ดุงทองและสิ่งของอื่น ๆ ที่อยู่ประจำหิ้งขึ้นไว้บนหิ้งให้เหมือนของเดิมก่อนทำความสะอาดทุกครั้ง

ประมาณ 08.00 นาฬิกา เจ้าต้นก็จะร้องบอกว่าใครที่ต้องการมาแกะกะแค้นก็ให้จัดเตรียมสิ่งของแล้วเข้ามานั่งบริเวณด้านข้างเจ้าต้นและแม่เจ้าเรือนเพื่อจะได้ทำพิธีแกะกะให้กับผู้ที่มาปะไว้ หรือทำพิธีแปลงเรือน ซึ่งนิยมมาประกอบพิธีในวันเลี้ยงสมาชิกให้เหตุผลว่าจะได้สะดวกและประหยัดค่าใช้จ่ายมาทำในวันเดียวกันแต่ทั้งนี้จะต้องทำให้เสร็จก่อนถึงเวลาเลี้ยงปีจากการพูดคุยทราบว่าผู้ที่มาแกะกะแค้น ได้มีการนัดหมายกับแม่เจ้าเรือน เจ้าต้นไว้แล้วว่า จะมาแก้ในวันเลี้ยงปีและถือโอกาสนี้ได้พบปะพูดคุยกับญาติพี่น้องที่เดินทางมาจากต่างจังหวัดเพื่อร่วมพิธีด้วย ในวันเลี้ยงปีจึงมีข้าวของเครื่องเซ่นไหว้และอาหารมากกว่าการประกอบพิธีในโอกาสอื่น ๆ

2. ขึ้นเลี้ยงปีมอญเครื่องเซ่นไหว้และบอกกล่าว

ประมาณ 09.30 นาฬิกา คนต้นหรือเจ้าต้นเริ่มทำพิธีเลี้ยงปีผีเทวดา ด้วยการจุดเทียนเล็กบนหิ้งเทวดาจำนวน 2 ต้นปักไว้มุมตะวันตก ต่อจากนั้นจึงนำสิ่งของเครื่องเซ่นไหว้และเครื่องคยา (แต่ละหิ้งจะจัดตั้งและวางสิ่งของไม่เหมือนกัน รวมทั้งจำนวนข้าวต้มและกรวยดอกไม้ก็มีจำนวนแตกต่างกันตามปฏิบัติของแต่ละหิ้ง สิ่งที่เหมาะสมทุกหิ้งก็จะต้องนำงานที่มีจำนวนเครื่องเซ่นไหว้มากและขนาดใหญ่ไว้ชั้นบน) ขึ้นตั้งชั้นบนสุดของหิ้ง ด้วยการนำ ข้าวต้มที่จัดวางเรียงในงานขนาดใหญ่ จำนวน 2 งาน งานละ 32 กีบและงานขนาดเล็ก จำนวน 2 งาน งานละ 16 กีบ (หากมีเหลือก็ให้จัดวางให้หมด) โรยน้ำตาลทรายและมะพร้าวบนขนมต้มตรงกลางวางด้วยเล็ก ๆ สำหรับใส่น้ำขึ้นตั้งบนหิ้ง ขนมดาวตัวคาวาย ขนมบัวลอย ข้าวปาด อย่างละ 1 ถ้วย ไข่ต้ม ผ่าเป็น 4 ซีก จัดใส่จาน หลังจากนั้นนำชั้น 5 (ยอดไม้ 5 คู่ เทียน 5 เล่ม ใส่กรวย 5 กรวย) และขึ้นเลี้ยงปี (กรวยดอกไม้ 16 กรวย หมากหัวแพรว 2 แถว ผ้าขาว 1 ผืน เงินดำ 4 บาท) ขึ้นวางบนหิ้ง นำบายศรีปากชามห่อไหมเหล้ากระบอไม้ไฟ 4 กระบอก ไทหลวง ถ้วย 4 ใบ เหล้า 1 ขวด ส่วนที่เหลือผูกไว้กับส่วนต่าง ๆ ของบริเวณหิ้ง ใบพลู 1 ใบ วางหน้าโต๊ะบูชาแล้ว ข้อสังเกตก็คือ การส่งมอบของทุกอย่างเป็นไปตามลำดับหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม เริ่มจากผู้ช่วยจะเป็นผู้ส่งให้กับแม่เจ้าเรือน ต่อจากนั้นแม่เจ้าเรือนจึงส่งต่อให้เจ้าต้นนำขึ้นวางบนหิ้ง เมื่อจัดวางสิ่งของทุกอย่างจนครบแล้ว เจ้าต้นจึงจุดเทียนที่โต๊ะบูชาด้านล่าง 2-4 ต้น ต่อจากนั้นจึงเทเหล้าใส่ถ้วย ๆ เล็ก ๆ จำนวน 4 ถ้วย ใช้ใบพลู หักเหล้าสลับไปมาประมาณ 2-3 รอบ เพื่อบอกกล่าวคำเชิญผีเทวดาได้รับรู้รับทราบว่าเป็นวันเลี้ยงปีลูกหลานสมาชิกเครือญาติได้นำเครื่องคยา เครื่องเซ่นไหว้มาเลี้ยงให้มารับเครื่องเซ่นไหว้ด้วย พร้อมทั้งบอกถึงเครื่องคยาเครื่องเซ่นไหว้ว่ามีอะไรบ้าง เมื่อบอกกล่าวมอบแล้ว จึงหิ้งเครื่องเซ่นไหว้ไว้สักกระยะหนึ่งจึงลาลง

3. ขึ้นศาลเครื่องเช่นไหว่ลงจากหิ้งเทวดา

ประมาณ 10 30 นาฬิกา คนเดินเข้าไปนั่งที่บริเวณโต๊ะบูชา ชั้นตอนนี้จะไม่มีการหวัดเกล้า เจ้าต้นยกมือขึ้นไหว่พร้อมกันบอกกล่าวและขอลาเครื่องเช่นไหว่ลงจากหิ้ง ต่อจากนั้นเจ้าต้นแม่เจ้าเรือน ยกพาผ้าและขัน 8 ชั้นเหนือศีรษะเพื่อขอสมมาหิ้งผีเทวดาถึงการประกอบพิธีกรรมในวันนี้หากมีข้อผิดพลาดทั้งรู้ตัวและไม่รู้ตัว พร้อมกับบอกกล่าวให้ผู้มาร่วมพิธีกล่าวขอพรจากผีเทวดาตามแต่จะขออะไร หลังจากนั้นจึงเชิญชวนให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้บอกกล่าวขอพรจากหิ้งผีเทวดาเมื่อเสร็จสิ้นพิธีแล้วจึงร่วมกันรับประทานอาหารที่บ้านแม่เจ้าเรือน ซึ่งอาหารทุกอย่างที่ลาลงจากหิ้งแล้วนั้นเชื่อว่ากินเป็นยา

คำกล่าวในการเชิญผีเทวดามารับเครื่องเช่นไหว่ในงานเลี้ยงปี (เอ็งมากิน)

ตารางที่ 15 คำเชิญผีเทวดา

ภาษาลาวครั้ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
<p>ซำตุ..ซำตุ..ซำตุ พ้อไซนแม่ไซนพ้อเต้า เจ้าหิ้งหมู่ซำงหมู่ผู่ผัดชะหลู ครุยา ลุงทิดแสง ลุงทิดทองแดง แม่ไซนแก้ว พ้อเต้าจัน แม่เต้า จอน ล้าวส้อง ฟัน้อง ผีตายเก่าผีตาย ใหม่พ้อเต้าห้าแม่เต้ายี้ แม่เต้าย่าแม่เต้าซา แม่เต้าสี่ เอสี เอชา มือนักะฮ้อดขีวบปี ลูกท ล้านเฮ็ด (มีอะไรก็บอกกล่าวให้หมดทุกอย่าง) ปีนี้มีเฮ็ดให้กินแล้วให้มาฮับมากินเอา เคื่อเหล่ากะให้ฮินกินเอาเคื่อฮักกินเองเคื่อฮยา มาทักมาท้วง ให้ปักปากฮักฮักค้อมลูกท ล้านทุกผู้ทุกโคนให้ปักปากฮักฮักให้ทั่วให้เสี งทุกค้วเฮือน (นางมี อินแสน)</p>	<p>สาธุ สาธุ สาธุ ตา ยาย พ้อเต้าเจ้าหิ้ง หมู่ซำง หมู่ผู่ ผัดชะหลูครุยา ลุงทิดแสง ลุงทิด ทองแดง ยายแก้ว พ้อเต้าจัน แม่เต้าจอน สาว สองพี่น้อง ผีตายเก่า ผีตายใหม่ พ้อเต้าห้าแม่ แม่เต้ายี้ แม่เต้าซา แม่เต้าสี่ เอสีเอชา วันนี้ถึงขวบปี ลูกหลานนำของมาเช่นไหว่ ปี นี้มีมาเลี้ยงให้แล้ว ให้มารับมากินเอา เหล้า ก็ให้รินกินเอง ยกกินเอง อย่ามาทักมาท้วง ให้ ปักปากรักษา คุ่มครองลูกหลานทุกผู้ทุกคน ให้ ปักปากรักษาให้ทั่วให้ถึงทุกครัวเรือน(ก่อน สุดท้ายนิยมขอหรือกล่าวแต่คำดี ๆ)</p>

ตารางที่ 16 กล่าวในการลาเครื่องเซ่นไหว้ลงจากหิ้งเทวดา

คำกล่าวภาษาลาวครั้ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
<p>ซำรุซำรุซำรุ พ่อไซ่นแม่ไซ่นพ่อเต้า เจ้าหิ้งหมู่ซำงหมู่ผู้งผัดชะหลู่ ครุยา ลุงทิดแสง ลุงทิดทองแดง แม่ไซ่นแก้ว พ่อเต้าจัน แม่เต้าจอน ล้าวส้อง พี่น้อง ผีตายเก่าผีตาย ใหม่พ่อเต้าห้าเป้แม่เต้ายี่ แม่เต้าห้าแม่เต้าชา แม่เต้าสี่ เอสี เอชาฮับแล้ว กินเสร็จแล้ว ลูกผึ่งกินเทียนลูกซำงลูกมี้อ้อเชื้อเศษชะหล้อ ไปเฮ็ดฮักเฮ็ดฮา ไปกินเป็นยา กินแล้ว ให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุขเด้อ</p>	<p>สาธุ สาธุ สาธุ ตายาย พ่อแม่เจ้าหิ้ง หมู่ซำง หมู่ผู้ง ผัดชะหลู่ ครุยา ลุงทิดแสง ลุงทิด ทองแดง ยายแก้ว พ่อเต้าจัน แม่เต้าจอน สาว สองพี่น้อง ผีตายเก่า ผีตายใหม่ พ่อเต้าห้าเป้ แม่เต้ายี่ แม่เต้าชา แม่เต้าสี่ เอสีเอชา รับแล้ว กินเสร็จแล้ว ลูกผึ่งกินเทียน ลูกซำงลูก มี้อ้อ เชื้อเศษอาหาร ไปทำยา ไปกินเป็นยา กินแล้ว ให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข</p>

คำกล่าวเชิญของแต่ละหิ้งเทวดาจะมีความแตกต่างกัน ส่วนใหญ่จะเรียกชื่อผู้ล่วงลับไป
แล้วตามแต่ละดวงเพื่อให้มารับเครื่องเซ่นไหว้ คำกล่าวสั้นบ้างยาวบ้างก็แล้วแต่บรรพบุรุษของแต่ละ
ตระกูล

ภาพที่ 159 พิธีเลี้ยงผีเทวดาที่บ้านทุ่งผักกูดและบ้านกงลาด (1)

ภาพที่ 160 พิธีเลี้ยงผีเสื้อทอผ้าที่บ้านทุ่งผักกูดและบ้านกงลาด (2)

2. พิธีแต่งงาน หรือการแปลงเรือน (แปงเอาผัวเอาเมีย)

สำหรับผู้ที่นับถือผีฝ่ายเทวดา เมื่อลูกจะแต่งงานต้องมาทำพิธีแปลงผี ลาวครั้งเรียกว่า “แปงเอาผัวเอาเมีย” เป็นการจัดพิธีก่อนจะถึงวันแต่งงาน การแปลงผีของฝ่ายเทวดามี 2 กรณี คือ กรณีแต่งงานถูกต้องตามประเพณี เรียกว่าการแปลงเรือนหรือแปงเฮือน (แปลงถูก) และกรณีผิดประเพณีหันตามกันไป (แปลงผิด) เรียกว่า “ผิดผี” ในวันประกอบพิธีแปลงถูก จัดเครื่องเซ่นไหว้เพียง 1 ชุดและยกเลี้ยงเพียงครั้งเดียว กรณีแปลงผิดจะต้องประกอบพิธี 2 ครั้ง เครื่องเซ่นไหว้ต้องจัดเป็น 2 ชุดคือ ชุดแปลงผิด และชุดแปลงถูก ต้องยกเครื่องเซ่นไหว้และเซ่นไหว้ 2 ครั้ง นั่นก็คือ การยอมรับผิดและเสียค่าปรับหรือทำให้ถูก คือ การแต่ง ในคราวเดียวกันการแต่งงานถูกที่ถูกต้องตามประเพณี พ่อ-แม่จะต้องมาบอกกล่าวกับแม่เจ้าเรือน เจ้าต้นเพื่อนัดหมายวันทำพิธีแปลงเรือนก่อน การแปลงในลักษณะนี้จะเสียเครื่องเซ่นไหว้ 1 ชุด เพราะหนุ่มสาวไม่ได้ทำผิดกฎข้อห้ามหรือข้อปฏิบัติของการถือผีเทวดาจึงไม่มีการเสียค่าปรับสินไหม การแปลงเรือนจะต้องทำพิธีเซ่นไหว้ก่อนที่จะจัดการแต่งงาน หากก่อนแต่งงานผู้ชายมานอนค้างบ้านผู้หญิงถือว่าเป็นการผิดผีจะต้องทำพิธีเสียค่าผีอีกหนึ่งชุด

เครื่องเซ่นไหว้ในการแปลงเรือนควงนางมี อินแสน (แต่ละหิ้งจะใช้จำนวนข้าวต้มและกรวยไม่เท่ากัน) ประกอบด้วย

ข้าวต้ม 130 กีบ ซวย 130 ซวย ชั้น 5 (เทียนเล็ก 2 เล่ม ยอดไม้ 2 ยอดใส่กรวย 5 กรวย) มะพร้าว 2 ลูก ผ้าขาว 2 ผืน ผ้าแดง 2 ผืน พาสมมา 1 พา หมากหั่วแพรวา 2 คู่ เงินดำ 12 บาท เทียนเป็อง 2 คู่ เทียนใหญ่ 2 เล่ม เหล้าขาว 2 ขวด ข้าวหวาน 2 ถ้วย เครื่องเช่นไหว่ในพิธีแปลงเรือน ผู้แปลงจะต้องเป็นผู้จัดหา เหล้า มะพร้าว ผ้าขาว ผ้าแดง และพาสมมา ส่วนเครื่องเช่นไหว่อื่น ๆ แม่เจ้าเรือนจะเป็นผู้จัดเตรียมเนื่องจากวันนัดหมายผู้มาแปลงได้มอบเงิน (แม่เจ้าเรือนเรียกว่าดอกไม้แดง) ไว้ให้จำนวนหนึ่งแล้วสำหรับซื้อข้าวของในพิธี เช่น ข้าวต้ม ข้าวหวาน เป็นต้น

ภาพที่ 161 เครื่องเช่นในพิธีแปลงเรือน

ขั้นตอนและรายละเอียดในพิธีแปลงเรือน มี 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นตอนอุปกรณ

ประมาณ 6.30 น. พ่อ-แม่ของผู้แปลงเรือน เข้าต้น แม่เจ้าเรือนและผู้ช่วยมาพร้อมที่บ้าน แม่เจ้าเรือน ผู้แปลงเรือน ได้จัดเตรียมเครื่องเช่นไหว่หลัก ๆ เช่น เหล้า มะพร้าว ผ้าขาว ผ้าแดงและพาสมมา แม่เจ้าเรือนและผู้ช่วย จัดเตรียมข้าวต้มใส่จานตามจำนวน จัดชั้น 5 และชั้นใหม่หรือชั้นแปลง (ชั้น 8) รวมถึงอุปกรณเครื่องใช้อื่น ๆ นำเครื่องเช่นไหว่ทั้งหมดตั้งเรียงไว้บริเวณหน้าห้อง เทวด

การจัดเตรียมเครื่องเช่นไหว่ในพิธีมีดังต่อไปนี้

1.1 ข้าวต้มลาว 130 กีบ จัดใส่จานดังนี้ จานที่ 1 จำนวน 12 กีบ จานที่ 2 จำนวน 10 กีบ จานที่ 3 จำนวน 10 กีบ

- 1.2 ชาย จำนวน 130 ชาย จัดใส่พาน(ชั้น) 3 ชั้น ดังนี้ ชั้นที่ 1 จำนวน 12 กรวย
ชั้นที่ 2 จำนวน 10 กรวย ชั้นที่ 3 จำนวน 10 กรวย
- 1.3 ชั้นที่ 5 (ใช้ใบตองเย็บเป็นกรวยใส่ เทียนเล็ก 2 เล่ม ยอดไม้ 2 ยอด จำนวน 5 กรวย
ใส่รวมไว้ในจาน)
- 1.4 มะพร้าว 2 ลูก คึงกาบเป็นชั้นเล็กแล้วนำมาผูกติดกัน
- 1.5 ชั้นใหม่ หรือชั้นแปลง 2 จาน แต่ละจานประกอบด้วย ผ้าขาว ผ้าแดงอย่าง 2 ผืน
- 1.6 หมากหั่วแพรวา 2 คู่
- 1.7 เทียนเป็อง 2 คู่ เทียนใหญ่ 2 เล่ม เงิน 12 บาท
- 1.8 พาสมา 1 พา ประกอบด้วย (ผ้าขาวม้า 2 ผืนผ้าถุง 2 ผืน ข้าวหวาน 1 ถ้วย)

ภาพที่ 162 เจ้าต้นกำลังหวิดเหล้าบออกกล่าว

2. ขึ้นมอบเครื่องเซ่นไหว้และบออกกล่าว
ประมาณ 07.30 นาฬิกา เจ้าต้นเริ่มยกเครื่องเซ่นไหว้ทั้งหมดขึ้นหิ้ง การยกขึ้นเช่นนั้น
จะต้องยกตามลำดับดังต่อไปนี้
- ลำดับที่ 1 เป็นการยกกรวยดอกไม้
- ลำดับที่ 2 เป็นการยกชั้นใหม่หรือชั้นแปลง
- ลำดับที่ 3 เป็นการยกข้าวต้มและเครื่องเซ่นไหว้อื่น ๆ

ประมาณ 07.30 นาฬิกา เจ้าต้นเริ่มประกอบพิธีกรรมด้วยการนั่งของ ๆ หน้าหิ้งยกมือไหว้แล้วรับเครื่องเซ่นไหว้จากแม่เจ้าเรือนซึ่งทำหน้าที่ส่งทุกอย่างให้เจ้าต้นยกขึ้นตั้งบนหิ้งซ้ายขวาตามลำดับดังต่อไปนี้

หิ้งใหญ่ ชั้นบนสุด ประกอบด้วย

กรวย 1 งาน จำนวน 12 กรวย ชั้นใหม่หรือชั้นแปลง จำนวน 2 ชั้น ข้าวต้ม 1 งาน จำนวน 12 กีบ หิ้งเล็ก ชั้นล่าง ประกอบด้วย กรวย 1 งาน จำนวน 10 กรวยชั้นใหม่หรือชั้นแปลง จำนวน 1 ชั้น ข้าวต้ม 1 งาน จำนวน 10 กีบ หิ้งเล็ก ชั้นล่างสุดประกอบด้วยกรวย 1 งาน จำนวน 10 กรวย 1 งาน จำนวน 10 กีบ ชั้น 5 และเครื่องเซ่นไหว้อื่น ๆ

ภาพที่ 163 เจ้าต้นและแม่เจ้าเรือนกำลังทำพิธีแปลงเรือน

หลังจากนั้นจุดเทียนใหญ่ที่หน้าหิ้งชั้นบน จำนวน 2 ต้น ปักไว้ข้างละต้นมะพร้าว 1 คู่ เหล้า ขวด และพาสมา ตั้งหน้าโต๊ะบูชา จุดเทียนที่หน้าโต๊ะบูชาจำนวน 2 ต้น เทเหล้าใส่ไหหลวง และถ้วยเล็กจำนวน 4 ถ้วย ยก มือขึ้นไหว้เหนือศีรษะแล้วจึงใช้ใบพลูหวัดเกล้าสัดไปหน้าหิ้ง พร้อมกับกล่าวคำเชิญให้ผีเทวดามาขึ้นหิ้งขึ้นหอรบเครื่องเซ่นไหว้ บอกกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการแปลงเรือนในวันนี้ว่าเป็นการแปลงให้ลูกใครพ่อแม่ชื่ออะไร ผู้แปลง ชื่อ-สกุล อะไร จะอยู่ด้วยกันในบ้าน ฆานอนด้วยกัน วันนี้ได้จัดเครื่องเซ่นไหว้มาเลี้ยง มาบอกกล่าวให้เทวดาได้รับทราบแล้ว และ อย่าได้ถือสาทักท้วงเขาเลย หลังจากนั้นเจ้าต้นจะบอกกล่าวให้ช่วยคุ้มครองปกปักรักษา

ชีวิตคู่ของคน 2 คน ขั้นตอนสุดท้ายเจ้าต้นหรือแม่เจ้าเรือนให้พ่อ-แม่ของผู้แปลงขมมือไหว้ขอหรือบอกกล่าวในสิ่งที่ดี ๆ ตามความต้องการ

3. ขึ้นเสาเครื่องเช่นไหว้ลงจากหิ้งเทวดา

ประมาณ 8900 น. เจ้าต้นนั่งบริเวณโต๊ะบูชาขมมือขึ้นไหว้พร้อมกับบอกกล่าวและขอลาเครื่องเช่นไหว้ลงจากหิ้ง ดับเทียนบริเวณหน้าโต๊ะบูชาและบนหิ้ง เมื่อเสร็จสิ้นพิธีแล้วเจ้าต้น แม่เจ้าเรือนก็จะคืนเครื่องเช่นไหว้ให้กับผู้ที่มาแปลงเรือนบางรายก็นำบางส่วนกลับบางรายก็ทำเป็นกับข้าวร่วมรับประทานอาหารที่บ้านแม่เจ้าเรือน

คำบอกกล่าวในการแปลงเรือน (นางคำ จงสอน)

ตารางที่ 17 คำกล่าวในพิธีแปลงเรือน

ภาษาลาวครั้ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
<p>ซำฐู ซำฐูซำฐู พ่อไซ่น แม่ไซ่น พ่อเต้า เจ้าหิ้งส้าวส้องพี่น้อง ทุกผู้ทุกองค์มีอัน เป็นมือ สันวันดี อีสายหยุดมันมาแปง เอือนให้อิมลลูกสาวมันอี่แต่งผิวแต่งเมีย กับบักเอ็กในมือจันนี้ คือให้เทวดาเจ้ามา ฮับมาฮูเข้าได้มาขึ้นหิ้งขึ้นหอ มาสมม๊ก สมมาให้เต้าฮ่าได้ทักได้ท้วงเข้าเข้ามา เฮ็ดให้แล้ว มาแบ่งให้แล้วให้ไป บักฮักฮักค้อมคองให้คอบคัวของอิมลกับ บักเอ็กฮูดีสະบาย ความเจ็บฮ่าได้โก ความไซ่ฮ่าได้มีเด้อ</p>	<p>สาธุ สาธุ สาธุ ตายายพ่อเต้าเจ้าหิ้ง สาวสองพี่น้อง ทุกผู้ทุกองค์ วันนี้เป็นวันดี อีสายหยุด เขามาแปลง เรือนให้อิมลลูกสาวเขา จะแต่งผิวแต่งเมีย (แต่งงาน) กับนายเอก ในวันจันทร์นี้ ขอให้เทวดาเจ้ามารับมา เขาได้มาขึ้นหิ้งขึ้นหอ มาสมหมักสมมาให้แล้ว อย่าได้ทักได้ท้วงเขา เขามาทำให้แล้ว มาแปลงให้ แล้ว ให้บักฮักฮักค้อมคอง ให้ครอบครัวของอิมล กับนายเอกอยู่ดีสบาย ความเจ็บฮ่าได้โกส ความไซ่ อย่าได้มี</p>

สำหรับหนุ่มสาวที่ทำผิดประเพณีเช่น หนีน้ำกัน (หนีตามกัน) หรือได้เสียก่อนแต่งงาน จะถือว่าเป็นการทำผิดอย่างหนัก ดังนั้นในการทำพิธีแปลงผีจะต้องประกอบพิธี เสียผี 2 ครั้งหรือจัดเครื่องเช่นไหว้ 2 ชุด เพราะถูกรับสินไหมในสิ่งที่ทำผิด วันประกอบพิธีกรรมเจ้าต้นจะทำพิธีแปลงผีหรือแปลงเสียให้ก่อน แล้วจึงจัดเครื่องเช่นไหว้ชุดใหม่อีก 1 ชุด ขึ้นเช่นไหว้เพื่อแปลงได้หรือแปลงเอาการแปลงเอานั้นก็คือการแต่งงานการผิดผีลักษณะนี้จะต้องจัดเครื่องเช่นไหว้ดังต่อไปนี้

เครื่องเช่นไหว้ในการแปลงผัดหรือแปลงเสียบ (ยกชั้นผัด) และแปลงถูกหรือแปลงใด ประกอบด้วยสิ่งของดังนี้ (เครื่องเช่นไหว้ต่างกันในแต่ละวง)

ข้าวต้ม 260 กีบ ซวย 260 ซวย ชั้น 5 (เทียนเล็ก 2 เล่ม ยอดไม้ 2 ยอด จัดเป็น 2 ชั้น ชั้นละ 5 กรวย) มะพร้าว 3 ลูก (แปลงเสียบ 1 ลูก แปลงไค้ 2 ลูก) ผ้าขาว 4 ผืน แดง 4 ผืน พาสมมา 2 พาหมากหัวแพรวา 4 กู่ เงิน 24 บาท เทียนเปียง 4 กู่ เทียนใหญ่ 4 เล่ม เหล้าขาว 4 ขวด ข้าวหวาน 2 ถ้วย

เครื่องเช่นไหว้ทุกอย่างจะต้องจัดเป็น 2 ชุด (คู่) เจ้าต้นจะหวัดเกล้าบอกผีเทวดาว่าชุดนี้เป็นชุดแปลงผัดขอขมาจากใคร ลูกของใคร เหตุของการทำผัด หลังจากเสร็จสิ้นพิธีแปลงผัดแล้ว เจ้าต้นยกเครื่องเช่นไหว้ลงจากหิ้ง และยกเครื่องเช่นไหว้คู่ที่ 2 (แปลงถูก) ขึ้นตั้งพร้อมกับบอกกล่าวอีกครั้งหนึ่ง ด้วยถ้อยคำเดียวกันถือว่าเทวดาได้รับรู้รับทราบถึงการมาเลี้ยงเช่นไหว้แล้ว สำหรับวิธียกขึ้นหิ้งและการจัดวางเครื่องเช่นไหว้แต่ละชั้นแต่ละหิ้งจะปฏิบัติเหมือนดังที่กล่าวมาแล้ว

ถ้ำกล่าวในพิธีแปลงผี

ตารางที่ 18 ถ้ำกล่าวในพิธีแปลงผี

ภาษาลาวครั้ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
ซำฐู ซำฐู ซำฐู พ้อไซ่น แม่ไซ่นพ้อเฒ่า เจ้าหิ้งหมูซ้าง หมูฝู่ง ผัดชะหลู ครูยา ลุงทิดแสง ลุงทิดทองแดง แม่ไซ่นแก้ว พ้อเฒ่าจัน แม่ เฒ่าจอน ส้าวส่อง ฟัน้อง ผัดตายเก่า ผัดตายใหม่ พ้อเฒ่าห้าแม่เฒ่าอี แม่เฒ่าห้าแม่เฒ่าชา แม่เฒ่าสี่ เอสี เอชา มื่อนี้ (บอกชื่อ-สกุล ลูก ใครของผู้มาแปลงผี) ที่ไปนำกัน เจ้าสูโต แล้วว้าเฮ็ดผัดก็ได้มเต็บมาแต่งกันแล้ว มาแปลง เสียบให้คู่ป และแต่งให้อีกคู่ปซ้อให้มาฮับมา ฮู้ว้าฉันนี้เป็นชั้นผัดผัดมือค้ำกับเห็นผัดมือ เวินกับฮู้นก็ได้มาขึ้นหิ้งขึ้นห้อให้แล้วลูกหลาน เฮ็ด (มืออะไรก็บอกกล่าวให้หมดทุกอย่างมา สั้มม็กสั้มมา มาแปลงให้แล้ว ให้มาฮับมากินเอา	สาธุ สาธุ สาธุ ดาบาย พ้อเฒ่าเจ้าหิ้ง หมูซ้าง หมูฝู่ง ผัดชะหลู ครูยา ลุงทิดแสง ลุงทิด ทองแดง ยายแก้ว พ้อเฒ่าจัน แม่เฒ่าจอน สาว สองพี่น้อง ผัดตายเก่า ผัดตายใหม่ พ้อเฒ่าห้าแม่ แม่เฒ่าอี แม่เฒ่าชา แม่เฒ่าสี่ เอสีเอชา วันนี้ (บอกชื่อ-สกุล ของผู้มาแปลงผี พ่อแม่ชื่อ อะไร) ที่ได้หนีตามกันได้ เขารู้ตัวแล้วว่าทำผัด ก็ได้มาคบบมาแต่งกันแล้ว มาแปลงเสียบให้ชุด และแต่งให้อีก 1 ชุด ขอให้มารับมารู้ว่าฉันนี้ เป็นชั้นผัด ผัดเมื่อไหร่กลางค่ำ กลางวันก็ไม่รู้ นี่ก็ได้มาขึ้นหิ้งขึ้นห้อให้แล้ว ลูกหลานทำ(บอก กล่าวให้หมด) มาขอขมา มาแปลงให้แล้ว ให้ มารับมากินเอา อย่ามาทักมาท้วง ให้ปกปัก

ตารางที่ 18 (ต่อ)

ภาษาลาวครั้ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
เดื่อขี้มาทักมาท้วง ให้ทักทักฮักฮักความเจ็บขี้ ได้ทัก ความ ขี้ขี้มาได้เดื่อให้คุ้มครองเข้าทั้งสอง ให้สะบายให้ขี้เย็นเงินสี่เดื่อ	รักษา ความเจ็บขี้มาได้ทัก ความ ขี้ขี้มาได้ ให้คุ้มครองเข้าทั้งสองให้ขี้เย็นเป็นสุข

สำหรับรายละเอียดและขั้นตอนในการบอกกล่าวขกันถูกกล่าวเช่นเดียวกับพิธีแปลง ผิด ดังที่กล่าวมาแล้วทุกขั้นตอน เพียงแต่ช่วงหวัดเหล่าเข้าต้นต้องบอกกล่าวกับทั้งเทวดาว่า ขั้นนี้ เป็นขั้นถูก ของใคร ชื่อ-สกุล ทำผิดเรื่องอะไร วันนี้ได้มาแปลงผี เสียค่าผีแล้ว หลังจากนั้นเข้าต้นก็ บอกกล่าวขอให้ทั้งสองคนได้อยู่คู่กัน และให้ช่วยคุ้มครองรักษาด้วยจากการเข้าร่วมพิธีพบว่า พ่อ-แม่ได้กล่าวคำขอสมมาผีเทวดาด้วยคำพูดที่นอบน้อมยอมรับในสิ่งที่ลูกหลานได้ทำผิดไปใน ลักษณะที่ว่า การที่ลูกสาวได้ทำผิดผิดผิดรอย แล้วเก็บเงียบไว้ไม่บอกกล่าวให้ใครทราบนั้น เป็น ความผิดที่ร้ายแรงและใหญ่หลวงมาก เป็นเพราะลูกสาวไม่รู้ถึงขนบธรรมเนียมและข้อปฏิบัติอันดี งามถือว่าการล่วงเกินผีบ้านผีเรือน วันนี้ได้ยกเครื่องเช่น ไหว้มาขอสมมาแล้ว ขอให้ผีบ้าน ผีเรือน ให้อยู่กับลูกหลานด้วยพร้อมทั้งให้คำมั่นสัญญาว่าจะอบรมสั่งสอนลูกหลาน ไม่ให้กระทำ ความผิดอันถือเป็นการล่วงเกิน ลบหลู่คูหมั้น ไม่ให้ความเคารพนับถือผีบ้านผีเรือน

ถึงแม้ว่าผีเทวดาจะไม่คิดตามลูกหลานผู้ชายที่อยู่ในผีเดียวกันแต่เมื่อแต่งงานพ่อ-แม่ จะต้องทำพิธี “ซื้อที่ซื้อบ่อน” ให้กับสะใภ้หรือเขยการซื้อบ่อนซื้อที่ หรือบ่อนนอนของเขยหรือ สะใภ้ หมายถึง การซื้อที่นอน ที่อยู่ หรือเสียค่าผีเรือนกรณีลูกผู้ชายแต่งงานแล้วเอาผู้หญิงเข้าบ้าน ลาวครั้งเรียกว่า “เอาสะใภ้ขึ้นเฮือน” เนื่องจาก เป็นคนต่างบ้าน ต่างผี การที่จะมาอยู่ในผีบ้านนี้ จะต้องจัดเครื่องเช่น ไหว้ทำพิธีบอกกล่าวให้ผีบ้านได้รับรู้รับทราบก่อน จะได้ไม่ไปทักไปท้วง อีกทั้งยังเป็นการแสดงถึงความเคารพยำเกรงของเขยหรือสะใภ้ที่เข้ามาอยู่ในเรือนเดียวกัน กรณีที่ หนุ่มสาวลาวครั้งแต่งงานในการประกอบพิธีกรรมทางผีปรากฏว่าทั้งคู่จะต้องไปทำพิธีเสียผีทั้ง 2 ฝ่าย เช่น ฝ่ายหญิงถือผีเทวดา ฝ่ายชายถือผีเจ้านาย จะต้องไปทำพิธีเสียผีกับทางทั้งผีเทวดาของฝ่าย หญิง ขณะเดียวกันก็ต้องไปทำพิธีเสียผีกับหอผีเจ้านายของฝ่ายชายด้วย เพื่อเป็นการบอกกล่าวขอ เข้าไปอยู่อาศัยหลับนอนกับทางผีบ้านนั้น ๆ ต้องจัดเลี้ยงเขา เลี้ยงแล้วจบกัน แม้ว่าต่อไปทั้งคู่จะมี ลูกสาวที่มีพ่อขึ้นอยู่กับผีเทวดาก็ไม่ต้องบอกกล่าวแล้วเพราะผีเทวดาเขาไม่ตามผู้ชาย ตามเฉพาะ ผู้หญิง (มี อินแสน. สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน 2554)

เครื่องเช่นไห้วในพิธีเอาสะใภ้ขึ้นเรือนหรือชื้อบ่อนชื้อที่ มีดังนี้
 ข้าวต้ม 70 ถีบ กรวย 70 กรวย ชั้น 5 ผ้าขาว 2 ผืน ผ้าแดง 2 ผืน หมากหัวแพรวา 2 คู่
 ขี้ผึ้งเพียง 2 ก้อน เหล้า 1 ขวด เงิน 12 บาท ข้าวหวาน 1 ถ้วย

สำหรับขั้นตอนการยกขึ้นหิ้งและการจัดวางเครื่องเช่นไห้วแต่ละชั้นแต่ละหิ้งจะปฏิบัติ
 เหมือนกันทุกครั้ง เปลี่ยนคำพูดเฉพาะจุดประสงค์ของการเช่นแต่ละครั้งว่าเป็นเรื่องอะไรของใคร
 คำบอกกล่าวในพิธีชื้อบ่อนชื้อที่ หรือ การเอาลูกสะใภ้หรือเขยขึ้นเรือน

ตารางที่ 19 คำกล่าวในพิธีชื้อบ่อนชื้อที่

ภาษาลาวครั้ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
<p>ซำฐ ซำฐ ซำฐ พ่อไซ่น แม่ไซ่น พ่อเฒ่าเจ้าหิ้งสาวสองพี่น้อง ทุกผู้ทุกองค์ มือนืออ้อมฮิดได้มันอ้อเอาลูกกะไ้มาขึ้นเรือน เมียบักเกมชื้อว้อแจ้วรับมันมาเป็นลูก เป็นผีเดียวกันแล้ว จะมาหลับมานอนบน เรือน ค้อให้เทวดาเจ้ามาฮับมาฮู้ มือนือได้ มาขึ้นหิ้งขึ้นห้อ มาฮัมมักฮัมมาให้แล้วฮ่า ได้ทักได้ท้วง เข้ามาเฮ็ดให้แล้ว มาแปง ให้แล้วให้ปักปักอีกสำค้อมครองให้คือลูกคือ หลาน ยูคี่สะบาย ความเจ็บฮ่าได้ไ้ ความไชฮ่าได้มีเดือ</p>	<p>สาธุ สาธุ สาธุ ตายายพ่อเฒ่าเจ้าหิ้ง สาว สองพี่น้อง ทุกผู้ทุกองค์วันนี้ฮ้อมฤทธิเขาได้เอา ลูกสะใภ้มาขึ้นเรือน เมียบักเกมชื้อว้อแจ้ว รับมัน มาเป็นลูก เป็นผีเดียวกันแล้ว จะมาหลับมานอน บนเรือนขอให้เทวดาเจ้ามาฮับมาฮู้ วันนี้ได้มาขึ้น หิ้งขึ้นห้อ (จัดเครื่องเช่นไห้ว) มาฮัมมักฮัมมา (ขอขมา) ให้แล้ว ฮ่าฮ่าฮ่าได้ทักได้ท้วง เขามาทำ ให้แล้ว มาแปงให้แล้ว ให้ปักปักรักษาค้อมครอง ให้เหมือนลูกหลาน อยู่ดีสบาย ความเจ็บฮ่าได้ ไ้ไกล ความไชฮ่าได้มี(ความเจ็บไช้ไม่สบายฮ่า ได้มี)</p>

นอกจากกรณีดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จากการศึกษาพบว่าการถือผีของชาวลาวครั้งนั้นยัง
 ครอบคลุมถึงหนุ่มสาวที่แต่งงานมีลูกมีหลานเป็นครอบครัวแล้ว หากผู้ชายเข้าสู่พิธีอุปสมบทเมื่อ
 ลาสิกขาแล้วจะต้องทำพิธีแปลงผีก่อน เพราะเชื่อว่า สามีภรรยาคู่ นั้นขาดจากการเป็นสามีภรรยา
 กันแล้ว หากจะมานอนร่วมบ้านเดียวกันต้องมาแต่งกันใหม่หรือแปลงเรือนกันใหม่ (เสียผี) จัด
 เครื่องเช่นไห้ว 1 คู่ หากสามีเข้าบ้านไปหลับนอนก่อนที่จะมาแปลงเรือนถือว่าผิดผี จะต้องเสีย
 ค่าผีเพิ่มอีก 1 คู่ การแปลงเรือนของคู่สามีภรรยาใช้เครื่องเช่นไห้ว ขั้นตอนและวิธีการเช่นเดียวกับ
 การแปลงเรือน คือเลี้ยง 1 คู่ ขั้นตอนการบอกกล่าวก็บอกถึงจุดประสงค์ของการแปลงครั้งนั้น ๆ

การกลัวความผิดของฝ่ายที่นับถือผีเทวดาที่ลาวครั้งเรียกว่า “เขามาทำหรือเขามาถอนเอา” นั่นก็คือ เชื่อว่าหากทำความผิดแล้วมีการปิดบัง ผีเทวดาก็จะทำให้คนที่อยู่ในดวงเดียวกันเจ็บไข้ได้ป่วย โดยเฉพาะกรณีของหนุ่มสาวที่ทำความผิดในเรื่องชู้สาวแล้วไม่บอกกล่าว ถูกทำเอาถึงขั้นชีวิตได้เช่นกัน ลาวครั้งเรียกว่า “ผิดนอก ผิดใน” คือผิดชั้นหนัก การปิดบังของหนุ่มสาวแล้วไปปรากฏว่าญาติพี่น้องตัวเองต้องเจ็บไข้ได้ป่วยรักษาอย่างไรก็ไม่หาย จนต้องไปหาร่างทรงมาทำพิธี ร่างทรงก็จะบอกกล่าวในลักษณะว่า “ลูกบ้านนั้น หลานบ้านนี้ไปทำผิดหนักไว้เป็นการลบหลู่คุณมัน ไม่ให้ความเคารพนับถือ ผีบ้านผีเรือนจึงทำเอา” ญาติพี่น้องก็จะต้องสอบถามจนได้ความแล้วจึงไปทำพิธีเสียผี ขอสมมา จัดเครื่องเช่น ไห้วเหลียง ขอโทษขอโพยยอมรับในสิ่งที่ทำผิด เป็นที่น่าสังเกตว่าในการที่สมาชิกผีเดียวกันทำความผิดในลักษณะของเรื่องหนุ่มสาว “การทำหรือการถอนของผี” จะไม่ไปปรากฏหรือกระทำกับผู้ที่ทำผิดโดยตรงแต่จะไปทำเอาญาติพี่น้องให้ต้องเจ็บไข้ได้ป่วย ญาติพี่น้องก็จะต้องสอบถามจนได้ความแล้วจึงไปทำพิธีเสียผี ขอสมมา จัดเครื่องเช่น ไห้วเหลียง ขอโทษขอโพยยอมรับในสิ่งที่ทำผิด เป็นที่น่าสังเกตว่าในการที่สมาชิกผีเดียวกันทำความผิดในลักษณะของเรื่องหนุ่มสาว “การทำหรือการถอนของผี” จะไม่ไปปรากฏหรือกระทำกับผู้ที่ทำผิดโดยตรงแต่จะไปทำเอาญาติพี่น้องให้ต้องเจ็บไข้ได้ป่วย จากการพูดคุยกับเจ้าต้นและแม่เจ้าเรือนในเรื่องดังกล่าวพบว่า หากผีบ้านผีเรือน ไปทำกับเจ้าตัวโดยตรงก็เสมือนว่า “ฆ่าหมาพานจะได้กินเต่าหรือ” นั่นก็คือ หากไปฆ่าหมาพานเสียแล้วใครจะหาเต่าให้กิน ในความหมายเดียวกับคำว่า “หักไปเฮ็ดเจ้าบ้านแล้วจะกินอะหยิ่งอีก” หมายความว่า หากผีบ้านผีเรือนไปทำโดยตรงกับคนที่ทำผิดก็จะได้กินเครื่องเช่น ไห้วแล้วครั้งเดียว ถ้าไปทำคนอื่นที่อยู่ผีเดียวกัน ต้องตามหาที่จะกินไปได้เรื่อย ๆ (หมุย โพธิ์ด้วง, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน 2554)

ความเชื่อและวิถีคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าหากลูกหลานบ้านใครไปทำผิดมาจะต้องถูกตามหาจนพบต้นตอของสาเหตุ ไม่สามารถปิดบังได้บางครั้งก็ทวีเกิดความละอาย เสียชื่อเสียงวงศ์ตระกูล จึงต้องสั่งสอนกำชับลูกหลานถึงข้อปฏิบัติตัวอย่างเคร่งครัด บางครอบครัวเกิดความกลัวเนื่องจากมีลูกหลานหลายคนอาจดูแลควบคุมไม่ทั่วถึง การทำผิดข้อห้ามต่าง ๆ อาจเกิดความผิดพลาดขึ้นได้และเพื่อเป็นการป้องกันการการมาทำของผีบ้านผีเรือนให้เจ็บไข้ได้ป่วยพ่อ-แม่ จะจัดเครื่องเช่น ไห้วไปทำพิธีแปลงผิดไว้ก่อน ดังเช่นคำกล่าวที่ว่า “ผิดมือกำกะบ่เห็นผิดมือเว็นกะบ่ฮู้” หมายความว่า ทำผิดในเวลากลางวัน กลางคืน เมื่อไหร่ก็ไม่อาจรู้ได้

3. พิธีเด็กขึ้นผี

ลาวครั้งเชื่อว่า “ลูกหลานลาวครั้งทุกคนจะอยู่ลอย ๆ (ไม่มีของยึดเหนี่ยว) ไม่ได้” ดังนั้นเมื่อมีเด็กเกิดใหม่พ่อแม่ที่ถือผีเทวดาจะต้องนำเด็กไปทำพิธี “ขึ้นผี” คือ การนำเด็กไปเข้าเป็นลูกเลี้ยงกันเทียน อยู่ในความดูแลคุ้มครองรักษาเช่นเดียวกับพ่อแม่ เด็กคนนั้นก็จะกลายเป็นลูกหลาน

สมาชิกผีเทวดาโดยสมบูรณ์ ได้รับการคุ้มครองทันที เชื่อว่าหากไม่มีการบอกกล่าวเด็กจะอยู่ไม่ได้ เพราะเขามากวนเอา คือ ผีเรือนมาทำให้ร้องไห้แง เจ็บไข้ไม่สบาย เป็นต้นพ่อแม่จะต้องจัดเครื่องเซ่นไหว้ไปเลี้ยงเพื่อบอกกล่าวให้ผีเรือนได้รับรู้ สำหรับการจัดเครื่องเซ่นไหว้ในการนำเด็กขึ้นผีพบว่าเป็นพิธีเดียวที่ไม่มีการใช้เหล้าเป็นเครื่องเซ่นจะใช้เฉพาะช่วงที่เจ้าต้นหวัดเหล้าเพื่อเชิญหรือบอกกล่าวผีเทวดาเท่านั้น

เครื่องเซ่นไหว้ในการนำเด็กขึ้นผี มีดังนี้

1. ข้าวต้ม จำนวน 50 กีบ จัด 4 งาน แต่ละงาน มีดังนี้

งานที่ 1 จำนวน 32 กีบ งานที่ 2 จำนวน 8 กีบ งานที่ 3 จำนวน 6 กีบ งานที่ 4 จำนวน 4

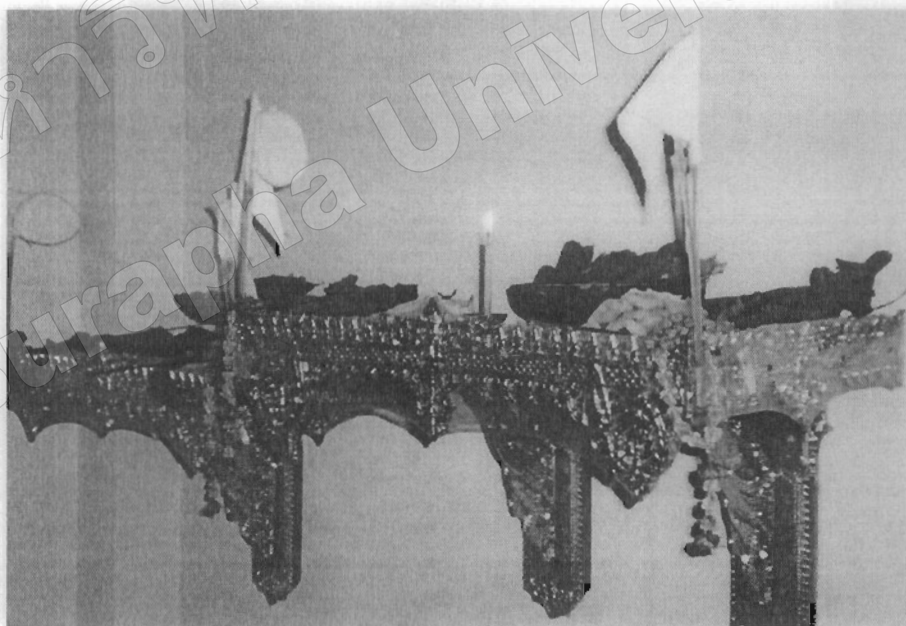
กีบ

2. กรวย จำนวน 50 กรวย จัด 4 งาน แต่ละงาน มีดังนี้

งานที่ 1 จำนวน 32 กรวย งานที่ 2 จำนวน 8 กรวย งานที่ 3 จำนวน 6 กรวย

งานที่ 4 จำนวน 4 กรวย

3. ข้าวสุกปากหม้อตลกน้ำตาล 1 ถ้วย

ภาพที่ 164 เครื่องเซ่นไหว้ในการนำเด็กขึ้นผี

คำกล่าวเด็กขึ้นผี

ตารางที่ 20 คำกล่าวเด็กขึ้นผี

ภาษาลาวครั้ง	ภาษาไทยปัจจุบัน
<p>ซำรุ..ซำรุ..ซำรุ..พ่อไซ่น แม่ไซ่น พ่อเต่า แม่เต่า องค์กรเก่งองค์ก้าทุกผู้ทุกองค์ มือนี่อี้อออุก อี น้อยดิ่งคำ มันอ้อกอุกเป็นลูกผู้ยังซ้ออี้อับฮัน ได้ เอามาเข้าเตวดาแล้วขึ้นผีบ้านเข้าผีเฮือน มาเป็นลูกฝั่งกันเทียน มือนี่กะได้เฮ็ดซ้อง มาเลี้ยงให้แล้วให้มาฮับมาฮื้อซ้อยคุ้มคองปักปัก ฮักฮักให้ฮ้อง ให้ไซให้เลี้ยงงายฮะบายดี ความเจ็บอย่าได้เก้ ความไซยาได้มเคอ (สะทอน รักจ้อ)</p>	<p>สาธุ สาธุ สาธุ พ่อตา แม่ยาย พ่อเต่า แม่เต่าองค์กรเก่งองค์ก้าทุกผู้ทุกองค์ วันนี้อี้ออ ลูกอี้น้อย ดิ่งคำ เกิดมาเป็นลูกผู้หญิงซ้ออบฮัน เอามาเข้าผีเตวดาแล้ว ขึ้นผีบ้านเข้าผีเรือน มาเป็นลูกฝั่งกันเทียน วันนี้ได้ทำของมาเลี้ยง ให้แล้ว ให้มารับมารู้ ช่วยคุ้มครองปักปัก รักษา ไม่ให้ร้อง ให้ไซ ให้เลี้ยงงายสบายดี ความเจ็บอย่าได้เก้ ความไซอย่าได้มี</p>

การใช้เครื่องเช่นไหว้หลัก ๆ ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการถือผีเตวดาจาก การศึกษาพบว่า เครื่องเช่นไหว้มีทั้งที่แตกต่างกันและที่เหมือนกันเช่น ข้าวต้ม และ กรวยดอกไม้ ส่วนจำนวนในการขึ้นทั้งนั้นจะมีความแตกต่างกัน บางหึ่ง คุปละ 50 กีบ ตั้ง 2 ชุด เท่ากับ 100 กีบ หรือ 1 คุป ใช้ 32 กีบ 70 กีบ ส่วนกรวยดอกไม้เวลาขึ้นหึ่งจะต้องมีจำนวนเท่ากับข้าวต้ม เงินคาย บางหึ่ง 6 บาท บางหึ่ง 12 บาท แล้วแต่การปฏิบัติสืบทอดกันมารวมถึงการกล่าวคำเชิญของแต่ละ ควงเริ่มด้วยการกล่าวเรียกชื่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วต่อจากนั้นจึงบอกถึงวัตถุประสงค์ของการ ประกอบพิธีในครั้งนั้น ๆ

4. การบะบนและการแก้บะ

การบะบนมีมาแต่โบราณปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน มีลักษณะสำคัญคือ เป็น เครื่องหมายของกลุ่มชนหนึ่ง ๆ ที่มีสัญลักษณ์ร่วมกันและเน้นในเรื่องของจิตใจเป็นจุดหมายใหญ่ เพื่อให้เกิดความสบายใจและเกิดกำลังใจ สาเหตุที่ทำให้เกิดการบะบนเพราะเกิดความเชื่อในเรื่อง ของอำนาจที่เหนือธรรมชาติ (สุเมธ เมธาวิทยากุล, 2532, หน้า 1) การบนบานศาลกล่าวของลาวครั้ง ตำบลห้วยด้วนและพื้นที่ใกล้เคียงเกิดขึ้นเมื่อมีความเดือดร้อนทุกข์ใจหาทางออกที่แก้ปัญหาไม่ได้ สิ่งที่จะทำให้ชาวบ้านรู้สึกมีกำลังใจหาทางออกแก้ปัญหาให้ได้ก็คือ การไปบนบานกับผีเตวดาโดย การบอกเล่าให้แม่เจ้าเรือนฟัง เพื่อให้ช่วยบนบานศาลกล่าวกับหึ่งเทวดาด้วยการจุดเทียนและหวิด

เหล่านี้เพื่อออกกล่าว หากเรื่องที่บ้านบานไว้เป็นไปตามความต้องการ ผู้บนก็จะกลับมาเก็บกับหิ้ง เทวดาที่บ้านแม่เจ้าเรือน การเก็บนิยมเก็บในวันจันทร์ อังคารและวันพฤหัสบดี ตั้งแต่เวลา 06.30 น.-11.00 น.

พิธีและขั้นตอนในการยกเครื่องเช่นไหว้ทางผีเทวดาเจ้าคั้นจะยกขึ้นหิ้งปฏิบัติเหมือนกัน ทุกพิธีกรรม มีการปรับเปลี่ยนถ้อยคำการบอกกล่าวตามจุดประสงค์ของการเช่นครั้งนั้น ๆ เครื่องเช่นไหว้หลัก ๆ ที่ขาดไม่ได้ในทุกพิธีกรรมคือ ข้าวต้ม กรวย เหล้าและเทียน นอกเหนือจากนี้ มีการปรับลด เพิ่ม งดในบางพิธีตามความเชื่อ เครื่องเช่นไหว้ทางอย่างถูกจัดเตรียมในปริมาณที่ แตกต่างกันไปแต่ฐานะ ระดับความเป็นใหญ่ของผีที่ประจำอยู่บนหิ้งนั้น ๆ ข้อสังเกตคือ อุปกรณ์ เครื่องใช้ เช่น จาน ชัน หรือพาน จะมีขนาดใหญ่กว่า จำนวนเครื่องเช่นไหว้มีปริมาณมากกว่า ลดหลั่นกันไปตามระดับ โดยเฉพาะข้าวต้มและกรวยจะถูกยกขึ้นหิ้งใหญ่ขึ้นบนก่อนเสมอ ส่วน จานที่มีเครื่องจำนวนน้อยก็ยกไว้หิ้งล่างลดหลั่นกันไปตามฐานะของผี หิ้งผีเทวดาของลาวครั้ง ตำบลห้วยค้อน และพื้นที่ใกล้เคียงส่วนใหญ่แล้วมีอยู่ด้วยกันหลายหิ้งเป็นชั้นเรียงระดับลงมาหรือ เป็นชั้นเรียงระดับสูงต่ำซ้ายขวา ลดหลั่นอย่างมีนัยความสำคัญอยู่ในตัว จากการสอบถามเจ้าคั้น และแม่เจ้าเรือนพบว่า การมีระดับของลักษณะหิ้ง และปริมาณเครื่องเช่นไหว้ที่แตกต่างกันนั้น เนื่องมาจากมีความเชื่อว่าเป็นที่สถิตของ “พ่อเฒ่าเจ้าหิ้งคนใหญ่คนโต” ที่นับถือมาตั้งแต่โบราณ เวลาจะทำอะไรต้องให้เกียรติ ให้ความเคารพด้วยการกราบ ไหว้บูชาไว้เหนือสุดและมอบเครื่องเช่น ไหว้ที่พิเศษกว่าชั้นอื่น ๆ เพื่อให้ผีเกิดความพึงพอใจสูงสุด

ปัจจุบันพิธีเลี้ยงผีเทวดาซึ่งเป็นผีบ้านผีเรือนก็ยังคงได้รับการสืบทอดปฏิบัติมาอย่าง ต่อเนื่องเช่นเดียวกับการเลี้ยงผีเจ้านาย หากลูกหลานลบหลู่ดูหมิ่นไม่ให้ความนับถือ โดยเฉพาะกรณี หนุ่มสาวประพฤตินิดริตผิดรอย จับเนื้อต้องตัวโดยไม่ได้แต่งงาน หรือลักลอบได้เสียก่อนแต่งงาน ถือว่า “ผิดผี” (การห้ามหนุ่มสาวถูกเนื้อต้องตัวกันเด็ดขาด ควบคุมพฤติกรรมอย่างเคร่งครัด ข้อห้าม นี้ได้ถูกละเว้นไว้ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งเชื่อว่าผีปล่อย เท่านั้น) พ่อแม่จะต้องทำพิธีเสียผี แปลงผี เพื่อขอสมมา ผีบ้านผีเรือน สิทธิในการเป็นสมาชิกและได้รับการคุ้มครองจากผีของ ลูกหลานลาวครั้งทุกคนถูกซึมซับ สั่งสมมาตั้งแต่ยังไม่รู้ต้นสายปลายเหตุ เป็นสิทธิที่ได้รับมา อย่างสมบูรณ์แบบจนกลายเป็นกฎ ข้อปฏิบัติในวิถีชีวิตที่หลีกเลี่ยงและละเมิดไม่ได้ด้วยการ “ขึ้นผี” ลูกหลานลาวครั้งจะถูกถ่ายทอดและสั่งสอน ให้เคารพนับถือผีเทวดา หรือผีบรรพบุรุษ การบวงสรวงเช่นไหว้ ข้อห้าม ข้อยกเว้น บทลงโทษจากการละเมิดกฎ ในฐานะที่เป็น “ลูกเผือกกัน เทียน”ความเชื่อเรื่องดังกล่าวจึงเป็นข้อกำหนดวิถีชีวิตของชาวลาวครั้งที่ยังคงมีแสนยานุภาพ และอิทธิฤทธิ์ให้เกิดความยำเกรง เกิดความเคารพ ศรัทธา สืบต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน

5. การขึ้นกรวย 15 คำ

การนำกรวยขึ้นคารวะบนหิ้งเทวดา เจ้าต้นหรือแม่เจ้าเรือนจะบอกเล่าแก้สิบที่หิ้งเทวดา ทุกวันพระกลางเดือนและสิ้นเดือน(ข้างขึ้นในวัน โคน) เพื่อบอกกล่าวให้ผีเทวดาทั้งหลายได้ คຸ້ມครองสมาชิกทุกคนให้ปลอดภัยอยู่เย็นเป็นสุข พิธีขึ้นกรวยถือว่าเป็นพิธีที่มีการใช้เครื่องเช่น ใหว่ ผู้เข้าร่วมและเวลาในการบอกกล่าวน้อยที่สุด

เครื่องคายประกอบด้วย

เหล้า 1 ไหว่ ขันธ 5 (ชวยดอกไม้ 5 ชวย แต่ละชวยประกอบด้วย เทียน เทียนเล่มเล็ก 1 เล่ม ดอกไม้ 1 ดอก) เทียนเล่มเล็ก 2 ต้น

ภาพที่ 165 เครื่องเช่นพิธีเด็กขึ้นผี

ขั้นตอนและวิธีการ

ช่วงเย็น (วัน โคน) แม่เจ้าเรือนหวัดเกล้าเพื่อบอกกล่าวให้ช่วยคຸ້ມครองปกป้องรักษา ลูกหลานทุกคน ทุกที่ต่อจากนั้นยกขัน 5 ขึ้นตั้ง แล้วยกมือใหว่อีกครั้งเสร็จพิธี

การขึ้นกรวย 15 คำ แม่เจ้าเรือนจะต้องทำเป็นประจำเชื่อว่าจะต้องให้ความเคารพ ไม่ลืมนิมนต์บรรพบุรุษแม้ไม่มีเครื่องเลี้ยง การบน ก็ยังระลึกถึงด้วยการขึ้นกรวย (มี อินแสน, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2554)

สังคมระดับชุมชนจะมีความเชื่อเรื่องผีหรือวิญญาณเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของ

การดำรงชีวิตซึ่งแสดงออกด้วยการกราบไหว้ เช่น สรวงบูชา ซึ่งมีผลต่อสภาพจิตใจ สำหรับสังคมของกลุ่มลาครั้งแล้วนอกเหนือจากเป็นการให้ความเคารพต่อสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งเชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษ ปู่ย่าตายายที่ล่วงลับไปแล้ว ความเชื่อเรื่องผีหรือวิญญาณยังเป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรม การกระทำของสมาชิกในครอบครัวที่อยู่ร่วมกัน การทำผิดบรรทัดฐานของคนใดคนหนึ่งย่อมมีผลต่อส่วนรวมเดือดร้อนทั้งครอบครัวหรือทั้งหมู่บ้าน พิธีกรรมที่แสดงออกเกี่ยวกับผีเทวดาจึงเป็นเรื่องของความเชื่อ ความศรัทธา การให้ความเคารพยำเกรงต่อผีบ้านผีเรือนของแต่ละตระกูลย่อมมีผลต่อตระกูลนั้น ๆ “การถูกเขาทำเอา” จึงต้องหาสาเหตุความผิดจากสมาชิกในตระกูลเดียวกัน ในขณะที่เดียวกันหากถูกหลานสมาชิกเดียวกันไม่ประพฤติดอกฎ ข้อห้าม ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น ต่อผีบ้านผีเรือน ให้ความเคารพด้วยการกราบไหว้บูชา เชื่อว่าจะส่งผลให้สมาชิกในตระกูลมีความเจริญรุ่งเรือง แคล้วคลาดปลอดภัย เป็นต้น

ผีเทวดาจึงเป็นอีกคติความเชื่อหนึ่งที่ชาวลาครั้งยังคงให้ความเคารพและจัดงานเลี้ยง เช่น ไหว้ เพื่อเป็นการแสดงความคารวะ กตัญญู ต่อบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้ว กฎระเบียบต่าง ๆ ของการนับถือเทวดาที่ตกทอดสืบต่อ ๆ กันมาแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงความเป็นฉันท์พี่น้องของคนใน คางหรือหวงตระกูลเดียวกันการออกนอกกฎหรือทำผิดต่อสิ่งนับถือย่อมส่งผลถึงสภาพจิตใจ วิถีความเป็นอยู่ของคนในหวงเดียวกัน ดังนั้นหากถูกหลานคนใดทำผิดย่อมสร้างความเดือดร้อนให้กับอีกหลาย ๆ คน ที่อยู่ตระกูลเดียวกัน ถึงแม้ว่าพี่น้องไม่เห็นไม่รับรู้ แต่มีรับรู้และทำโทษได้ ผีเทวดาจึงมีส่วนช่วยสร้างความสงบสุข ความรัก ความสามัคคี ความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ในแวดวงพี่น้อง แต่ละหวงหรือคองของผีเทวดาจะมีจำนวนผู้ที่ถือผีเดียวกันจำนวนมาก แต่ละหมู่บ้านจะมีเพียง 2-4 หวงเท่านั้น เมื่อหลาย ๆ คาง หรือหวง มารวมเป็นชุมชนหมู่บ้านขึ้นมานั้นก็แสดงว่าล้วนแล้วแต่เป็นเครือญาติ และปฏิบัติตามกฎ ข้อห้ามของผีเทวดา ย่อมส่งผลให้ชุมชนนั้น ๆ ลดความขัดแย้ง บาดหมางได้เพราะนับถือผีตัวเดียวกัน

การนับถือบูชาเช่น ไหว้ผีบรรพบุรุษฝ่ายผีเทวดา เป็นการรักษาไว้ซึ่งความเหนียวแน่น และความต่อเนื่องขององค์กรครอบครัวตลอดจนเครือญาติที่อยู่ในที่ต่าง ๆ โดยอาศัยสัญลักษณ์ร่วมกันเน้นย้ำถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกแต่ละคนที่มีต่อกันพิธีกรรมเกี่ยวกับการเช่น ไหว้ผีบรรพบุรุษที่ได้รับการปฏิบัติซ้ำแล้วซ้ำอีก เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของแต่ละคนให้ยึดมั่นในความสัมพันธ์ ภาระหน้าที่ การปฏิบัติตัวของตนที่มีต่อครอบครัวและเครือญาติเดียวกันผี แม่น้ำว่าบรรพบุรุษได้ล่วงลับไปแล้วแต่การบูชาเช่น ไหว้ยังคงมีการปฏิบัติตราบเท่าที่สถาบันเครือญาตินั้น ๆ ยังดำรงอยู่ หิ้งผีเทวดาจะยังคงเป็นที่สถิตวิญญาณบรรพบุรุษที่จารีกรอยู่ในกระบอกไม้ไผ่จะต้องอยู่คู่กับวงศตระกูล ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ว่าผู้ตายยังคงอยู่คู่ลูกหลานของคนตลอดไป หิ้งผีเทวดาจึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของการเผ่าเดือนสติสมาชิกในเครือญาติให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งดีงามภายใต้

สายตาที่จ้องมองการดำรงชีวิตของลูกหลาน เมื่อลูกหลานทำดีก็ส่งเสริมให้เจริญรุ่งเรืองในทางกลับกันหากทำผิดกฎ ข้อห้าม สายตานั้นก็มีอำนาจในการลงโทษด้วยวิธีการต่าง ๆ นา ๆ พิธีเลี้ยงผีเทวดาประจำปีที่กระทำต่อเนื่องมาความคาดหวังของเจ้าต้นและแม่เจ้าเรือนว่าเครือญาติจะมา ร่วมพิธีอย่างพร้อมเพรียงกันซึ่งนับวันยิ่งลดน้อยลงไปแต่ทั้งนี้ก็เชื่อว่าสมาชิกจะลาออกจากการเป็นลูกหลานแต่เป็นการส่งเงิน ซ้ำาของอุปการณ์มาช่วยเหลือแทนเนื่องจากติดภารกิจหรืออยู่ห่างไกล สำหรับผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมประจำปีเป็นการแสดงออกอีกวิธีหนึ่งของผู้ที่ได้รับการคุ้มครองจากผีเทวดา นอกจากจะเป็นการตอกย้ำถึงระบบโครงสร้างระดับชั้นแห่งอำนาจของครอบครัวแล้ว การได้พบปะสังสรรค์ รับประทานอาหารร่วมกันภายหลังเสร็จสิ้นพิธียังเป็นการเน้นถึงความรัก ความสรัทธของสมาชิกที่มีต่อของเคารพนับถือคุ้มเกล้าคุ้มหัวในบรรยากศที่ศักดิ์สิทธิ์ต่อหน้า วิญญาณบรรพบุรุษที่เชื่อว่าติดตามปกป้องรักษาคุ้มครองลูกหลานไปทุกหนทุกแห่ง นั่นคือเรื่องราวที่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อฟังผู้อาวุโสตามลำดับ ความความเหนียวแน่น ความสามัคคีของระบบเครือญาติภายใต้การมีสิ่งรักษาที่เรียกว่า “ผีเทวดา” คงเดียวกัน

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University